

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou

Bakalářská práce

Karel Kučera

Vraclav v raném středověku

Vraclav in Early Middle Ages

Praha 2011

vedoucí práce: prof. PhDr. Jiří Sláma, CSc.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 18.08. 2011

podpis

Anotace

Bakalářská práce se zabývá historickým a archeologickým poznáním středověkého hradu Vraclav. Shrnuje dosavadní stav bádání týkající se tohoto střediska, začleněného v polovině 12. století do hradské soustavy. Mimo správní funkce si všímá i významu hradu při tzv. Trstenické stezce, údajné spojnici provincií Hrutov a Úsobrno, tedy Čech a Moravy. Dále se věnuje archeologickým výzkumům, které se na hradišti nebo v jeho těsné blízkosti uskutečnily. Podrobněji je zde rozpracován průzkum akropole hradiště z roku 1962, který nebyl v žádné literatuře doposud publikován. Cílem práce je zasazení hradu Vraclav do historického kontextu a zpracováním výzkumu obohatit naše znalosti nejen o něm, ale i o k němu náležící provincii.

Klíčová slova: archeologie; raný středověk, Vraclav, Přemyslovci

Abstract

Bachelor thesis deals with the historical and archeological recognition of medieval castle Vraclav. It summarizes current state of research of this centre which was included in the middle of 12th century to the castle system. Except for administrative function it is noticing significance nearby so-called Trstenice path, alleged connection of provinces Hrutov and Úsobrno, consequently Bohemia and Moravia. In the following the thesis deals with archeological researches which were on the hillfort or in its proximity realized. The research of hillfort's acropolis from 1962 which has never been published in more detail is developed here. The aim of this thesis is historical contextualization of castle Vraclav and via processing the research better understanding not only about it but also about belonging province.

Keywords: Archaeology; Early Middle Ages; Vraclav; Premyslider

Obsah

1	Úvod	6
2	Historie bádání	7
3	Písemné prameny	9
4	Archeologické zkoumání Vraclavi	10
4.1	Výzkum J. L. Píče a nálezy předválečné, meziválečné a poválečné	10
4.2	Výzkum PhDr. Víta Vokolka v roce 1954	11
4.3	Systematické zkoumání ostrožny v letech 1961 – 1963	13
4.4	Výzkumy z intravilánu obce, raně středověkého pohřebiště	14
5	Vratislav a založení hradu	17
6	Historie hradu Vraclav	18
7	Provincie Grutou	23
8	Kostel sv. Václava	27
9	Trstenická stezka	29
10	Systematický výzkum v roce 1962	35
10.1	Popis hradiště	35
10.2	Okolnosti a metoda výzkumu	35
10.3	Popis terénní situace	36
10.3.1	Sektory I1 a I2	36
10.3.2	Sektory I3 – I19 a J13	37
10.3.3	Sektory I20 – I23 a J20 – J23	38
10.4	Objekty	39
10.4.1	Soupis objektů	40
10.4.2	Kulové jamky	44
10.5	Pohřebiště	44
10.5.1	Soupis hrobů	45
11	Archeologický materiál	52
11.1	Keramika	53

11.2	Kovové předměty a struska	54
11.3	Nálezy kamenů a kostí	54
12	Závěr	55
13	Seznam použití literatury	57
14	Prameny	64
15	Seznam příloh	65
16	Přílohy	67

1 Úvod

Provincie Hrutov a její centrum, hrad Vraclav, poutaly pozornost českých badatelů již od 19. století. Historické zprávy začaly od počátku 20. století doplňovat informace získávané archeologickými výzkumy. V letech 1961 – 1963 probíhal na hradišti systematický průzkum, nejprve pod vedením PhDr. Ludvíka Skružného a následně PhDr. Ladislava Hrdličky. Výsledky a zjištění těchto rozsáhlých akcí, které přinesly značné množství archeologického materiálu, však nebyly nikdy plnohodnotně publikovány. Nedlouho po zadání této práce zemřel PhDr. Ludvík Skružný, stalo se tak 14.03.2009. Krátce před jejím dokončením, dne 30. 4. 2011, pak i PhDr. Ladislav Hrdlička. Druhý jmenovaný se tak na její tvorbě podílel alespoň několika konzultacemi. Přesto Vraclav zůstane jedním z řady důležitých výzkumů, jejichž výpovědní hodnota bude více či méně omezena pozdním zpracováním.

V odborné historické literatuře se o hradu mluví především ve třech souvislostech. Největší pozornosti se mu dostává v souvislosti se známými událostmi roku 1108, kdy zde vraždou seniora Mutiny započala eliminace rodu Vršovců. Fortifikace není téměř nikdy opomenuta ve člancích týkajících se tzv. Trstenické stezky. Vraclav je též známa a připomínána jako správní hrad, součást hradské soustavy. Archeologická obec se zatím nemůže lokalitou podrobněji zabývat. Případné důsledné zpracování zdejšího keramického souboru však může osvětlit charakter regionální mladohradištní keramiky. Vzhledem k její různorodosti, nejen v rámci Čech, by následně mělo dojít k výraznému posunu při hodnocení přilehlého osídlení v 11. – 13. století.

V celém dalším textu bude pro hrad i přiléhající obec užíváno dnešní označení Vraclav. Geneze jména a práce, které se jeho vývojem zabývají, jsou pojednány v příslušné kapitole.

2 Historie bádání

Zájem odborné veřejnosti o hrad Vraclav započal v první polovině 19. století. Jako prvního připomeňme vysokomýtského rodáka, buditele a filologa *Aloise Vojtěcha Šemberu*. Ve svém díle *Wysoké Mýto, královské věnné město w Čechách* uvádí Vraclav jako přední město: „...kraje dle ní jmenowaného /provincia Wratislaviensis/...“ a je též: „...sídlem mocného Wršovského rodu.“ (Šembera 1845, 61). Dále detailně líčí události roku 1108, zmiňuje přechod kraje do rukou Děpolda I. a v závěru se dovídáme, že: „...hrad opuštěný rozwalil se we zbořenisko a slawná někdy Wraclaw přiwtělana jest co wesnice k Mýtu.“ (Šembera 1845, 66). Skromně se o Vraclavi vyjadřuje *František Palacký*. Zjišťujeme zde pouze, že kníže Svatopluk přenocoval 26.10.1108 na: „...stoličním hradu župy mýtské.“ (1928, 285). Zcela ojedinělé je také konstatování, že: „...podnes stojí víska Vratislav, pod tak řečenou horou Vršovskou.“ (tamtéž, 368 - 369).

V mladší literatuře často citovaném článku *Wáclava Wladivoje Tomka*, nedozvídáme se více, než že: „...dovedli Wršovci udržeti se stále w držení někdejšího hlavního sídla Libice. Wšak na hradě tom stíhla o sto let později /1108/ i jich rod záhuba rovněž tak krvavá.“ (1852, 61). Ve třetím čísle *Památek archeologických* publikuje krátký příspěvek *Hermenegild Jireček*. První cituje *Kroniku* tak řečeného *Dalimila*, ve které se nachází zmínka o zaniklém hradišti nedaleko Vysokého Mýta (viz kapitola 3). Také uvádí rozměry a popis hradiště s pozůstatky opevnění (1859, 367 – 368). Z této statě poté vychází celá řada dalších autorů, jmenujme *Jana Erazima Wocela* (1868, 421) nebo *Jakuba Malého* (1876, 893). O Vršovcích se více rozepsal *Martin Kolář* (1889, 171 – 176), zaobírá se ale především osudy rodu po roce 1108.

První rozsáhlejší zhodnocení hradu provedl *Hermenegild Jireček* v rámci své monografie *Královské věnné město Vysoké Mýto* (1884). Nově se zde objevuje kritika *Václava Hájka* z Libočan, konkrétně jeho smyšlenky o panování Vršovců na Vraclavi (*Jireček* 1884, 6). O vymezení vracavské provincie se pokusil *Karel Václav Adámek* (1892). Autor znal kraj vynikajícím způsobem, a to se v práci naneštěstí projevuje měrou vrchovatou. V nebývalém množství místních jmen a označení se dnes v podstatě nelze orientovat. Naopak doklady a argumenty k vyřčeným tezím jsou dosti pochybné, případně úplně chybí. V prvním díle *České kroniky* (1893) *Josefa Laciny* se setkáváme s obžalobou místodržícího Vacka, který: „...aby vinu ze sebe svrhl,... svaloval veškerou vinu na Mutinu...“ (1893, 378). Oproti němu se *Zdeněk Wirth* drží pouze suchopárného shrnutí dříve publikovaných faktů (1902, 230 – 231).

U příležitosti osmistého výročí vyvraždění Vršovců sepsal *František Loskot* na náklad obce *Kroniku vraclavskou* (1908). Vršovci v ní stávají se: „...v dobách posledních representanty ideje pokroku a slovanství, oproti germanofilům Přemyslovcům.“. Pomineme-li několik podobných, době poplatných invektiv, můžeme Loskovu práci vyhodnotit jako velmi slušné zakončení řady poměrně seriózních studií o Vraclavi v 19. a na počátku 20. století. Především obě práce Hermenegilda Jirečka mohou být i dnes užívány jako relevantní literatura.

3 Písemné prameny

Zprávy o hradu na Vraclavi se přirozeně objevují ve všech významnějších českých kronikách. Cílem této práce není provedení rozboru písemných pramenů. Omezím se pouze na základní, nekritický výčet nejznámějších zmínek o hradu a o jeho vlastnících. Kronikář *Kosmas* spojuje Vraclav výhradně s vyvražděním Vršovců. Jméno hradu je zmíněno pouze v souvislosti s trestnou výpravou knížete Svatopluka proti Mutinovi a jeho potomstvu. V *Letopise Jarlochově* se setkáváme především s hodnocením významu a vlivu rodu Děpolticů, kteří byli dlouhá léta na Vraclavsku údělníky. Zprávy podobného charakteru zaznamenává i kanovník pražského kostela *Vincencius* ve svém letopise.

Vůbec první zprávu týkající se Vraclavi nacházíme v zakládací listině opatovického kláštera, obsažené v *Codexu diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I*. Zaznamenává věnování několika polností nově vzniklému klášteru, dárce má být jistý Mikulec z Vratislavy. Z *CDB* je známa i chronologicky druhá zmínka o hradu, objevuje se zde v souvislosti s lokalizací vsi Jenišovice. V letech, kdy začal svoji kroniku veršovat tak řečený *Dalimil*, už na Vraclavi kastelán nesídlil. Několik slok je věnováno osudům Vršovců i Děpolticů, do literatury však pronikl především rým, ve kterém kronikář sděluje, že: „*na tom hradišti stojí býlé, od Mýta na pól míle*“.

4 Archeologické zkoumání Vraclavi

V této kapitole předkládám výčet všech známých archeologických akcí, které byly v minulosti prováděny na katastru obce Vraclav, tedy nejen na hradišti, ale i v jeho bezprostřední blízkosti. Vzhledem k rozsahu prozatím nezpracovaných a nepublikovaných výzkumů není možná serióznější interpretace všech zjištění. Především důkladná analýza a rozbor keramického inventáře, získaného při systematických výzkumech v letech 1962 a 1963, zpřesní možnost datování řady nálezů nejen z hradiště a jeho předhradí, ale také z širšího okolí, po čemž již mnoho let volá zdejší odborná obec (např. *Vích 2000*, 67; *2008b*, 773).

4.1 Výzkum J. L. Píče a nálezy předválečné, meziválečné a poválečné

První archeologické výzkumy na hradišti prováděl kolem roku 1900 (nebo 1901) Josef Ladislav Píč. Sám ovšem žádný komplexnější článek o jejich výsledcích nezveřejnil, s krátkým komentářem se setkáváme nejprve v textu o Levém Hradci (*Píč 1908*, 107) a o rok později v souhrnné práci *Starožitnosti země české* (*Píč 1909*, 219, 307 – 310, 350, 386 – 387). Výkop měl vést: „...*nedaleko od hlavního valu, neb vlastně za hlavním valem a frontou k němu.*“ (*Píč 1908*, 107) a Dr. J. L. Píč v něm údajně objevil: „...*stopu knížecího paláce...*“ (*1909*, 307). Touto stopou měla být kamenná podezdívka vykazující budovu o dvou místnostech, přibližně 32 metrů dlouhá a 22 metrů široká. Vnitřní zeď, mající šířku 5 metrů, rozdělovala interiér na dva pokoje, z nichž ten menší měl délku 10 metrů. Příčná zídka měla navíc ohraničovat ohniště nalezené v prostoru větší místnosti. Bližší představu o situaci si lze udělat na základě přiloženého plánu (příloha 01). Z nálezů jsou zmíněny především keramické zlomky doby hradištní a železné předměty. Jejich bližší zkoumání ovšem nebylo v době vzniku této práce možné. Uloženy jsou totiž v Národním muzeu, toho času procházející rozsáhlou rekonstrukcí. Sbírký tak byly zapečetěny a dočasně znepřístupněny. Domnívám se však, že by jejich studium mohlo být přínosnější až po zpracování rozsáhlejších a lépe dokumentovaných výzkumu mladších, především toho z roku 1963, který měl Píčovi hypotézy potvrdit či vyvrátit (viz níže).

Ve *Starožitnostech země české* nacházíme ovšem k Vraclavi ještě jednu krátkou poznámku, sice zmínku o pohřebišti s nálezy esovitých záušnic (*Píč 1909*, 350). Dr. Píč se nejprve dozvěděl o nálezech „esovitých kroužků“, nalezených při stavbě silnice pod hradištěm, a později sám zahájil výzkum. Podobně jako jeho aktivity na hradišti, ani tento akt

se nedočkal souvislejšího hodnocení v literatuře. Mimo dalších potvrzených nálezů esovitých záušnic nevíme nic o charakteru získaného materiálu. Navíc, na rozdíl od později potvrzené pozice „knížecího paláce“, u umístění pohřebiště zatím tápeme (Beková 2009, 69; příloha 04).

Ve válečných a meziválečných letech se na Vraclavi našla celá řada artefaktů, které po roce 1949 zpracoval a ohlásil Dr. Jan Tomský. Uloženy jsou porůznu v Národním, Choceňském a Vysokomýtském muzeu. Naprostá absence nálezových kontextů znemožňuje využití tohoto materiálu, často není ani zcela jednoznačné, jestli předmět pochází z hradiště, intravilánu či extravilánu obce. Z popisů, případně nákrešů uvedených v Tomského hlášeníh uložených v Archivu nálezových zpráv na ARÚP soudím, že se jedná většinou o zlomky mladohradištních střepů zdobených nejčastěji rytou šroubovicí, případně jednoduchou vlnicí. Z roku 1938 pochází nález černé silnostěnné misky s šikmými čárkovitými vpichy v podhrdlí, datované do doby hradištní, pro kterou jsem v jiných souborech z Vraclavi zatím neobjevil analogii. Jediný keramický soubor datovaný dr. Tomským do staršího období je malý nelokalizovaný nález několika hrubých střepů s pupíky, řazený do kultury lengyelské. Ten se mi ovšem nepodařilo dohledat vůbec. Z nekeramického inventáře můžeme zmínit pouze pazourkové křesadlo lichoběžníkovitého tvaru, dvě záušnice a jedno bronzové drždlo údajně spadající do doby římské.

4.2 Výzkum PhDr. Víta Vokolka v roce 1954

Rozsáhlejší a plnohodnotně zpracovaný výzkum proběhl nedaleko hradiště v roce 1954 (Vokolek 1954). K nově zřízenému kravínu bylo pokládáno vodovodní potrubí a vzhledem k rostoucí četnosti nálezů, byl na místo dodatečně přivolán archeolog. V liniovém výkopu vedoucím skrz pole (příloha 09), které těsně přiléhá k valu hradiště (příloha 02), byl v proveden třídenní záchranný archeologický výzkum. Během něho bylo zachyceno dvacet objektů. Devatenáct z nich Vít Vokolek označuje za slovanské, ačkoliv minimálně v případě objektu č. 7 jde pravděpodobně o recentní zásah. Výjimku tvoří mělká jáma, zásypem od ostatních nikterak se nelišící, avšak obsahující halštatskou keramiku (1954, 7).

Slovanské osídlení reprezentuje především deset kulturních a tří kúlové jámy a objekt č. 3 interpretovaný jako pozůstatky pece. Po jeho prostudování musím nejprve konstatovat, že v porovnání s výzkumy z roku 1961 – 1963, během kterých bylo zachyceno značné množství především železných předmětů (viz také Hrdlička 1973, 219), bylo ve výkopu zachyceno minimum kovového materiálu. Během roku 1954 byla objevena jediná záušnice z bronzového drátu, a to sice v objektu č. 13. K ní lze připočíst maximálně ještě nelokalizovaný nález

kousku strusky (srov. *Ježek – Sommer 2001*, 98). Zcela obdobně vyznívá srovnání kvantity nalezených zvířecích kostí a přeslenů. Zatímco na akropoli hradiště byly v kulturních jamách i hrobech nacházeny kosterní pozůstatky zvíře ve velkých koncentracích, nálezová zpráva Víta Vokolky se zmiňuje o ojedinělých objevech. A zatímco počet na ostrožně nalezených přeslenů podle mého hrubého odhadu po zpracování výzkumů z let 1961 a 1963 snadno překročí číslo padesát, v místech liniového výkopu nebyl nalezen jediný. Nezvykle hojně jsou naopak nálezy uhlíků. Nálezová zpráva je registruje v podstatě v každém objektu. Obvykle je jimi promíšena výplň, v tomto případě obvykle černá, ve výjimečných případech hnědočerná, často se nachází i na dnech jam.

Hlavní složku inventáře tvoří zlomky keramiky. Jejich charakter se od materiálu získaného z ostrožny vůbec neliší. Nejčastějším zdobným prvkem jsou ryté šroubovice (v nálezové zprávě označovány jako svazky soustředných mělkých rýh), objevující se na výdutích v různé hustotě. Tradičně se objevují vlnice, případně skupiny vrypů, nejčastěji šikmých. Profilace okrajů je různorodá, setkáváme se s jednoduchou profilací, okraji vodorovně vyhnutými, esovitým prohnutím, velmi mírně vytaženými okraji a v některých případech můžeme předpokládat i raná nepravá okružít. Střepy jsou obvykle šedé, případně šedohnědé či šedočerné, někdy okrové.

Mezi objekty vynikala již zmíněná destrukce pece, označená jako č. 3. Obsahovala vypálenou mazanici, opálené opukové kameny, množství uhlíků a popela. Co přesně míní PhDr. Vít Vokolek: „*patrně nějakou konstrukcí*“ (1954, 1) není ani podle náčrtů vůbec zřejmé. Druhá atypická situace poukázala na nález slovanské obilnice. V objektu č. 5, v době příjezdu archeologa už částečně odtěženém, byla nalezena vypálená vrstva, na dně stromová kůra, množství spáleného obilí a prosa, mezi kterými byly vloženy dva spálené trámy. Obilí bylo kůrou zatíženou opálenými kameny také překryto.

Interpretační možnosti výzkumu jsou vzhledem k liniovému charakteru průkopu omezené. PhDr. Vokolek se domnívá, že přítomnost kulturních a kůlových jam může signalizovat přítomnost obytných chat, na existenci osady poukazuje i nález pozůstatků pece. Vzhledem k charakteru keramiky, která je zcela shodná se souborem nalezeným uvnitř hradiště, lze konstatovat současné osídlení obou území. Na lokalitě tedy bezesporu stálo jedno z předhradí náležících k hradu.

4.3 Systematické zkoumání ostrožny v letech 1961 – 1963

Na počátku 60. let začalo důkladnější, systematické zkoumání hradiště. V roce 1961 výzkum prováděl PhDr. Ludvík Skružný, v dalších dvou letech byl vedoucím výzkumu PhDr. Ladislav Hrdlička. Ani jedna z těchto akcí nebyla zatím komplexně publikována, k dispozici nejsou ani nálezové zprávy. Důležitou příčinou tohoto stavu je dozajisté skutečnost, že dokumentace PhDr. Skružného byla zničena. Tuto informaci mi postupně, jako neověřenou, sdělovala řada archeologů. Potvrzení jsem později objevil v korespondenci z roku 1974 mezi PhDr. Skružným a PhDr. Magdalenou Beranovou, toho času zaměstnanou v časně historickém oddělení archeologického ústavu. Dozvídáme se zde, že PhDr. Skružný o dokumentaci nešťastnou náhodou přišel. Uvedený závazek, že se pokusí nálezovou zprávu alespoň částečně zrekonstruovat a zaslat archeologickému ústavu, se nikdy nedočkal naplnění.

Uvedená informace se zcela nepochybně váže k roku 1961. V dalších letech byl vedoucím výzkumu PhDr. Hrdlička. Při našich schůzkách ve věci zpracování jeho výzkumu jsme se k tématu dokumentace dostali. PhDr. Hrdlička mě informoval, že jednu její část (hovořili jsme pouze o etapách 1962 a 1963) má on a druhou dr. Skružný. U PhDr. Skružného měla být dokumentace konkrétních objektů, u PhDr. Hrdličky pak plánky celé plochy a seznamy nálezů, technické zprávy a podobně. V rozhovoru mi potvrdil, že by dokumentace u PhDr. Skružného měla být v pořádku a kompletnímu zpracování výzkumu nic nebrání. S PhDr. Skružným jsem se bohužel setkat nestihl, komunikoval jsem až se správcem jeho pozůstalosti, PhDr. Jaroslavem Špačkem. Dokumentace, kterou jsem od něj následně získal byla svým složením velmi různorodá. Obsahovala především velké množství fotografií a několik stránek textů, připadající různým etapám výzkumu. Rozhodně ovšem nelze říct, že by obsahovala všechny příslibené, a tudíž chybějící, části.

Další fáze dohledávání vracavské dokumentace nastala po náhlém úmrtí PhDr. Hrdličky. Především šlo o zjištění kvality a kvantity plánek, map a výsledků měřičských prací. Podle informací uvedených v technické zprávě jsem v Archeologickém ústavu v Praze našel patřičnou složku. Vzhledem k předchozímu ubezpečení PhDr. Hrdličky o neporušenosti dokumentace pro mě bylo nemilým překvapením, že veškeré mapové podklady byly zničeny při povodních v Praze roku 2002. Naštěstí přežil alespoň jeden plán, ve kterém je zakreslen průběh sondy hloubené v roce 1962.

Na základě výše uvedeného věřím, že je, respektive bude, možné v příštích letech sestavit realitě relativně blízké nálezové zprávy k výzkumům v letech 1962 a 1963. Pokud se v pozůstalosti PhDr. Skružného přeci jen ještě neobjeví nějaké další dokumenty, první etapu

bude možné zrekonstruovat jen v hrubých rysech. V současné době je k dispozici alespoň velmi skromný deník. Na jednom oboustranně popsaném archu papíru formátu A4 jsou zde zaznamenány práce prováděné od 17. července do 11. srpna. Velikost hloubené sondy a nějaké další důležité informace jsou zaznamenány v dopise PhDr. Jaroslava Kudrnáče. Z titulu své funkce koreferenta pro výzkum hradiště na Vraclavi navštívil 25. července lokalitu a řadu poznatků zaznamenal do zprávy, kterou následně zaslal archeologickému ústavu. Dále jsou k dispozici dvě soudobé zprávy o průběhu práce a dva archy ručně psaných poznámek PhDr. Skružného. Dozajisté bude možné využít i některé poznámky z deníku terénních prací roku 1962. Sondy obou let, značené I/61 a II/62, byly na sebe kolmé, tzn. že se v sektoru I12 protnuly. Vzhledem k nevelké délce sondy, měřila 40 metrů, lze mnoho informací též odvodit z četné, plně zachovalé, leč neoznačené a nepopsané fotodokumentace.

Výzkumu prováděnému v roce 1962 je věnován prostor v druhé části práce, přejdu tedy ke krátkému popisu etapy následující. V roce 1963 se badatelé zaměřili na zhodnocení Píčovvy hypotézy o knížecím paláci. Výzkum probíhal na akropoli těsně pod valem a je alespoň částečně publikován (*Hrdlička 1963; 1966*). Právě z tohoto výzkumu pochází největší množství nálezů, včetně nejznámějšího – malého nožíku interpretovaného jako středověký skalpel (*Hrdlička 1973*).

4.4 Výzkumy z intravilánu obce, raně středověkého pohřebiště

V 90. letech minulého století se archeologické akce přesunuly z ostrožny do intravilánu obce. První dva výzkumy prováděl v letech 1993 a 1995 PhDr. Vít Vokolek. Při úpravě chléva v domě č. p. 8 (příloha 03) zde byly objeveny tři kúlové jamky zapuštěné do sprašového podloží. Během postupující rekonstrukce byly v roce 1995 nalezeny další zahloubené objekty, tentokrát většího rozsahu. Vyzvednutý materiál se sestává výhradně ze zlomků nádob a jedná se především o světlou, částečně červeně malovanou keramiku (*Vokolek 1996a*, 71). Pouze v jednom případě můžeme hovořit o starším nálezu, který je v porovnání s ostatními znatelně hrubší a obsahuje vysoké množství slídnatého ostřiva. Zdoben je čtyřmi viditelnými pásy ryté šroubovice. Charakterem tak zcela odpovídá nálezům z hradiště.

Význam zjištění lze vnímat ve dvou rovinách. Zachycené osídlení můžeme klást k polovině 13. století, podíl kolonizační keramiky by nasvědčoval usazení německé komunity (*Vokolek 1996a*, 72). Získáváme tak první představy o vzniku zástavby dnešního intravilánu obce. Absence většího množství staršího materiálu pak otevírá otázku lokalizace případného

předhradí v 11. a 12. století (srov. *Vokolek 1954*, 10; *Skružný 1962*, 9). V centru dnešní obce ho zatím nelze bezvýhradně potvrdit (srov. *Žemlička 1978*, 569) ani vyvrátit (viz níže). Zdůrazněme ještě, že dům č. p. 8 leží v těsné blízkosti prvního vracavského kostela sv. Václava (příloha 04).

Samotný kostel, dnes dům č. p. 115, byl zkoumán v roce 1997 (*Ježek 1998*). První sonda byla umístěna v prostoru očekávaného hřbitova, číslem dvě byl označen plošný odkryv v chlévě. Zde se očekávalo především objevení stop presbytáře. Následně odkryté obloukové zdivo lze jistě ztotožnit s jeho základy. Provázanost odkrytých zbytků zdiva s kostelní lodí a negativní zjištění ohledně jiných zdí svědčí o jediné stavební fázi presbytáře. Obtížné je jeho datování, kdy jedinou pomůckou je nálezy mince, objevené v levé ruce osoby pochované pod základovou zdí presbytáře. I přes velmi špatný stav ji *Jiří Militký (2001, 110)* identifikoval jako střední brakteát z let 1278 – 1300. Horní časová hranice ukládání pohřbených nelze přesněji určit. Nepomohou ani nálezy keramiky 15. století z některých hrobů, do výplně se mohli snadno dostat druhotným přimíšením. Podrobnější komentář k historii kostela se nachází v kapitole 8.

Další archeologickou akcí na vracavském katastru byl záchranný výzkum mladohradištního pohřebiště v roce 1998 (příloha 04). Bez upozornění archeologického pracoviště se v místě domu č. p. 38, vzdáleného cca 400 metrů severovýchodně od akropole hradiště, započalo s hloubením základů. V okamžiku, kdy bagr začal narušovat kostrové hroby byla přivolána policie a až se značným prodlením též archeolog. Výkop byl v době jeho příjezdu již téměř dokončen, ke zpracování zůstaly jen části situace zachované ve stěnách. Relikty koster byly uloženy v hloubce mezi 30 – 60 cm, rozmístěné v pravidelných řadách v natažené poloze a všechny orientované hlavou k severu (*Beková 2009, 67*). Celkem bylo nalezeno jedenáct hrobů, někdy známých pouze z výpovědi přítomného bagristy, který je jako jediný alespoň na okamžik spatřil. V několika případech se zde setkáváme s přítomností větších opukových kamenů v hrobových jamách, hrob č. 6/98 je jimi kompletně obložen. Z lokality je zachyceno naprosté minimum milodarů, pouze v hrobech 6/98 a 10/98 byla uložena jedna bronzová a několik stříbrem plátovaných esovitých záušnic. Na kostře z hrobu 7/98 byla při antropologickém zpracování objevena zelená barva, svědčící o přítomnosti nenalezeného bronzového předmětu v hrobové jamě.

Zdá se, že výzkum zachytil část běžného řadového slovanského pohřebiště, nejspíše s několika doklady tzv. „protivampyrických opatření“ (*Beková 2009, 69*). V severní části samotného výkopu nebyly žádné pohřby zachyceny, pravděpodobně se tedy jedná o hranu

využívaného území. Nálezy esovitých záušnic ho datují do 11. století. Vzhledem k neznámé poloze plochy zkoumané Dr. J. L. Pičem není možno odhadnout, zda, případně jak, spolu nekropole souvisí. Stejně neuchopitelná pro nás zůstává zpráva jistého Jaroslava Hoška. V souvislosti s výzkumem v roce 1954 napsal záchrannému oddělení Archeologického ústavu dopis, ve kterém upozorňuje na existenci slovanského pohřebiště. V dopise však neuvádí žádné údaje, které by umožnil jím hlášenou nekropoli blíže určit.

V roce 2007 začala v centru obce rekonstrukce místní základní školy. Realizovaný archeologický výzkum přinesl několik poznatků týkajících se osídlení prostoru ve 13. století. Především vrstva označená číslem 6 přinesla řadu keramických nálezů srovnatelných s inventářem z hradiště (*Vích 2008b*, 775). Po skrytí této vrstvy se navíc našla hrobová jáma, obsahující částečně rozdrčenou lebku, levou paži a žebro se zbytkem ramene. Spodní část hrobu společně s dolní polovinou skeletu zničil výkop pro starší základy (*tamtéž*, 774 – 775). Pouze stratigraficky lze pohřeb datovat velmi nekonkrétně před 13. století, milodary nalezeny nebyly.

Mgr. David Vích v závěru svého článku soudí, že: „*Archeologický výzkum ... přinesl další doklad sídlištních aktivit ve 13. století v intravilánu obce.*“ (*tamtéž*, 776). Toto tvrzení, podle mého soudu, žádá mírné upřesnění. Jak bylo výše uvedeno, ani jeden z výzkumů v intravilánu obce (1993 – 1995, 1997) nepřinesl jasnější důkazy, na základě kterých by bylo možné konstatovat souvislejší osídlení souběžné s existencí, resp. fungováním správního hradu. Soubor keramiky objevený pod školní přístavbou je prvním, který se především výzdobným stylem úzce podobá materiálu získanému z akropole v roce 1962. K myšlence o rozsáhlejší zástavbě dnešního středu obce tak zatím zůstávám skeptický.

5 Vratislav a založení hradu

Přesný rok, kdy na vraclavské ostrožně začalo budování hradu, nejspíš nikdy nezjistíme. Určitou oporu pro alespoň přibližné datování nám poskytuje alespoň jeho jméno, nepochybně vycházejícího ze jména Vratislav. Přidáním přivlastňovací přípony vznikl tak tvar „Vratislavův“, čímž byl nepochybně míněn právě hrad. Změna do tvaru „Vratslav“ vysvětlena není, ale má četné analogie, například zkomolení jména „Břetislav“ do tvaru „Břeclav“ (*Profous – Svoboda 1957*, 184). Ze Zličanů, Slavníkovců či Vršovců, tedy z rodů, které přinejmenším podle starší odborné literatury mohly hrát při zakládání hradu nějakou roli, žádného muže takového jména neznáme (*Skružný 1962*, 10). V úvahu s největší pravděpodobností nepřichází ani kníže Vratislav, Přemyslovec vládoucí českým zemím v letech 916 – 920. Archeologické nálezy totiž osídlení hradiště v této době nedokládají, navíc vliv panovníka v této době ještě do východních Čech s největší pravděpodobností nedosahoval (*tamtéž*).

Vznik hradu je tak nejspíše spojen až s Vratislavem II., českým knížetem (1061 – 1085) a později též králem (1085 – 1092). Případů, kdy se ve jméně fortifikace objevuje jméno Přemyslovce je více, ve východních Čechách se setkáváme ještě se dvěma případy, Oldřiši a Jaroměří. Z Moravy navíc známe ještě Břeclav a Spytihněv. Porovnáme-li uvedená jména s rodokmenem vládnoucího rodu z 10. – 12. století, vzejde nám jako společný průsečík osoba Břetislava I. (*Žemlička 1995*, 38). Spytihněv a Vratislav byli jeho nejstarší synové, Oldřich otec a nešťastná postava českých dějin Jaromír strýc, a navíc muž, který mu téměř dobrovolně přepustil knížecí stolec. Období Břetislavovy vlády odpovídá časovému úseku, ve kterém předpokládáme vybudování Vraclavi. V průběhu svého panování se navíc snažil doplnit soustavu správních hradů. Jeví se tedy jako velmi pravděpodobné, že právě tento kníže byl iniciátorem výstavby opevnění na vraclavské ostrožně, ačkoliv ta původně spíše než roli sídla kastelána fungovala jako ryze pohraniční tvrz.

6 Historie hradu Vrslav

Nejstarší archeologické nálezy z prostoru hradiště pochází z neolitu a období kultury slezsko-platěnické. Rozsah a podobu pravěkého osídlení však nelze zatím blíže specifikovat. Nejasná je též interpretace několika málo zlomků starohradištní a středohradištní keramiky. Do odborné literatury (např. *Charvát 1997*, 9) se tento soubor rozšířil z článku *Ludvíka Skružného (1962, 9)*. On sám však ve zmíněné stati žádnou citaci neuvádí ani nikterak neupřesňuje, odkud tyto střepy pochází, a kde jsou uskladněny. Vzhledem k roku, ve kterém byl text publikován, předpokládám, že se hovoří o materiálu z výzkumu konaného v roce 1961. Řada závěrů, které PhDr. Skružný jako mladý a nezkušený archeolog v následujících měsících prezentoval, byla později doplněna nebo odmítnuta, jak dokazuje korespondence zasílaná v letech 1962 a 1963 archeologickému ústavu PhDr. Miroslavem Richterem a PhDr. Ladislavem Hrdličkou.

Výskyt staro- a středohradištního materiálu na Vrslavi nemohu v této fázi zkoumání vyloučit, rozhodně ale ne potvrdit. Nacházený byl údajně výhradně v kontextech s převahou mladohradištní keramiky. Dostat se do nich mohl druhotně, například orbou dnes již zničených objektů. Na druhou stranu může jejich výskyt dokládat přežívání výzdobných motivů a morfologie do mladšího období (*Skružný 1962*, 9 – 10).

Otázce vzniku hradu je věnována předchozí kapitola, jeho další vývoj je nám neznámý. Z anonymity vystupuje na počátku 12. století, konkrétně v roce 1108. Římský král Jindřich V., toho času vládnoucí dva roky, ucítil po svém nastolení potřebu připomenout polským a uherským státům jejich lenní podřízenost. V době nestabilní situace v Uhrách mu poskytovala příležitost k získání většího vlivu. Při hledání spojence se obrátil na českého knížete Svatopluka Olomouckého. Ctižádostivý údělník se teprve před rokem zmocnil za pomoci intrik českého trůnu. Odstraněný Bořivoj II. se však vzdát nemínil. V zostřující se situaci došlo ke spojení Jindřicha V. a Svatopluka, následoval jejich společný útok na Uhry. České země měli v době panovnickovy nepřítomnosti spravovat velmoži Vacek a Mutina z rodu Vršovců.

Svatopluk strávil na cestě jistě méně času, než původně předpokládal. Již před Bratislavou ho zastihla zpráva, že na Čechy zaútočil polský kníže Boleslav III. Křivoústý, u kterého pobýval pokořený Bořivoj. Svatopluk obrátil armádu a pospíšil do Čech. Na hradě Vrslav se setkal se seniorem Mutinou. Do jaké míry byl o jeho vině přesvědčen a jakou roli sehráli jiné motivace, pro které se mohl chtít kníže Vršovců zbavit, není historicky postižitelné. V říjnu roku 1108 byl Mutina popraven, pro zradu a spolčování s vypuzeným

Bořivojem II. Míra jeho provinění však není bezpečně doložená, spíše se jeví, že se pod jeho odsouzení velmi zásadně podepsal intenzivně intrikující velmož Vacek.

Po mnoho let vlastnil Vraclav rod Přemyslovců, ačkoliv na základě události z počátku 12. století jej někteří autoři připisovali Vršovcům (*Šembera 1845*, 63). Kdy došlo ke změně, nedovedeme přesně určit. I zde hrály velmi důležitou roli nástupnické boje o český trůn. Po smrti knížete Soběslava I. (1140) měl podle staré dohody nastoupit Konrád II. Znojemský, který měl na oplátku ochraňovat Soběslavova syna Vladislava a zaručit nástupnictví jemu. Velmoži na vyšehradském shromáždění ovšem rozhodli jinak. Raději se přiklonili k jinému Vladislavovi, synovi Vladislava I. Mladík s nevalnou pověstí měl být mnohem snadněji ovladatelný (*Žemlička 1997*, 230). K překvapení všech se však nastoupivší kníže velmi rychle etabloval a zahájil rozsáhlou personální obměnu ve státním aparátu. Jeho postup byl natolik rázný, že už roku 1142 byla proti němu zformovaná opozice v čele s Konrádem II. Znojemským a velmožem Načeratem.

Při Vladislavovi zůstal Jindřich Zdík, olomoucký biskup a výrazná postava své doby, a bratři Děpolt s Jindřichem. Nepřátelské tábory se střetly u hory Vysoká, nedaleko Čáslavi. Zatímco vzbouřenci přišli především o několik vlivných vůdců, knížecí armáda byla rozprášena úplně. Bratři se tak museli vydat shánět posily, Jindřich vyrazil do Budyšínu a Vladislav na dvůr svého švagra, římského krále Konráda III. (*Dejmek 1991*, 94). Děpolt se stáhl do rekonstruovaného Pražského hradu, kde se měl pokusit uhájit kamenný knížecí stolec do návratu posil. Nelehký úkol zvládl, Vladislavem vyžádaný vpád německé armády do Čech donutil vojska Konráda Znojemského k ústupu na Moravu.

Během následujících let setrval Děpolt v blízkosti svého bratra. Přesto dnes mnoho badatelů předpokládá, že byl zapojen do přepadení olomouckého biskupa a Vladislavova blízkého spolupracovníka, již zmíněného, Jindřicha Zdíka (*Dejmek 1991*, 84; *Žemlička 1997*, 232) v roce 1145. Přesto důvěru knížete neztratil, což se plně projevilo o dva roky později. Toho léta odtáhl Vladislav II. s bratrem Jindřichem v čele českého vojska na druhou křížovou výpravu a správu země svěřil Děpoltovi. Budoucí král opustil svoji vlast na celé 2 roky, což může být považováno za doklad přehnaného sebevědomí, nebo velké důvěry vkládané ve schopného sourozence. Spíše se jednalo o kombinaci obojího, jestliže kníže věřil v neotřesitelnost své pozice, jistě ho nesmírně zarmoutil Soběslav, druhý syna Soběslava I a tedy mladšího bratra již jednou poraženého Soběslavce Vladislava. Ve snaze využít situace a uzmout pro sebe knížecí stolec. Trůnu oddaný Děpolt ovšem zasáhl včas, Soběslava lapil a

nechal uvěznit na hradu Přimda. Vězeň zde strávil řadu let, ale nakonec se i on, v roce 1173, stal českým knížetem

Období spravování země můžeme označit za Děpoltův první politický vrchol. V dalších letech se sice několikrát objevuje po boku svého vládnoucího bratra, slyšíme o něm ale méně. Do popředí se opět dere v čase, kdy se aktivně účastní bojů v Itálii. V roce 1158 se účastní dobývání Milána, o tři léta později pak na Apeninský poloostrov vyráží znovu, tentokrát jako doprovod Vladislavova prvorozeného syna Bedřicha. Dlouhé boje přivedly nakonec obyvatele Milána k jednacímu stolu. Je jistě dobrou vizitkou českých bojovníků, že si za jednoho ze tří zprostředkovatelů mírových jednání, které mimochodem nikoliv jejich vinou dopadlo katastrofálně, vybrali právě jejich velitele – Děpolta.

Přestože české voje za nějaký čas z Itálie odtáhli zpět domů, Děpolt setrval u dvora Fridricha Barbarossy. Působil patrně v roli jakéhosi ambasadora, který měl u císaře vytvářet protiváhu různým Přemyslovcům, kteří se odsud snažili zvýšit své šance na zisk českého trůnu. Návratu domů se dočkal až o rok později, po definitivním zničení Milána, jehož snad se měl sám aktivně účastnit. Neutěšená situace na Apeninském poloostrově však znovu donutila císaře Fridricha k vojenským výpravám. V roce 1166 se Děpolt znovu vydává v čele českého vojska do boje. Tentokrát se ovšem již nevrátí. Po dobytí Říma v následujícím roce je výprava stížena epidemií malárie a moru (*Dejmek 1991*, 101). Děpolt ji podléhá 14. nebo 15. srpna.

Postava prostředního bratra druhého českého krále hrála v polovině 12. století velmi důležitou roli. Podle některých badatelů (*Skružný 1962*, 11) získal do své správy tři provincie ve východních Čechách: Chrudimsko, Čáslavsko a Vraclavsko. S tím nesouhlasí řada jiných badatelů, přisuzující zisk území až synovi Děpoltovi II. (*Dejmek 1991*, 102), nebo dokonce až třetí generaci Děpolticů (*Charvát 1994*, 16). Existují určité náznaky, že Děpoltici skutečně v průběhu 12. století dědičně vládli území, které by snad mohlo zabírat až čtvrtinu celkové rozlohy země. Stejně tak ale nic nepotvrzuje domněnku, že už v počátku 2. poloviny 12. století existovala celistvější provincie ve východních Čechách. Moc měla být u Děpolticů předávána dědičně, fungování jejich statků by se podobalo moravským údělům (*Žemlička 1997*, 330 – 331;). Důvody, proč by mohl Děpolt I. získat poměrně prestižní lokalitu do správy své, i svých synů je výše uvedeno několik. V řadě pramenů je navíc titulován jako kníže (*Dejmek 1991*, 102).

Smrtí otce je do historických pramenů uváděn jeho syn, Děpolt II. Kronikář Jarloch sice neuvádí datum jeho narození, zato z jeho jména vytváří označení celého rodu – Děpoltici. Jestliže už Děpolt II. spravoval nějaké území, skončil by v roce 1185, kdy je knížetem

Bedřichem z neznámých důvodů vyhnán z Čech. Po Bedřichově smrti v březnu roku 1189 se vrací zpět, ale 11. května se vydává na třetí křížovou výpravu. Do Čech se ovšem nikdy nevrátí, roku 1190 podléhá morová nákaze v přístavu Akkon, dnes ležícím ve státě Izrael.

Synové Děpolda II., Děpold III. a Soběslav, patřili k oblíbencům českého knížete a pražského biskupa Jindřicha Břetislava. Jeho smrtí a nástupem knížete Přemysla Otakara I. se ovšem pozice Děpolticů oslabuje. Jeho zásahy proti tomuto rodu mohli být vyprovokovány rostoucími ambicemi rodu. Pomyslnou poslední kapkou mohla být například touha Děpolda III. získat pro sebe Plzeň (*Žemlička* 1997, 331), což se mu v určité fázi mohlo podařit (*Skružný* 1962, 12). Roku 1203 dokonce opouštějí zemi a hledají útočiště na dvoře velmi přátelsky nakloněného Filipa Švábského. Když se několika letech Přemysl opět přiklonil na stranu Štaufů, mohl se Děpold vrátit do země. Připomeňme ještě, že někteří starší badatelé se domnívali, že Plzeňsko získali Děpoltici směnou za východočeské údíly (shrnutí historie bádání *Skružný* 1962, 12). Tvzení ovšem nebylo podloženo relevantními argumenty.

Napětí mezi králem a Děpoldem III. v dalších letech rostlo. Jejich vztahu jistě nepřispělo sblížení Děpolda s Filipem Švábským a také podporování Přemyslova prvorozeného syna Vratislava, který jak známo neměl v otcových korunovačních plánech místo. Ambiciózní Děpold navíc možná sám pomýšlel na získání trůnu. Po jmenování „mladšího krále“ Václava, tedy definitivní uvedení nástupnického systému primogenitury do praxe, a odmítnutím královského rozkazu, podle kterého se měl Děpold III. odebrat v čele českých vojsk na křížovou výpravu do Palestiny, přerostlo mocenské tření těchto mužů v otevřené nepřátelství. Nejprve Děpoltici silou dobyli neznámý přemyslovský hrad, který vrátili až o rok později na nátlak papežské kurie. Stejná organizace však také nejspíše zabránila Přemyslovi revoltujícího velmože ztrestat. Aby mu zamezil ve svolávání rebelií, vysílal ho na diplomatické cesty do zahraničí. Roku 1218 například Děpold doprovází polského biskupa Vavřince na křížové cestě do Uher. Ani to nezabránilo závěrečnému střetu, který do království vnesl pořádek. U údělného hrádku Kouřim se roku 1223 Přemysl Otakar I. a Děpold III. utkali na bitevním poli. Vítězství královského vojska a smrt vůdce rebelie vedla k odebrání údelů vdově Adelheidě i jejím dětem. Vyhnání ze země našly útočiště u Jindřicha Brada ve Slezsku.

Děpoltická éra panování na Vraclavi tímto skončila. Postupně také začíná ubývat zpráv o hradě. Je známo, že roku 1226 jsou jakožto správci provincie jmenováni župan Bicen a sudí Janec. Roli správního hradu si Vraclav udržela nejspíše do 60. let 13. století (viz kapitola 7). Na počátku 14. století už je podle Dalimila hradiště zcela opuštěné a zarůstá

trávou. V 15. století pak zdejší prostor využili krátce husité, patrně jako opěrný bod při dobývání Vysokého Mýta Janem Žižkou roku 1421 nebo jako přechodný tábor sirotčích vojsk okolo roku 1425 (*Skružný 1962*, 13). Jejich přítomnost není doložena v písemných pramenech, pouze je vyvozována na základě nálezů hrotů šipek ze sběrů.

7 Provincie Grutou

V názvu kapitoly uvedené pojmenování Hrutova se v pramenech objevuje v několika případech. Pro jakou oblast či lokalitu bylo toto toponymum ve středověku používáno nevíme přesně. Názory Petra Charváta, které budou citovány dále, se realitě nejspíše velmi blíží. Oblast, již bude věnována pozornost je větší, vymezená přírodními podmínkami a historickou realitou. Pouze západní linie tohoto mikroregionu, mezi obcemi Uhersko a Luže, je definována uměle, představuje ji hranice vysokomýtského děkanátu ve 14. století. Z Uherska pak pokračuje už přirozená hranice, přes Jaroslav k Chocni, Sudislavi nad Orlicí kde se stáčí k jihu aby mírným obloukem přes Zhoř dorazila k Čisté a Budislavi. Zde se obrací k severozápadu a míří k Luži. Takto si pro svou kandidátskou práci určil rozsah území *Petr Charvát (1978)*, respektují ho i mladší autoři (*Vích 2000a*). V tomto prostoru se nachází pozůstatky artefakty nositelů mladohradištní kultury. Za její hranice osídlení proniklo až během kolonizace ve 13. století.

Komplexní shrnutí písemných pramenů je obsaženo již v práci *Petra Charváta (1980b, 40 – 53; diskuze k tématu zemské brány v Kosmově kronice Cendelín 2005b, 74 – 79)*. Zmínku o Hrutovu, resp. Hrutovských polích či Hrutovské provincii nacházíme v Kosmově kronice, a několik dalších listinách, ustanovujících či nadačních. Z jejich rozboru vyplývá, že toponymum Hrutov bylo užíváno pro pojmenování regionu (*Charvát 1980b, 52 – 53; 1997, 11 – 12*). Pouze v jediné listině, sepsané na konci 12. století, lze označení Hrutov stáhnout ke konkrétní lokalitě. Hovoří se v ní o daru krále Vladislava I. litomyšlskému klášteru. Objevuje se v ní termín „*forum*“, interpretovaný buď ve významu tržního místa, nebo poplatku obvykle spojeného s konkrétní lokalitou. Ani v tomto případě nemůžeme vyloučit, že se označení vztahuje k platbám za celé tržní území.

Poznatky, ke kterým *Petr Charvát* dospěl (*1980b*) můžeme shrnout následovně: V pramenech uváděný Hrutov byl před 13. stoletím pás osídlení podél řeky Loučné, kdysi Trstenice. Dnes jsou v jejím okolí nalézané hmotné památky mladohradištního charakteru, esovité záušnice malých průměrů a moravské vytažené okraje předkolonizačního období. Existenci lokality nesoucí toto jméno Hrutov, naznačuje charakter toponyma Hrut- a -ov, neboli patřící Hrutovi. Připomeňme, že žádného Hruta v regionu doloženého nemáme. V místě, kde hypotetická osada stála by se měl vyskytovat materiál datovatelný před 11. století. V literatuře se spekuluje především o Benátkách ležících na katastru historické Litomyšle (*Charvát 1980b, 62; 1997, 11 – 12*). Dále o prostoru mezi Cerekvicí nad Loučnou a Vysokým Mýtem, konkrétně Starém Mýtě (*Zelinka 1970, 18*), anebo přímo o Vysokém Mýtě

(Vávra 1971, 90). V těchto lokalitách jsou ovšem artefakty datovatelné do středohradištní kultury relativně vzácné.

Z prostoru vymezeného Petrem Charvátem nejsou publikovány žádné nálezy keramiky pražského typu (ze starší literatury především Sigl 1977; Benešová 1995; nejnověji Vích 2000a a další, pravidelná, hlášení uveřejňovaná ve *Zpravodaji muzea v Hradci Králové* a ve sbornících *Pomezí Čech, Moravy a Slezska*), ze starohradištní kultury pouze jeden střep ve středohradištním souboru z Vraclavi a několik keramických fragmentů z Benátek (Vích 2000a, 67; též kapitola 6). Nejstarší hmotnou památkou odtud pocházející je železný třmen z avarského prostředí, datovaný na přelom 7. a 8. století. Řadí se k prvním evropským třmenům (Charvát 1997, 9), je ovšem ojedinělým artefaktem z tohoto období. Vzhledem k intenzitě průzkumů a prospekci prováděných v okolí od 50. let je tato skutečnost zarážející, a to i s ohledem na velmi nízkou uchovatelnost nádob pražského typu. Toto zjištění navíc nemá charakter pouze regionálně relevantní informace, i proto, že podobná situace v časně slovanském horizontu panuje v celých východních Čechách (Benešová 1995, 110). Významně tak vstupuje do řešení otázky příchodu Slovanů na území Čech. Jana Benešová upozorňuje, že „...nelze jednoznačně říci, že se starší osídlovací vlna PT jihovýchodním partiím východních Čech vyhnula (pokud akceptujeme tezi o příchodu z moravských oblastí, nebylo by to dost dobře proveditelné...“ (1995, 110). V současné době ji ovšem nic nedokládá.

Kvantitativně o mnoho lépe není zastoupena ani keramika středohradištní. Několik střepů z vraclavského hradiště a z polí mu přiléhajících nevypovídá o případném osídlení nic. Podobná situace panuje i ve Vysokém Mýtě. Středohradištní výzdoba však u obou uvedených lokalit může být pouhým dozníváním starších tradic, sběrový charakter výzkumu nemůže v tomto poskytnout relevantní údaje. Na nepřesnou dataci malého množství keramického materiálu z Tisové údajně upozornila Nad'a Profantová (Vích 2004, 212). Jedná se o nálezy publikované v roce 2000 (Vích 2000a, 64 - 64). Citace na příslušný článek badatelky není ve Víchově stati obsažena. Domnívám se proto, že mezi archeology proběhla pouze privátní diskuze, jejímž závěrem je zařazení uvedených střepů do doby středohradištní. Lokalita, na které byli při sběrech objeveny není totožná s polohou Starého Mýta. Nejvýznamnějším prostorem s prokazatelně středohradištními nálezy jsou Benátky ležící nedaleko Litomyšle. O jistých zdejších aktivitách vypovídají dvě železné ostruhy doprovázené zlomky soudobé keramiky. První, s háčky, pochází z počátku 9. století, druhá, s krátkým bodcem a liliovitými ploténkami, náleží k závěru 9. století. U ostruh můžeme předpokládat velkomoravský původ

(*Charvát 1978*, 1), ke druhé zmíněné existují analogie z Pohanska u Břeclavi (*Charvát 1994*, 9).

Území Litomyšlska a Vysokomýtska bylo tedy s největší pravděpodobností hustěji osídleno až v době mladohradištní. Menších souborů především keramického materiálu je více. Jejich lepší vyhodnocení, především datování, není možné i proto, že větší výzkumy jsou vesměs nepublikované. Řeč je především o výzkumu hradiště na Vraclavi v 60. letech.

Historický vývoj od počátku 2. tisíciletí se pokusil ve svých příspěvcích nastínit Petr Charvát (*1980a*; *1994*; *1997*; *2004*). Ještě během česko-polských bojů na počátku 11. století písemné prameny mlčí o významnějším sídlišti či fortifikaci z regionu. Nejspíše až Břetislav I. iniciuje vznik obraných prvků, z nichž dnes skládáme celý systém (*Charvát 1994*, 11). Jako celek není doložen (*Severin 2007*, 278 – 279), jeho existence vyplývá pouze z logiky věci. Hlavní opěrné body nacházíme v hradech Vraclav a Benátky (neexistuje žádný doklad o historickém jméně hradu, vzhledem k umístění na katastru dnešní obce tohoto jména bude pro jednoduchost v dalším textu používáno), po rozsáhlejších výzkumech se tento seznam možná rozroste o Řepníky (tzv. pěšické hradiště) a Štěnce. Prozatímní sběrový charakter nálezů mladohradištní keramiky nás ponechává v rovině úvah a spekulací (*Vích 2000a*, 61 – 64, 69). Muže do zbraně mohli velitelé verbovat z posádkových, přesídleneckých vsí. Moravany jsou do 11. století datovány archeologickými, Uhersko písemnými prameny. V případě Hedčan se musíme spokojit s pouhým odhadem opírajícím se o Břetislavovy aktivity v Polsku.

Nedaleko benátského hradiště, v Jiráskově údolí na katastru obce Čistá, se nachází ještě několik dlouhých, masivních valů. Jejich spolehlivé datování umožňuje v okolí se nacházející mladohradištní keramika (*Charvát 1997*, 13). Od benátského hradu jsou vzdáleny přibližně 1 kilometr. Přestože o vzájemném vztahu nelze mít pochyb, stěží mohly sloužit jako opevnění. V literatuře se objevili spekulace o dalším hradu, někdy též označovaném jako větší „*velké benátské hradiště*“ či „*hradiště Čistá*“ (*Zelinka 1970*, 14). Variací na tento názor je představa nezvyklého fortifikovaného osídlení ve svahu (*Cendelín 2005b*, 81 - 82). Petr Charvát (*1997*, 13; *2004*, 134) je interpretoval jako lineární opevnění úseků cest usnadňující obranné boje. Svůj názor ovšem nepodložil argumentačně a nepřinesl žádné analogie. Fortifikace takového charakteru by byla unikátem (*Severin 2007*, 278 – 279), protože pokud se již podobné opevnění přeci jen u komunikace objeví, je k ní kolmé, takže ji přehrazuje (*Cendelín 2005b*, 81).

Na závěr připomeňme ještě jeden příspěvek Dušana Cendelína k problematice zemské brány (Cendelín 2005b). V něm poprvé od zveřejnění práce Petra Charváta (1980b) diskutuje o umístění Kosmovy *Porta Cutodie* nebo *Porta Terrae Naterztenici*. Oba badatelé se shodují, že strážní i zemská brána na Trstenici je jedna a tatáž lokalita. Zatímco Charvát ji ztotožňuje s Benátkami, Cendelín ji očekává v Jiráskově údolí, konkrétně v již zmíněném atypickém opevnění ležícím ve svahu. K odmítnutí Benátek ho vede nejstarší česká kronika. Dozvídáme se z ní, že po smrti Břetislava I. nechává Spytihněv II. zajmout a odzbrojit za strážnou branou družiníky moravských knížat. Nikde však není zmínka o nějakém „castru“ tedy termínu, jímž Kosmas označoval lokality podobné Benátkám. I autor přiznává, že kronikář mohl existenci hradu považovat za natolik samozřejmou, aby necítil potřebu na něj ve svém díle upozorňovat (Cendelín 2005b, 77).

Správním centrem a nejvýznamnější stavbou regionu byla bezpochyby Vraclav. V jejím okolí, na rozdíl do Chrudimi nebo Čáslavi, lze definovat vznik a strukturu služebné organizace (Krzemieńska – Třeštík, 1965, 642). Ve 12. století se pozvolna rozrůstá osídlení, nálezy zlomky okrajů nádob moravského rázu (Goš 1977) svědčí o osídlování z Moravy (Charvát 1997, 15). Vzniká řada nových vesnic, například Cerekvice nebo Bučina, v okolí Vraclavi především zemědělské obce Sedlec a Vinary (Charvát 1980a, 276). Ke kvalitativní změně dochází někdy na přelomu první a druhé poloviny století. K roku 1133 (srov. Ježek – Sommer 2001, 97) výčet východočeských krajín Hrutovsko neobsahuje, roku 1186 se již mluví o provincii „Gritouuo“. Do kraje tedy s největší pravděpodobností v tomto časovém intervalu přichází knížecí úředník – kastelán (Žemlička 1997, 181).

Toponymum Hrutov se přestává objevovat ve 13. století, což nejspíš souvisí s dalšími kvalitativními a kvantitativními změnami osídlení. Na významu získávají královská města zakládaná Přemyslem Otakarem II., Polička (1262) a Vysokém Mýto (1265). Do nich se průběžně přesouvají úřady z hradů ve Vraclavi a v Benátkách. Oba zanikají, a v jejich okolí přežívají pouze agrární vsi. Na původní hranice hrutovské provincie není při novém územním rozdělování brán žádný zřetel. Předěl mezi poličským a vysokomýtským děkanátem vedl jejím středem. Blízkou analogii ke zdejšími změnám můžeme pozorovat na Moravě, v provincii úsobrnské. Ta zanikla díky obdobnému procesu, její jméno ovšem zůstalo zachováno v pojmenování tamního děkanátu.

8 Kostel sv. Václava

Zaniklým kostelem sv. Václava se jako první zabýval *Zdeněk Wirth* (1902, 236), který jej označil za románskou stavbu. Tvzení nepodepřel žádnými argumenty i pozdější výzkum přímé důkazy pro toto tvrzení nepřinesl (*Ježek – Sommer* 2001, 106). První písemnou zmínkou o kostele nacházíme v díle *Miscellanea historica regni Bohemiae* (CDM V. č. 52, 26 – 27) z druhé poloviny 13. století, nebo-li výčtu farností na území nově zřízené litomyšlské diecéze. Zde, ani v žádné další „předhusitské“ literatuře, se však neobjevují zprávy o patrociniu kostela. Zpráva, kterou *Zdeněk Wirth* (1902, 236) datuje do roku 1470 pochází pravděpodobně z barokní brožury vysokomýtského děkana propagující vraclavské lázně. Zmiňovány jsou zde dva kostely, jeden z nich je zasvěcen sv. Václavu a měl v něm údajně kdysi přebývat český král Matyáš Habsburský. Ten si v roce 1617 při cestě přes Vysoké Mýto ve Vracavi doplňoval zásoby. Nesporné doklady existence kostela se objevují až v 17. století. Víme, že roku 1666 byl rozhodnutím vysokomýtského děkana obnoven a doplněn nově přistavěnou zvonici. V 18. století vyhořel, a přestože byl opraven, v roce 1786 byl na základě josefínských dekretů zrušen a nadále využíván jako sýpka. Následně vyhořel znovu a ve 20. letech byl krátce užíván jako hostinec (*Ježek – Sommer* 2001, 99).

Archeologický výzkum v domě č. p. 115 (příloha 05) svými výsledky k řešení otázky vzniku kostela příliš nepřispěl. Jak uvádí Jan Sommer: „*Relikty oken ... s vnějším vyzdívaným ostěním a s rozevřenou vnitřní špaletou mohou svědčit pro vznik v době od 16. po 19. století*“ (*Ježek – Sommer* 2001, 105). Dochovaná část budovy tak byla nepochybně vybudována v novověku. Situaci však komplikuje odkryv středověkého pohřebiště. Sonda v prostoru dnešního chléva odkryla 16 hrobů, byť některé jen velmi fragmentárně zachované. Vzhledem k obtížně zachytilným stratigrafickým vrstvám a hranicím objektů nese hlavní informaci poloha hrobů vůči budově. Zatímco některé jámy stavbu respektují, jiné jsou zdivem narušeny. Z výplní těchto hrobů pochází mlado- a pozdněhradištní keramika, avšak také kousky brakteátu datovaného, jehož ražbu datuje *Jiří Militký* do poslední čtvrtiny 13. století (2001 110). Hrob č. 13, ze kterého mince pochází, ovšem porušuje další hrob, označen č. 3 (*Ježek* 1998). Tato superpozice nás vede k závěru, že fáze pohřbů narušených zdivem nemusí být na nekropoli tou nejstarší. Z výplně hrobu č. 3 ovšem pochází jen velmi malé zlomky špatně datovatelné keramiky.

Úvahy o existenci středověkého kostela se mohou opírat především o nezpochybnitelnou přítomnost středověké fáze pohřebiště. V případě rekonstrukce domu č. p. 115 bude třeba důkladně sledovat stavební úpravy, během kterých mohou být objeveny dnes pouze tušené

relikty středověké stavby. Na závěr připomeňme existenci dalších dvou sakrálních staveb z Vraclavi. Nedaleký kostel Nanebevzetí Pany Marie, s presbyteriem datovatelným do poloviny 14. století a kostel sv. Mikuláše, vybudovaný v údolí pod hradištěm roku 1725. Vzhledem k doloženému zániku kostela sv. Václava během josefínských reforem tak musíme předpokládat v určitém časovém úseku tři fungující stavby v obci.

9 Trstenická stezka

Problematikou Trstenické stezky se od roku 1856 zabývalo velké množství autorů. Když *Hermenegild Jireček* (1856, 103) poprvé užil pro pojmenování spojnice Čech a Moravy tento termín, zahájil tím mnohaletou diskuzi. Badateli, který literaturu psanou dalších více než 150 let prochází se snadno může zazdát, že historie bádání má téměř pestřejší minulost než stezka sama. Vyčerpávající přehled o tomto podává v nenápadném článku *Karel Severin* (2000).

Z velkého množství starší literatury, která se k tématu váže, povšimněme si především práce *Josefa Skutila* (1947-1948). Tento autor jako první přišel s několika zásadními, kritickými myšlenkami. Zdůrazňuje, že adjektivní označení stezky, ať již Trstenická, Hrutovská nebo Moravská, nemá s historickým pojmenováním nic společného. Též upozorňuje na skutečnost, že přesné trasování stezky je vzhledem k vypovídajícím možnostem pramenů nemožné (*Skutil 1947 – 1948*, 76). Opačný názor zastával Ivan Vávra. V 70. letech publikoval celou řadu článků, ve kterých se zabýval topografií jednotlivých historických tras, dočkala se i stezka Trstenická (*Vávra 1971*).

Už v době, kdy Vávra publikoval své práce, byl jeho přístup v podstatě zastaralý (*Cendelín – Bolina 2011*). Jeho snaha promítat dopravní pohyb do dnešních komunikací postrádala logiku, již *Miroslav Štěpánek* (1968) si všiml skutečnosti, že v raném středověku se doprava vyhýbala místům, kterým hrozilo zamokření a naopak se držela v „... *polohách značně vysokých*“. Přestože už v 70. letech tedy existovala řada autorů, kteří o relevantnosti práce Jiřího Vávry pochybovali, stala se základem či inspirací pro řadu dalších studií dotýkajících se tématu. Možná právě proto zvolil při jejím hodnocení *Karel Severin* (2000) velmi ostrý tón. Dozvídáme se například, že: „...*jediný přínos* (práce Jiřího Vávry) – *ve svém výsledku pochybný – je utřídění již dříve navržených tras...*“, „...*předchozí řešení, která nevyhovovala jeho koncepci, bez argumentace pominul.*“, „*V tradičním duchu naprosto ignoroval konfiguraci terénu*“, nebo že: „*musím soudit* (Severin), *že jejich autor* (Vávra) *nebyl badatel, ale věštec*“ (*Severin 2000*, 375).

Příspěvek Ivana Vávry dnes symbolizuje staré, nekorektní postupy, či dokonce: „*nebezpečné smyšlenky bez vědecké hodnoty*“ (*Severin 2001a*, 13). Jeho opakem je článek *Tomáše Velímského* a *Evy Černé* (1990). V něm se autorům podařilo: „...*první skutečné uchopení na historické dopravní trase dochovaných systémů úvozů...*“ (*Cendelín – Bolina 2011*). O několik let později na ně navázal *František Kubů* a *Petr Zavřel* (1994) se svojí statí o Zlaté stezce. Tyto studie se řadí k těm, o kterých *Karel Severin* (2001a, 14) tvrdí, že se „*oprostily od antikvovaných koncepcí*“. Těmito koncepcemi, resp. přístupy míní například

snahy badatelů o trasování pomocí mincovních nálezů (*Petrtyl 1966; 1973 – 1974*), nebo obecné přijímání neakceptovatelných tezí. Již jsme zmínili tendenci některých autorů vést stezky v blízkosti vodních toků, meandrujících řek a jejich velmi často bažinatém okolním terénu. Nevhodné je též vyhledávání tzv. „oslích cest“, komunikací, jejíž překonání stojí nejmenší výdej energie. Už *Rostislav Vermouzek (1983, 318)* poukázal na fakt, že středověké vozy neměly žádné řídicí zařízení, „rejd“, a každá změna směru znamenala pro posádku nemalou obtíž. Proto můžeme očekávat cesty co možná nejrovnější. Neplatný je i předpoklad, že kombinace podřadných pramenů zesílí jejich výpovědní hodnotu.

Karel Severin (2001a, 16) konstatuje, že pro lepší poznání problematiky je třeba klást potřebný důraz na řádný rozbor historický zpráv, archeologických nálezů a terénní situace. Rizika využívání archeologických prostředků shrnuje *Dušan Cendelín a Pavel Bolina (2011)*. Konkrétní situací, při které se badatelé s těmito komplikacemi setkali, byla detektorová prospekce Zlaté stezky. Předměty zde nalézané zdaleka nepokrývaly celý časový úsek využívání cesty (*Kubů – Zavřel 1996*). Při snaze identifikovat středověké stezky je též nezbytné využívat reliktnů v krajině zachovalých v podobě opuštěných úvozů. Ty se často seskupují do rozsáhlých systémů (*Cendelín – Bolina 2011*). Můžeme jen upozornit, že důležitosti studia úvozů si byl na rozdíl od řady mladších kolegů vědom již Hermenegild Jireček, který konstatuje, že: „...úvozy takové nejinak než dlouhověkým pojižděním povstati mohly“ (*Jireček 1884, 2*).

Jeden z nejvýraznějších a nejdiskutovanějších úvozů regionu se nachází mezi obcemi Čistá a Trstenice (dnes obě okres Svitavy). Nedaleko kostela v Čisté je patrný přes dva metry hluboký úvoz, nazývaný Stará Voštica. Tento termín se vyskytuje v řadě pramenů z celé České republiky a i v minulosti nedávno se na mnoha místech užíval k označení cest, především polních, nebo lokalit k nim přiléhajících. Ve středověku se mohla vošticí nazývat obyčejná obchodní stezka, ale i cesta nějakým způsobem charakteristická. Nelze například přehlédnout, že všechny doložené vošdice nacházíme ve výšinných polohách, na náhorních rovinách či hranách teras. K vodnímu toku sestupují pouze v případě, že ho potřebují překonat (*Severin 2001c, 151*). Jak již bylo uvedeno, potřeba vyhnout se podmáčeným terénům byla spíše univerzální záležitostí. Vošdice také mohly být cesty ohrazené ploty z voštín, výpletů ze suchých haluzí (*Cendelín 2003, 12*). Nezřídka se s podobným vyobrazením setkáváme v mladších ikonografických pramenech. Oddělení cest od pozemků bylo nejspíše dosti běžné, například z důvodu ochrany zemědělské půdy před hnaným dobytkem. Nabízí se proto otázka, zda přijmout Severinovo tvrzení, že vošdice byly spíše dálkové, obchodní a veřejné

stezky, tzv. via publica. Autor na to usuzuje: „... z fyzické povahy cest...“ (Severin 2001c, 148), čímž patrně míní hloubku vyježděných úvozů. Jiného dokladu svědčícím o dálkových kontaktech na vošticích ovšem nemáme. Karel Severin tak v tomto bodě porušuje jím zdůrazňované metodické dogma o řádném rozboru pramenů. Hluboký úvoz může velice snadno vzniknout i intenzivním provozem zcela lokálního charakteru. Vyráželi-li pravidelně středověcí lidé na pole po zcela neveřejné cestě, mohl kolem ní postupem let vzniknout zásadní úvozový systém (Cendelín 2003, 11).

Zdůrazňovaná hloubka úvozu u Čisté se ani při jeho průběžném zavážení (Severin 2001c, 163 – 164) nevymyká odpovídajícím analogiím, nacházejí se i úvozy hlubší (Cendelín 2005a, 11 – 12). Taktéž jejich zavážení může mít praktický význam, to když došlo k přetnutí hladiny spodní vody, která začal úvoz měnit ve strž s vodotečí (Cendelín 2005a, 10). Vypovídací hodnota Staré Voštic není tedy v samotném reliktu cesty, jako spíše v toponymu. Adjektivum „Stará“ naznačuje, že mohla spadat již do předkolonizačního období. Ze všech v regionu doložených voštic mohla být jako jediná kontrolována z Benátského hradu, lokality s nálezy velkomoravského stáří. Do intravilánu Litomyšle mohla zamířit ve 12. století, do Poličky po jejím založení (Severin 2007, 280). Předpoklad, že Stará Voštic zajišťovala spojení mezi těmito městy však není bezvýhradně přijímáno (Cendelín 2005a, 10 – 11).

Přes výše uvedenou výtku ke snaze Karla Severina spojit cestu s lokalitou je právě Dušan Cendelín velkým zastáncem hledání a definování tzv. výchozích bodů (Cendelín 2005a, 12; 2005b, 82). Ke každému reliktu cesty je třeba přiřadit spoj, ke kterému náleží. Je přirozené, že čím více je relikt vzdálen od sídliště, tím se výchozí bod či spojnice, ke které náleží, určuje hůře. Naopak informace takto získaná je mnohem cennější. Úvozy dochované v blízkosti sídel nejsou nikterak vzácné, naopak v extravilánu obcí se, především v důsledku zemědělské orby, nachází téměř výhradně v lesním terénu.

„K faktickému uchopení jakéhokoliv v terénu dochovaného reliktu staré dopravní trasy však dochází až tehdy, poznáme-li jeho výchozí body...“ (Cendelín – Bolina 2011). Zkrátka hledáme start a cíl, což není zdaleka snadné. Nápomocné mohou být jména bran, různé itineráře nebo poznatky disciplín používaných v moderní archeologii, například archeobotanika. Chápeme tři typy výchozích bodů – body přímo na dopravních liniích (sídlní lokality), plošné body (množiny výchozích bodů první skupiny, například sídlní území oddělená neosídlenou krajinou nebo dominantně osídlená údolí) a body pomocné (křižovatky, vidlice tras, brodová místa, horská sedla). Jejich význam narůstal a klesal společně s významem dopravních linií, přičemž ovlivnění mohlo být obousměrné. Při studiu zaniklých

komunikací nelze zapomínat, že funkce reliktu, jako spojnice dvou bodů, je druhotná. Cesta byla především součástí dopravní sítě, může být ovlivněna i jinými výchozími, nebo blíže neznámými průchozími body.

Náhled na středověké cesty se ve světle diskuzí, úvah a posunů v metodologii, ke kterému došlo v posledních dvaceti letech, výrazně změnil. V odborné literatuře často zmiňované stezky, Trstenická, Haberská i řada dalších, lze dnes označit za velmi hluboce zakořeněný mýtus. Rozhodně ale musíme předpokládat, že v oblasti dnešních okresů Ústí nad Orlicí a Svitavy obchodní cesty vedly. S ohledem na Český masiv je totiž Českomoravská vrchovina relativně lehce prostupná (*Vávra 1971*, 77). Litomyšlsko je navíc nezastupitelné při kontaktech mezi horním Polabím a horním Pomoravím (*Cendelín 2005b*, 73). Nejspíše se nejednalo o jednu konkrétní komunikaci, ale o síť cest, celou řadu větví, které střídavě získávali a ztráceli na důležitosti.

Jakou roli hrál tento systém v raném středověku se snažila popsat řada autorů. Tvzení Jiřího Zemana, že především Litomyšlskem vstoupili do Čech první Slované (*Zeman 1972*, 213) je nadále archeologicky nedoložitelné. Ze sledovaného regionu neexistují nálezy náležící lidu s keramikou pražského typu, ačkoliv řada badatelů nadále věří, že se jedná pouze o dočasný stav badání (*Benešová 1995*, 110; *Vích 2000a*, 67). Nejstarší nález z hradiště v Benátkách náleží v nejzazším případě konci 9. století (viz výše).

Z archeologických, případně terénních památek vážících se přímo ke stezce jsme už zmínili úvoz Stará voštica, spadající do systému úvozů mezi Litomyšlí a Trstenicemi (*Severin 2001c*; *Cendelín 2005b*). Průběh stezky mezi Vraclaví a Vysokým Mýtem podle úvozů stanovil *Hermenegild Jireček (1884, 2)*. Mladší literatura se s jeho názory ztotožňuje (*Cendelín – Bolina 2011*), nebo ji nikterak nekritizuje (*Severin 2000*, 357). Ojedinělou situaci zachytil při výzkumu Starého Mýta v katastru obce Tisová Jiří Sigl. V roce 1979 zde objevil trojici zemnic uspořádaných do řady, vytvářející ulicový charakter zástavby. Nalezl též cestu vytvářející osu sídliště, kterou neváhal označit za Trstenickou stezku nebo některou její větev (*Sigl 1980*, 15). Tento názor je i dnes zcela legitimní, komunikace jistě patřila ke zdejší dopravní síti. Nicméně připomeňme, že většina dosud zjištěných stezek se zástavbě vyhýbala. Vstupovala do nich pokud možno jen při přechodu vodních toků (*Severin 2001c*, 164).

Rozsáhlejší snahu o určení dopravního pohybu v prostoru Litomyšlska provedli v posledních letech například *Dušan Cendelín a Pavel Bolina (2011; Cendelín 2005b, 82 – 86)*. Srozumitelnost příspěvku je bohužel výrazně snížena řadou citací a odkazů na jiné jejich

příspěvky, které zatím nebyly publikovány, nebo u kterých se budoucí zveřejnění ani nepředpokládá. Nezbyvá než doufat, že v některém z těchto článků autoři snášejí argumenty pro své tvrzení, že: „... *dálkové komunikace... představovaly... až do připojení Moravy v prvních desetiletích 11. století, tři linie spojující výchozí body sousedních... území*“ (Cendelín – Bolina, 2011). Jak již bylo zmíněno, archeologické prameny nepřinášejí žádné doklady o sídlení nebo pohybu v prostoru Litomyšlska z doby starohradištní a skutečně jen sporadické, i když částečně se k cestování vážící, z doby středohradištní. Autoři se v tomto dopouštějí ne zcela korektního vyjádření, což ve světle některých jejich kritik připomíná známé pořekadlo o kázání a pití různých nápojů (Cendelín 2005a, 9).

Pro toto malé a jistě nechtěné nedorozumění však není potřeba zatracovat velmi poctivou práci. Na základě dosud objevených reliktních tras nám ve shodě se svojí teorií o výchozích bodech nabízejí tři alternativní spojnice, na kterých se mohl odehrávat kontakt mezi Čechy a Moravou. První spojuje Hornomoravský úval a Královéhradecko. U Jevíčka se sbíhají olomoucká a prostějovská větev, které dále pokračují kolem dnešních obcí Lány (Stará Svitava), Benátky, Tržky, Tisová (Staré Mýto), Holice a Vysoké Chvojno. Druhá komunikace spojovala Královéhradecko s Brněnskem a Dolnomoravským úvalem. Předpokládaná křižovatka moravských větví byla kdesi u hradu Svojanov, nebo v okolí pozdějších Boskovic. Hlavním průchozím bodem byla z pramenů známá lokalita na Poličkách, dále pak brod v ohybu řeky Loučné poblíž Vraclavi. Někde mezi Vraclaví, Starými Holicemi a Chocní se větve z jižní a střední Moravy setkávaly. Třetí naznačený směr ze střední Moravy na Čáslavsko přes Hlinecko je pro naši práci nepodstatný (Cendelín – Bolina 2011). Všimněme si, že výchozím bodem pro Čechy není zmíněná Praha. Podle autorů tento literaturou jednoznačně preferovaný směr: „...*až do vzniku přemyslovského státu nemusel pro dopravní síť na severu česko-moravského pomezí být určující*...“. Znovu bychom se tak dostali k diskuzi, zda můžeme o cestách v okolí Litomyšle přemýšlet v horizontu předmladohradištní keramiky.

Jistou deformaci trasy ještě autoři popisují v souvislosti se založením hradu Vraclav. Na jihovýchod od něj se táhne prostor dlouhých návrší, ideální pro rozvoj dopravní sítě, nejen pro pohyb na střední Moravu. Určité posuny ve směřování cest snad dokládají úvozy na Stradouni těsně pod Vraclaví. Další změnu pak mohl iniciovat vznik sakrální stavby v Litomyšli v 11. století. Došlo tak k vychýlení cesty více k východu, komunikačnímu spojení Litomyšle s Vraclaví a nahrazení starších dopravních linií (Cendelín – Bolina, 2011).

Představa několika různých větví cest, které se na Moravě sbíhaly, aby společně pokračovaly do Čech, je snad jedinou informací, která se opakuje v každém stati zaměřené na problematiku kontaktů česko-moravského pomezí. V krajině úsobrnské, která historicky sousedila s Hrutovskem (dnešním Litomyšlskem), ležela ve 12. století celnice (ačkoliv tento termín není zcela přesný, je v podstatě tomuto úřadu blízký). Toto místo je doloženo v zápisu kanovníka a notáře pražského kostela, Vincencia, píšíciho o slavném přepadení olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka znojemským knížetem Konrádem. Přesné umístění celnice by zajisté pomohlo při rekonstrukci směru cest našeho regionu. Jak bylo výše zmíněno, *Dušan Cendelín* a *Pavel Bolina* očekávají křižovatku v okolí Jevíčka (2011), o svém postoji k celnici však nemluví vůbec. *Gabriela Čechová* (1978) pak na základě rozboru zmíněné listiny umístila úřad, s výhradami, do okolí Hradce nad Svitavou. Přesněji snad do české obce, která do založení Hradce v průběhu německé kolonizace na tomto území stála.

Zmiňme ještě, že při trasování stezek nám více písemných pramenů příliš neposlouží. Jedna z dochovaných listin se váže k roku 1226. Dozvídáme se pouze strohou informací, že král Přemysl Otakar I. při přechodu z Čech na Moravu prošel Litomyšlí. V roce 1265, v lokační listině pro Poličku, je zmíněna speciální cesta do Brna (*Vávra 1971, 78*).

V závěru této kapitoly se musím znovu ztotožnit s tvrzením *Karla Severina*: „.....že *Trstenická stezka, která nebyla ani trstenická, ani stezka, nikdy neexistovala*“. Jestliže se tato skutečnost definitivně stane mezi odbornou veřejností respektovanou, k čemuž pomalu dochází (*Cendelín 2005b, 73*), bude třeba přehodnotit i náhled na osídlení v mladší době hradištní na Litomyšlsku a Vysokomýtsku (srov. *Charvát 1980a, 274; 1994, 9 – 10, 17; 1997, 12; Frolik – Sigl 1995, 88; Sigl 1977, 92; Zeman 1976, 213*).

10 Systematický výzkum v roce 1962

Druhá část této práce je věnována zpracování výzkumu, který na vraclavském hradišti (příloha 06) probíhal od 4. června do 1. srpna 1962. V kapitole 4.3 jsem již popsal, v jakém stavu se nachází dokumentace z archeologických akcí prováděných v 60. letech. Nejinak je tomu i v případě roku 1962. Současně jsem ale v pozůstalosti PhDr. Skružného objevil několik listů kresebné a xeroxové dokumentace nálezů, které jsou do této práce zahrnuty.

10.1 Popis hradiště

Hradiště, dnes tradičně označované jako Vraclav, je od středu obce stejného jména vzdáleno asi 250 metrů vzdušnou čarou severovýchodním směrem. Přibližně pět kilometrů na jihovýchod leží město Vysoké Mýto. Obdélná ostrožna (příloha 07), s nejvyšším bodem ležícím 332 m. n. m., se vypíná nad místní částí Svatý Mikuláš. Ze tří stran ji ohraničují příkré svahy, snadno přístupná je pouze z jihu. Z tohoto směru byla chráněna mohutnějším opevněním, které dokládá patrný pět metrů vysoký val (příloha 08, 09). Maximální délka ostrožny (v severojižní ose) odpovídá 110 metrům, v nejširším bodě měří 80 metrů (*Skružný 1962*, 8). Nejasná je rozloha akropole, v literatuře se uvádí více než jeden hektar (*tamtéž*) i 0,8 hektaru (*Ježek – Sommer 2001*, 97).

10.2 Okolnosti a metoda výzkumu

Odkryv v roce 1962 měl navázat na první etapu výzkumu, realizovanou o rok dříve Východočeským muzeem v Pardubicích, konkrétně PhDr. Skružným. Jediný zdroj informací o plánech archeologů před započítím a v průběhu prací, představuje korespondence, kterou PhDr. Hrdlička vedl s Archeologickým ústavem. K dispozici jsou taktéž zprávy z dohledů, které na ostrožně pravidelně prováděl PhDr. Miroslav Richter. Další informace obsahuje deník. Práce započaly vyměřením sektorové sítě, ve které na jeden sektor připadala plocha 5x5 metrů. V delší ose byly značeny čísla 1 – 23, v širší písmeny A – N. Samotná zjišťovací sonda široká dva metry a označovaná II/62 vedla v sektorech I1 – I23, v několika případech byla rozšířena. Svým rozsahem a orientací zachytila celou délku hradiště. Sondu I/61 z předchozího roku prořala v sektoru I12. Tato informace poskytuje jedinou možnost lokalizování starší sondy, ke které zcela chybí patřičná dokumentace.

Příčiny občasného rozšiřování výkopu do vedlejších sektorů nejsou vždy zcela jasné. Fatální komplikací je absence celkového plánu výzkumu. Nalezen byl pouze náčrtek půdorysu celé sondy II/62 (příloha 10, 11 – 15). O nich hovoří deník a popisky na sáčkích s nálezy. Zvětšování sondy v určitých sektorech ovšem neznamenají, že by během výzkumu byly kompletně vybírány výplně nalezených objektů a hrobů. PhDr. Hrdlička preferoval, jak mi bylo potvrzeno jeho spolupracovníky, získávání informací z profilů. Pakliže sonda zachytila pouze některou část hrobu nebo objektu, ten nebyl dále odkrýván. Tento přístup pocítí především antropolog, který se v budoucnu pokusí vyhodnotit získaný materiál z nalezeného pohřebiště. Doplňme ještě, že z kresebné dokumentace profilů sond zůstal zachován jeden, a sice náčrtek severovýchodní stěny (příloha 16 -). Protější jihovýchodní profil k dispozici není. Neočekávám, že by se během let ztratil, obzvláště, když jeho protějšek existuje, navíc v několika kopiích. Varianta, že nebyl vůbec vyhotoven mi připadá pravděpodobnější, i když vzhledem k povaze výzkumu nepochopitelná. Profily objektů pak byly nejspíše zničeny. Od PhDr. Hrdličky vím, že byly uloženy u PhDr. Skružného, v jehož pozůstalosti jsem však žádné neobjevil.

10.3 Popis terénní situace

Sonda II/62, obdélného tvaru, byla položena na zatravněné akropoli hradiště (příloha 07). Kratší strany obdélníku mířily k severozápadu, respektive jihovýchodu. Skrývka ornice byla po celé délce sondy prováděna ručně. Její mocnost začíná v sektoru I1 na 50 cm a plynule se snižuje. Od konce sektoru I2 až do sektoru I23 se pohybuje mezi 20 – 25 cm. Podloží tvoří světlehnědý až hnědý hlinitý jíl.

10.3.1 Sektory I1 a I2

Sektory umístěné v severozápadní části akropole, přesně naproti valu, přinesly spleť stratigrafii. Z půdorysu sondy a popisů sáčků vyplývá, že v tomto prostoru nebyla sonda hloubena v běžné šíři 2 metrů, ale pouze poloviční. Pod ornici následovala přibližně 50 cm mocná šedohnědá až tmavohnědá humusovitá hlína. Nalezeny zde byly 2 čepele nožů, množství keramických zlomků, kosterní pozůstatky zvířat a pravděpodobně stříbrný denár Břetislava I. (*Sláma – Hrdlička 1967 – 1968*). V citovaném článku jsou též obsaženy informace v dokumentaci chybějící. Denár měl být nalezen izolovaně a navíc v druhotném uložení ve splachové vrstvě.

Pod humusovitou vrstvou následuje od počátku sektoru I1 přibližně 90 cm dlouhá a 30 cm hluboká drobná opuková drť se stopami ohně, bez nálezů. Po ní se objevila jemně sypká, světle okrová zemina, opět s nálezy keramiky a zvířecích kostí. Na obě uvedené vrstvy navazovala na nálezy velmi bohatá, mírně se zvedající šedohnědá vrstva, místy hnědá nebo popelovitá hlína s uhlíky s kousky do červena vypálené hlíny. Přibližně uprostřed sektoru I2 přechází v úzký, okolo 15 cm mocný pás, který definitivně mizí na počátku sektoru I3, v objektu 15/62. Ještě níže byla odhalena 20 cm mocná sazovitě černá hlína s ojedinělými uhlíky. Nasedala na vrstvu označenou jako zvětralá opuka, pod kterou již bylo podloží - světle hnědý hlinitý jíl.

Vysvětlení situace je prozatím mimo mé možnosti. Deník obsahuje pouze informace o pokrocích v prohlubování výkopu. Půdorysy jsou pro dané sektory dva, zachycující pravděpodobně situace v určitých fázích odkryvu. Bohužel jsou neoznačené, takže nejsme schopni ani zodpovědně určit, který náčrt je z nižší, a který z vyšší fáze odkryvu. Patrně jsou pouze dvě do profilu nezasahující kúlové jamky 19/62 a 20/62 v sektoru I2. Z jedné z nich pochází několik střepů, ale sáček není přesně označen. Na dalších nálezech se objevuje ještě poněkud tajuplná lokalizace ve znění: „1 metr široká sonda, jílovitá vrstva, JV od destrukce“. Co je přesně míněno „destrukcí“ zůstává zcela nejasné. Sektory I0 – I2 byly navíc znovu zkoumány v roce 1963, ve snaze odhalit předpokládané obloukovité opevnění. Při komplexním vyhodnocení obou etap naděje na správnou interpretaci nálezových okolností vzroste.

10.3.2 Sektory I3 – I19 a J13

Od sektoru I3, konkrétně od objektu 15/62 pokračuje stratigrafie sondy mnohem fáději. Přibližně 15 – 25 cm mocná vrstva ornice nasedá na podloží, do kterého jsou zahloubeny objekty rozpoznatelné obvykle sytě černou výplní. V profilu severovýchodní stěny sondy je pod objektem 19/62 kresebně vyznačena asi 15 cm silná vrstva. Značení odpovídá znázornění zvětralé opuky v sektoru I1, v deníku se na několika místech hovoří o dobírání objektů na kompaktní opuku. Na pomezí sektorů I8 a I9 je na necelé dva metry přerušena vrstvou označenou jako hnědý hlinitý jíl, aby pokračovala dále do sektoru I13. Zde opět není přibližně dva metry patrná. V dalších sektorech už je přerušována častěji, pod objektem 4/62 v I19 ji registrujeme naposledy.

Od sektoru I9, konkrétně od konce objektu 10/62 pozorujeme mezi podložím a ornici novou vrstvu, končící pod objektem 4/62 v sektoru I19. V profilu je označena jako hnědý hlinitý jíl,

ve zprávě pro Archeologický ústav ji PhDr. Hrdlička popisuje jako hnědou vrstvu, obsahující větší množství drobné zvětralé opuky a malé kousky do červena vypálené hlíny s nálezy mladohradištní, ale i slezsko-platěnické keramiky. Nepochybně je starší, než četné objekty do ní zahloubené.

Důvod pro rozšíření sondy jihozápadním směrem do sektoru J13 je uveden ve zprávě PhDr. Hrdličky. Badatelé totiž uvažovali o existenci sakrální stavby, opírajíce se o poměrnou hustotu hrobů a opakující se superpozice pohřebních jam. Věřili, že rozšířením sondy vzroste naděje na její zachycení. K sektoru se však kromě stručných poznámek z deníku neváže jediný kousek dokumentace, chybí půdorysy, profily a překvapivě také nálezy. V rozšířené části sondy byl vybírán zához sondy z předchozího roku (I/61, tato sonda kolmá k II/62 je zachycená v profilu v sektoru I12). Objeveny zde byly dvě opukové desky, o kterých se PhDr. Hrdlička vyjadřuje jako o deskách náhrobních. Píše také o nálezu kostry dítěte s nedaleko umístěnou esovitou záušnicí, dochovaném v kontrolním bloku. Umístění bloku není zaznamenané, můžeme se pouze domnívat, že předěloval sektory I13 a J13. V jeho blízkosti nad černou výplní byly nalezeny ojedinělé kameny, v deníku interpretované jako příkop. Hrob byl označen 17/62. Dokumentován není, a to ani fotograficky nebo ve speciálních deskách s jinak všemi nákresy objevených skeletů

10.3.3 Sektory I20 – I23 a J20 – J23

Jihovýchodní část sondy přiléhala již k valu a zasahovala do prostoru, kde s největší pravděpodobností na přelomu století působil Dr. J. L. Píč. V této části akropole se již nevyskytují objekty, poslední zaznamenaný nese označení 4/62 a částečně zasahuje do sektoru I20. Zásadním problémem při snaze pochopit situaci v těchto sektorech bude značný nesoulad v různých částech dokumentace. Netýká se to sektorů J20 – J23, které nejsou dokumentovány vůbec. Podle profilu sondy se od sektoru I20 dále pod ornicí objevuje pouze podloží. Jenomže deník výzkumu hovoří o rozsáhlé kamenité vrstvě, tvořící ve všech sektorech souvislou kru. Velmi blízko těchto sektorů pod valem však byla vedena sonda další etapy výzkumu, v roce 1963. Podrobnějšímu výkladu situace by měl být věnován prostor v rámci vyhodnocení tohoto ročníku. Připomeňme pouze, že podle prvotního zveřejnění výsledku by se mělo jednat o novověký lom (*Hrdlička 1964, 93*).

10.4 Objekty

Pakliže na některou část výzkumu dolehla ztráta dokumentace nejvíce, je to jistě vyhodnocení nalezených objektů. Podle dostupných zdrojů jich bylo vyhloubeno 22 a 20 kůlových jamek. Jejich tvar lze rekonstruovat z nákresu půdorysu celé sondy, profil je zachycený pouze v případě, že výplň zabíhala do severovýchodní stěny. V pozůstalosti PhDr. Skružného jsem objevil archy papíru, na kterých byly velmi přesné a detailní popisky vztahující se k nalezeným objektům. Bohužel téměř vždy v nich chybí konkrétní číselné údaje. Místo v textu je pro ně sice vynecháno, ale číslo objektu, jeho délka, šířka či hloubka uvedená není. Ve dvou případech se mi podařilo podle slovního popisu list přiřadit k adekvátnímu objektu (konkrétně 3/62 a 4/62), jindy to možné nebylo.

Jisté informace lze získat revizí zpráv pravidelně zasílaných Archeologickému ústavu. V první fázi výzkumu došlo k odkryvu deseti objektů obsahujících zlomky mladohradištní keramiky, zvířecích kostí a množství drobnějších kamenů eruptivního původu, zatímco opukové kameny se v jejich výplních vyskytovaly spíše ojediněle. Po prověření inventáře objektů musím konstatovat, že počet kamenů pocházejících z objektů není podle mého názoru nikterak unikátní, ačkoliv v několika případech (objekt 8/62) se jistě dá hovořit o jejich zvýšené koncentraci. Ve zprávě se dále dozvídáme o nálezech nožů, úlomků hrotů, kostěných předmětů, případně nedohotovných výrobků a esovitě bronzové záušnice. I v tomto případě musím konstatovat, že ne vždy se mi podařilo v depozitářích dohledat vyjmenované artefakty. Materiál z Vraclavi je ovšem roztroušen po četných městech, a ne všude mi byl přístup do depozitářů umožněn, byť vždy s příslibem pomoci do budoucna. V závěrečném hodnocení se setkáváme s konstatováním, že půdorysy objektů, resp. jejich částí jsou nepravidelné a je jich velká koncentrace. Obojí mohu potvrdit.

Další zpráva je o tři týdny mladší a přináší především velmi matoucí informaci o objektu 21/62 nepravidelně ledvinovitého tvaru. PhDr. Hrdlička ho lokalizuje do sektoru I4. Není však zakreslen v půdorysu ani v profilu sondy a nepocházejí z něho žádné nálezy. Jediným snad trochu ledvinovitým tvarem v blízkém okolí je objekt 15/62, který ovšem leží na rozhraní sektorů I3/I4. Neznámá 21/62 byla buď zcela zrušena a nebo nezdokumentována.

V posledním dopise píše PhDr. Hrdlička o nálezech objektů a kůlových jamek, při kterých byly nalézány zlomky slezsko-platěnické keramiky. Podle jeho slov zůstaly tyto objekty pro nedostatek času nevybrány.

10.4.1 Soupis objektů

Objekt 1/62 (přílohy 23, 41, 42) – na pomezí sektorů I16/I17, obdélníkovitého tvaru, s černou výplní a množstvím mladohradištních střepů a zvířecích kostí, podle deníku též jeden nedokončený kostěný výrobek a esovitá záušnice. Odkryta pouze část, zabíhá do severovýchodní i jihozápadní stěny sondy. Délka objektu odvozená z půdorysu a odpovídá přibližně 200 cm. V jihovýchodním rohu odkryta kulová jamka 1/62, v prostřední části pak zaznamenáno šest drobnějších, číslem neoznačených. Průměr těchto jamek nepřesahuje 8 cm, hloubka se pohybuje v interval 8 – 12 cm

Objekt 2/62 (příloha 24) – na pomezí sektorů I17/I18, vybrána jen velmi úzká část objektu, většina zabíhala do severovýchodní stěny sondy. Bez nálezů.

Objekt 3/62 (příloha 25, 26) – na pomezí sektorů I18/I19. nepravidelně oválného tvaru, o rozměrech 340 cm v ose S-J, 180 cm v ose V-Z a hloubkou mezi 27 – 36 cm. Částečně zabíhající do severovýchodní stěny sondy. Narušuje starší slezsko-platěnický objekt, který není na žádném nákresu patrný. Výplň jámy tvořena sytě černou hlínou obsahující opukové, čedičové a údajně i žulové kameny (snad části rozbitého žernovu se zbytkem středového vývrtu, v depozitářích jsem na ně ovšem nenarazil). Z dalšího inventáře uveďme četné zlomky keramiky, zvířecí kosti, železné předměty (nůž, kování a držadlo vědérka), strusku, kostěné šídlo, dva zlomky přeslenů a uhlíky. Ve dně objektu byly patrné drobné kulové jamky, V tomto případě nezakreslené do půdorysu, pouze popsané v dokumentaci PhDr. Skružného. Mělo jich být devět, nepravidelné rozmístěných po celé ploše objektu. Většinou kolmo ražené, vyplněné tmavě černou hlínou. V severozápadní části a jihojihovýchodní registrujeme dvě větší kulové jamky s přiřazeným číslem – jde o jamku 2/62 (ø 50x39 cm) a 3/62 (ø 46x62 cm), obložené opukovými kameny. Ani v jednom případě není známá hloubka.

Objekt 4/62 (příloha 43) – na pomezí sektoru I19/I20, nepravidelný půdorys, navíc nezakreslený v celém rozsahu (nákres půdorysu sektoru I20 zachycuje pouze úroveň opukové kry, objekt zde vyznačen není). V sektoru I19 objekt měří přibližně 250 cm, v nejširším bodě 120 cm. Zabíhá do severovýchodní stěny sondy, v profilu jsou v délce 66 cm patrné opálené opukové kameny. Uprostřed objektu nalezeny čtyři drobné, do podloží zahloubené kulové jamky, neoznačené číslem leč v půdorysu sondy zakreslené (rozměry jednotlivých jamek od severu: ø 11x7 cm, hloubka 10 cm; ø 6x7,5 cm, hl. 24 cm; ø 11x9,5 cm, hl. 50 cm; ø 6,5x7

cm, hl. 28 cm) V severní polovině vyhloubena větší kúlová jáma 4/62 o \varnothing 63x64 cm. Z objektu pochází především nálezy mladohradištní keramiky, nalezeno i několik střepů slovanských zásobnic. V kúlové jámě 4/62 nalezen přeslen.

Objekt 5/62 (příloha 27) – v sektoru I16, porušen hrobovou jámou 18/62. Zabíhá do jihozápadní stěny sondy (profil není k dispozici), do severovýchodní pouze mělce hrobová jáma. Původní rozměry objektu nelze vzhledem k porušení zjistit, od sondy nedosahuje dále než do vzdálenosti 100 cm, hrobová jáma ovšem překrývá celou 200 cm širokou sondu. Jejich společná šířka dosahuje 150 cm, samotná hrobová jáma měří přibližně 66 cm. Z objektu pochází nečetné nálezy mladohradištní keramiky a zvířecí kosti.

Objekt 6/62 (přílohy 28 – 31, 44) – v sektorech I14/I15, nepravidelný tvar, zabíhá pod jihozápadní stěnu sondy, do severovýchodní pouze částečně v I15. V nejdelším místě měří 526 cm, šířka v sektoru I14 125 – 147 cm Objekt porušují hroby 1/62, 2/62, 3/62, 4/62, 5/62, 8/62, 9/62, 10/62, 13/62, 15-16/62, 22/62, 23/62 a 24/62. V jeho severní části je umístěná kúlová jáma 5/62 (\varnothing 78x62 cm, hloubka neznáma), v jižní části kúlová jáma 6/62 (\varnothing 26x29 cm, hloubka neznáma). Ve vzdálenosti 20 cm jihovýchodně od objektu je kúlová jáma 7/62 (\varnothing 13x10 cm, hloubka neznáma), po dalších 130 cm východní směrem nacházela se kúlová jáma 8/62 cm (\varnothing 20x18 cm). Z tohoto prostoru největší množství nálezů: mladohradištní keramika, zvířecí kosti, přesleny, železné výrobky, struska, mazanice, přeslen a kameny.

Objekt 7/62 – oválný objekt v sektoru I13, zabíhající pod jihozápadní stěnu sondy (profil není k dispozici), černá výplň. Jihovýchodní cíp objektu nepatrně rozrušen hrobem 12/62. Nálezy mladohradištní keramiky a značné množství zvířecích kostí.

Objekt 8/62 (příloha 32) – v sektoru I11, tvarem by mohl vzdáleně připomínat hrušku (viz Objekt „pec“), na fotografiích navíc patrná destrukce, o které popisky hovoří jako o kře spálené hlíny. Zabíhá do severovýchodní stěny sondy, v S-J ose měří přibližně 276 cm, v Z-J 216 cm. Mimo nálezů keramiky a zvířecích kostí především objev tří nožů, několika hrudek strusky, dvou přeslenů a mazanice.

Objekt 9/62 (příloha 33) – objekt v sektoru I10, černá výplň, zabíhající do jihozápadní stěny sondy (profil není k dispozici), délka při stěně sondy 225 cm, maximální šířka 123 cm.

V blízkosti objektu trojice kulových jamek – 9/62 (10 cm jihovýchodně, ø 41 cm, hl. neznámá), 10/62 (33 cm severně, ø 34 cm, hl. neznámá) a 11/62 (97 cm severně, ø 46 cm, hl. neznámá).

Objekt 10/62 – podlouhlého nepravidelného tvaru, ležící z velké části v sektoru I8, jižní část nepatrně zasahuje do I9, severní do I7. Zabíhá do obou stěn sondy. Z objektu nálezy keramiky a zvířecích kostí.

Objekt 11/62 – v sektoru I6, obdélníkovitého tvaru, zabíhá do severovýchodní stěny sondy. u západní stěny jedna drobná, neoznačená kulová jamka. Nálezy mladohradištní keramiky, zvířecích kostí, mazanice, přeslenu a kamenů.

Objekt 12/62 – na pomezí sektorů I5/I6, velmi nepravidelný tvar, zabíhající do obou stěn sondy. Jeho délka téměř dosahuje 700 cm, hloubka maximálně 20 cm do podloží (tj. 40 cm od povrchu). Připomíná spíše soustavu mělkých nepravidelných jam. Minimum nálezů mladohradištní keramiky a zvířecích kostí, jedna hrudka strusky a přeslen.

Objekt 13/62 – v sektoru I5, o rozměrech 104x79 cm, nepravidelně kulovitý tvar. Podle popisků fotografií by měl porušovat starší objekt, což ze samotných fotografií není jednoznačně patrné. Nálezy mladohradištní keramiky a zvířecích kostí.

Objekt 14/62 – v sektoru I3, oválný objekt o rozměrech 65x51 cm, s minimem nálezů nezdobené keramiky a mazanice. Nezaznamenán v deníku ani v profilu sondy.

Objekt 15/62 – na rozhraní sektorů I2/I3, o maximálních rozměrech 103x127 cm, zabíhá do severovýchodní stěny sondy. Nezaznamenán v deníku. Nálezy mladohradištní keramiky a zvířecích kostí.

Objekt 16/62 (přílohy 34) – v sektoru I9, zabíhá do obou stěn sondy, maximální šířka 70 cm, hloubka 20 cm (ornici nepočítaje), v halštatské vrstvě a opukovém podloží. V sytě černé výplni nalezeno menší množství čedičových kamenů. Nálezy mladohradištní, nikoliv pravěké, keramiky a zvířecích kostí.

Objekt 17/62 – v sektoru I16, zabíhá do severovýchodní stěny sondy, rozměry 58x26 cm, spíše nežli objekt se jedná o kůlovou jamku, nezaznamenán v deníku, nefocen. Nezdobená keramika a jedna zvířecí kost.

Objekt 18/62 – v sektoru I3, přibližně kruhovitého půdorysu, o rozměrech 84x79 cm, nezaznamenán v deníku, nefocen. Nečetné nálezy keramiky a zvířecích kostí.

Objekt 19/62 – na rozhraní sektorů I3/I4, zabíhá do severovýchodní stěny sondy, elipsovitého tvaru, maximální rozměry 135x71 cm. V jednom z dopisů archeologickému ústavu ji PhDr. Hrdlička popisuje jako mělkou, jamku s tmavou výplní, o rozměrech 60x40 cm (což nekoresponduje s nákresem), hloubkou 15 cm a do červena vypálenými stěnami a dnem. Bez nálezů.

Objekt 20/62 – v sektoru I6, zabíhá do jihozápadní stěny sondy, o rozměrech 87x53 cm, nezaznamenán v deníku, nefocen. Nepravidelně oválného tvaru. Bez nálezů

Objekt 21/62 – v sektoru I7, nepravidelného tvaru, o maximálních rozměrech 64x73 cm, nezaznamenán v deníku, nefocen. Jeví se spíše jako kůlová jamka deformovaná živočišnou aktivitou. Ve vzdálenosti 10 cm se na západ se nachází kůlová jamka 16/62 (ø 29 cm), zabíhající do jihozápadní stěny sondy. Bez nálezů.

Objekt 22/62 – v sektoru I7, nepatrně zasahující do sektoru I6, zabíhá do jihozápadní stěny sondy, nepravidelně oválného tvaru, o maximálních rozměrech 165x66 cm, nezaznamenán v deníku, nefocen. Přibližně 100 cm na jihozápad se nachází kůlová jamka 17/62 (ø 62 cm), asi 60 cm na jih 18/62 (ø 37 cm), obě v sektoru I4. Bez nálezů.

Objekt „pec“ – v pozůstalosti PhDr. Skružného jsem mezi listy s popisy jednotlivých objektů objevil jeden hovořící o peci. Nepodařilo se mi ji však bezpečně ztotožnit s žádným označeným, v sondě zakresleným objektem (jako nejpravděpodobnější se zatím jeví objekt 4/62, jehož půdorys není znám, a ve kterém se měli údajně nacházet opálené kameny, případně objekt 8/82 s údajným nálezem kry spálené hlíny). Víme tak pouze, že se mělo jednat o destrukci kamenné pece umístěné v jámě přibližně hruškovitého tvaru. Při východním okraji pece objevena křída z mazanice, na několika místech mladohradištní střepy.

Důkaz, že k nálezu nějaké pece v roce 1962 skutečně došlo, podává článek *PhDr. Skružného*, ve kterém ji místy zmiňuje (1963, 240, 248)

10.4.2 Kůlové jamky

Sondážním charakterem výzkumu v roce 1962 byl význam kůlových jamek jako informačního pramene poněkud potlačen. Jejich výskyt v sondě nemá bez kontextu dalších jamek rozložených po širší ploše vysokou vypovídací hodnotu. Žádná část dokumentace se jim blíže nevěnuje, pouze v jedné zprávě archeologickému ústavu se dozvídáme několik podrobností. Většinou jsou vyložené svisle postavenými, většími opukovými kameny (příloha 26) a pochází z nich minimum nálezů. V sondě bylo také objeveno několik drobných kůlových jamek o průměru 5 – 7 cm, neoznačených klasickým číslem. V nákresu půdorysu sondy jsou patrné v objektech 1/62, 4/62 a 11/62, jejich případný další výskyt je popsán v soupisu objektů. Na stejném místě jsou i informace k jamkám nalezeným v blízkosti nebo uvnitř objektů.

Kůlové jamky 12/62 (ø 28 cm), 13/62 (ø 31cm) , 14/62 (ø 26cm), 15/62 (ø 30 cm) – v sektoru I9, v prostoru mezi objekty 10/62 a 16/62. Nejsou fotograficky dokumentované, nálezy z nich většinou nepocházejí. Výjimku tvoří jamka 15/62, ke které se váže jeden sáček s mladohradištní keramikou. Hloubka jamek není známá, pouze nálezy z 15/62 nesou označení 25 cm.

Kůlové jamky 19/62 (ø 78 cm), 20/62 (ø 40 cm) (příloha 35) – v sektoru I2, v 1 metr široké sondě při jihozápadní stěně sondy. Jsou od sebe vzdáleny přibližně 140 cm. Bez nálezů

10.5 Pohřebiště

Jedním z nejdůležitějších zjištění učiněných na Vraclavi v roce 1962 bylo bezpochyby potvrzení existence pohřebiště, nacházejícího se v sektorech I12 – I16, tedy přibližně ve středu akropole. O úplnou novinku se nejednalo, již první etapa výzkumu zachytila tři hroby, o čemž nás informují pravidelná hlášení PhDr. Hrdličky, a také zápisy z několika komisí a kontrol. Na stejném místě se dozvídáme, že PhDr. Skružný tyto hroby v první fázi interpretoval jako „pohozence“, případně pochované Vršovce, zavražděné roku 1108. Další zkoumání obě teorie vyvrátilo.

Celkem bylo nalezeno 27 hrobů, dospělých i dětských. Antropologický rozbor proveden nebyl. Ostatně, v současné době nikdo přesně neví, kde je kosterní materiál uložen. V depozitářích Muzea východních Čech v Hradci Králové s ostatními nálezy není. Podle vyjádření vedoucího zdejšího archeologického oddělení PhDr. Miroslava Nováka může být umístěn v depozitářích Archeologického ústavu v Praze nebo Národního muzea.

Velikost pohřebiště nelze vzhledem k liniovému charakteru výkopu změřit. V rámci sondy zasahuje do čtyřech sektorů, jeho délka nedosahuje 20 metrů. Vzhledem k několika superpozicím můžeme předpokládat delší užívání nekropole, přesto některé hroby porušují mladohradištní objekty. Uložení zemřelých se nevymyká standardu doby, leží na zádech, hlavou orientováni k západu. V několika případech se setkáváme, především v oblasti lebky a dolních končetin, s obložením ze svisle kladených opukových kamenů. Nálezový inventář je vesměs velmi chudý. Mimo občasného nálezu keramiky či zvířecí kosti, byly nalezeny tři bronzové esovité záušnice a fragment skleněného kroužku.

Z dokumentace chybí především nákresy hrobových jam. K dispozici jsou kresby skeletů s vyznačeným kamenným obložením. K několika hrobům existují, podobně jako je tomu u několika objektů, popisy bez metrických údajů. Obecné informace lze získat především z pravidelných zpráv o průběhu výzkumu, určité informace obsahuje též deník.

10.5.1 Soupis hrobů

Hrob 1/62 – sektor I15. Porušuje objekt 6/62, sám porušen hrobem 2/62. Hrobová jáma nezjistitelného tvaru se rýsovala velmi nezřetelně již ve vrstvě pod ornicí tmavě hnědou jílovitohlinitou (jihovýchodní polovina) až tmavošedou hlinitou výplní (severozápadní část). Na dně jámy údajně dobře zachovaná kostra dítěte, s čímž lze snadno nesouhlasit. Její délka je neznámá. Po pravé straně obložená velkým opukovým kamenem, který kostru částečně překrýval. Zachována rozmáčkнутá lebka s mandibulou, dlouhé kosti pravé ruky, několik pravých žeber s pravou clavikulou a pravý femur, zbytek patrně zničen při hloubení hrobu 2/62. Loket údajně svíral pravý úhel, z čehož je v dokumentaci usuzováno, že pohřebný měl pravou ruku na hrudníku.

Hrob 2/62 (příloha 36) – sektor I15. Porušuje objekt 6/62 a hroby 1/62 a 3/62. Hrobová jáma nezjistitelného tvaru se rýsovala již pod ornicí v úrovni povrchu výplně objektu 6/62, do něhož byla celým rozsahem vyhloubena. Její tmavošedá hlinitá výplň se barvou ani strukturou nelišila od výplně tohoto objektu, ani od sousedních hrobů. Na dně jámy spočívala zachovalá

kostra většího dítěte neznámé délky. Její boky byly z obou stran obloženy velkými opukovými kameny. Ze skeletu chyběli pouze vlastní kůstky rukou a nohou a několik bederních obratlů. Uložena byla na zádech, s lebkou na levém spánku a rukama podél těla, přičemž levá ruka byla položena na levé kyčelní kosti. Dolní končetiny se částečně propadli do sypké výplně objektu 6/62. V dokumentaci se objevuje tvrzení, že pod lebkou byly dvě bronzové záušnice, v zásypu hrobové jámy četné střepy a zvířecí kosti. Bronzové náušnice jsem nedohledal a jediný sáček s nálezy označen jako: „Zásyp hrobu 2/62“, obsahoval toliko 12 zlomků povětšinou nezdobené keramiky.

Hrob 3/62 (příloha 36) – sektor I15. Porušuje objekt 6/62, sám porušen hrobem 2/62. Hrobová jáma nezjistitelného tvaru se nezřetelně rýsovala již pod ornicí v úrovni povrchu výplně objektu 6/62, do něhož byla celým rozsahem vyhloubena. Jižní kraj jámy byl částečně porušen při hloubení hrobu 2/62. Na dně jámy spočívala kostra dítěte neznámé délky. Skeletu scházelo levé předloktí, pravý femur (jeho hlavice zůstala zachována v anatomické poloze) byl zničen při hloubení hrobu 2/62. Beze zbytku byly též stráveny kůstky vlastních rukou a nohou a částečné epifyzy dlouhých kostí dolních končetin. Lebka byla rozmáčknutá. Pohřbený ležel na zádech, s hlavu položenou na týlu, pravou rukou mírně pokrčenou a uloženou pod pravou kyčelní kostí. Hrudní partie a bérce se mírně propadly do sypké výplně objektu 6/62. Pod lebkou nalezeno torzo skleněného kroužku, v zásypu jámy střepy a zvířecí kosti.

Hrob 4/62 (příloha 29) – sektor I14. Porušuje objekt 6/62, sám porušen hrobem 9/62. Špatně dochovaná kostra, pravděpodobně dítěte. Dochovaná lebka ležící na pravém spánku a několik z nákresu těžko identifikovatelných kostí, patrně žebra, nebo dlouhé kosti horních končetin. Obložení není registrováno. Ze zásypu pochází minimum nálezů keramiky a zvířecích kostí.

Hrob 5/62 (přílohy 29, 30) – sektor I14. Západní polovinou porušuje objekt 6/62. Dobře dochovaná kostra jedince spočívajícího na zádech. Lebka mírně pootočená doleva, claviculy v neanatomické poloze, pravá ruka položená nad pravou kyčlí. Drobné kůstky samotných rukou roztroušeny v okolí femurů, tibia a fibula odkryta přibližně z poloviny, zbytek zasahuje do severovýchodní stěny sondy. Skelet obložen opukovými kameny z obou stran i nad lebkou. V zásypu hrobu nalezeny četné zlomky keramiky a hrudky mazanice.

Hrob 6/62 (příloha 45) – sektor I12, nepatrně zasahuje do I13. Hrobová jáma vyhloubená do tmavě hnědé hlíny, bezprostředně pod ornici. Dobře dochovaná část kostry, ovšem bez dochované lebky. Krční obratle nejsou poškozené, atlas v anatomické poloze, takže k odebrání lebky nedošlo v důsledku popravý ale druhotně. V oblasti femurů zabíhá do severovýchodní stěny sondy. Tělo pochované na zádech, s pažemi podél těla. Drobné kůstky rukou z většinou chybí. Pravá scapula částečně přikryta opukovým kamenem. Ze zásypu nečetné nálezy keramiky a zvířecích kostí, mimo jiné kančího klu. Mezi žebry levé poloviny hrudního koště byl nalezen silně korodovaný železný předmět, pravděpodobně hrot šípů. Asi 8 cm od levého loket zjištěn jiný železný předmět.

Hrob 7/62 – sektor I12. Jáma uložena ve vrstvě tmavě hnědé hlíny, bezprostředně pod ornici, v hloubce 16 cm od povrchu. Kostra je velmi špatně zachovalá, leží na zádech s rukama podél těla. Levá ruka zničena sondou I/61, nalézala se v její stěně. Z lebky zachována pouze mandibula a zlomky lebečních kostí. V zásypu nalezeny zlomky keramiky a hruška mazanice.

Hrob 8/62 (příloha 28) – sektor I15. Porušuje objekt 6/62. Po pravém boku a nad lebkou pochovaného patrně obložení opukovými kameny. Samotná kostra dochovaná velmi špatně. Lebka rozdrčená, mandibula v neanatomické poloze, claviculy, kosti pravé horní končetiny a vertebrae thoracicae chybí. Z levé ruky zachován pouze humerus. Pelvis z velké části stráven, podobně jako epifyzy femurů, tibií a pravé fibuly. Jiné kosti dolních končetin nedochovány. V zásypu hrobu nalezeny četné zlomky keramiky a množství zvířecích kostí.

Hrob 9/62 (příloha 29) – sektor I14. Porušuje objekt 6/62 a hrob 4/62. Dochované pouze torzo kostry – pravý humerus, os sacrum, a costae pravé části hrudního koše. Hrobová jáma zabíhá do severovýchodní stěny sondy v oblasti pelvis. Bez nálezů.

Hrob 10/62 (přílohy 37, 38, 46) – sektor I14. Porušuje objekt 6/62. Délka odkrytého skeletu byla 145 cm. Dobře dochovaná kostra, v dokumentaci označené jako žena. Pochovaná na zádech, s pažemi podél těla. Východní část hrobové jámy je zapuštěna do opukového podloží, část západní poloviny porušuje objekt 6/62. Jáma byla obložena opukovými kameny. Dva stáli západně od lebky, jeden nad scapulou, dva v blízkosti hrudního koše, jeden částečně překrýval pravý femur a několik menších vedle levé patelly. Lebka spočívala na pravém spánku, levá os temporale a část os frontale jsou rozdrčeny. Costae jsou rozházená, patrně

činností živočichů. Přibližně v polovině tibia skelet zabíhal do severovýchodní stěny sondy. V zásypu jámy nalezeny zlomky keramiky a zvířecí kosti.

Hrob 11/62 – sektor I13. Špatně zachovalá kostra dítěte, pochována na zádech, s pažemi podél těla a spodními končetinami od kolen neanatomicky vyhnutými k jihu. Obě poloviny hrudního koše narušeny činností hlodavců, nachází se v něm mandibula, zato chybí všechna vertebrae a většina costae. Pod pravou scapulou nalezena bronzová záušnice malého průměru. Hrobová jáma zahloubena do opukového podloží, její západní polovina údajně porušovala mladohradištní objekt jehož výplň tvořila hnědě zbarvená hlína a opuková drť. V žádné části dokumentace, především v nákresu a v profilu sondy jsem se s tímto objektem nesetkal. Skromné obložení hrobové jámy reprezentují dva opukové kameny zakrývající levý femur, část pelvisu, ulny a radiu. Třetí kámen leží v kryje pravou scapulu. Přibližně ve třetině tibia skelet zabíhal do severovýchodní stěny sondy. Mimo zmíněné záušnice z hrobu nepochází žádné nálezy.

Hrob 12/62 – sektor I13. Částečně odkrytý pohřeb dospělého jedince pochovaného na zádech. Skelet od pelvisu ke craniu zůstal v jihozápadní stěně sondy, začištěny byly jenom velmi dobře dochované dolní končetiny. Z nákresu půdorysu se nezdá, že by některé kosti chyběly, i drobné kůstky vlastní nohou jsou v něm zaznamenané. Po levém boku od os ilium postaven jeden opukový kámen, druhý zakrývá pravou patellu, část femuru a tibia. Ze zásypu hrobu pochází malé množství keramiky a zvířecích kostí.

Hrob 13/62 – sektor I15. Porušuje objekt 6/62. Odkryta pouze malá část kostí těžce identifikovatelných dolní končetiny, zbytek skeletu v jihozápadní stěně sondy. Nálezy z hrobu jsem neobjevil, byť v dokumentaci PhDr. Skružného existují jejich kresby.

Hrob 14/62 – sektor I15. Podle nákresů a fotografií se jedná o shluk lebečních kostí a snad costae ležících v masivní kamenné destrukci. Ze zásypu pochází esovitá záušnice, malé množství zlomků keramiky a zvířecí kosti.

Hrob 15-16/62 (příloha 39, 47) – sektor I15. Porušuje objekt 6/62. Superpozice dvou hrobových jam, hrob č. 15/62 bude pravděpodobně mladší. Obložení hrobové jámy reprezentují opukové kameny po levém a částečně i pravém boku. Pochovaný v hrobě 15/62

leží na zádech, s pažemi podél těla. Nechované ruce by vzhledem k orientaci paží nejspíše spočívaly v klíně. Skelet jinak zachován ve slušném stavu, chybí lebka, která mohla teoreticky zůstat v jihozápadní stěně sondy. Vzhledem k umístění mandibuly to považuji za nepravděpodobné. Z pochovaného č. 16/62 dochovány především dlouhé kosti dolních končetin, nejspíše oba femury a jedna tibia. Spočívají v úrovni pelvis pochovaného č. 15/62. Dále je patrných několik neidentifikovatelných kostí, možná costae nebo kosti horních končetin, v úrovni hrudního koše pochovaného č. 15/62. Horní polovina těla, již neporušená zásahem hrobové jámy 15/62, zůstala v jihozápadní stěně sondy. Ze zásypu hrobu pochází zlomek železné ostruhy, velké množství keramických zlomků a zvířecích kostí.

Hrob 17/62 – sektor J13. Hrob 17/62 není nijak dokumentován, znám je pouze z deníku výzkumu. Jedná se o hrob dítěte ponechaný v kontrolním bloku, snad mezi sektory I13/J13. Nad černou výplní hrobu byly zachyceny ojedinělé kameny. Z okolí hrobu nejsou zaznamenány žádné nálezy.

Hrob 18/62 (příloha 23, 27) – sektor I16. Porušuje objekt 5/62. Hrobová jáma zapuštěná do opukového podloží a především v okolí lebky obložena opukovými kameny. Na jednom lebka přímo spočívala, dva ploché umístěny v úrovni pravé scapuly a tři další po levé straně od lebky. Jeden plochý kámen ležel také u každé dolní končetiny. Velmi dobře zachovalá kostra ležela v natažené poloze s pravou rukou podél těla a levou položenou do klína. Ze zásypu hrobu pochází malé množství zlomků keramiky a zvířecích kostí.

Hrob 19/62 (příloha 23) – sektor I16. Částečně odkrytý pohřeb dospělého jedince pochovaného na zádech. Skelet od poloviny femurů ke craniu zůstal v jihozápadní stěně sondy, začištěny byly jenom dochované dolní končetiny. Drobné kůstky vlastní nohou byly z části stráveny. Pravý femur překrývá jeden opukový kámen, druhý leží těsně pod končetinami. Ze zásypu hrobu pochází malé množství zlomků keramiky a zvířecích kostí.

Hrob 20/62 (příloha 40) – sektor I13. Velmi špatně dochovaný pohřeb dítěte. Mimo několika vertebrae nejsou kosti z nákresu bezpečně rozpoznatelné, jistě se však nenachází v anatomické poloze. Odhaduji, že hrob byl porušen mohutným kamenným závalem hrobové jámy 27/62. Ze zásypu hrobu pochází zlomky keramiky a nezvykle velký soubor zvířecích kostí.

Hrob 21/62 (příloha 41, 48) – sektor I13. Porušen kamenným závalem hrobu 27/62. Částečně odkrytý pohřeb dospělého jedince pochovaného na zádech. Skelet od patell ke craniu zůstal v jihozápadní stěně sondy, začištěny byly jenom dochované dolní končetiny. Z nákresu půdorysu se nezdá, že by některé kosti chyběly, i drobné kůstky vlastní nohou jsou v něm zaznamenané. Stopy obložení opukovými kameny nejsou patrné. Ze zásypu hrobu pochází zlomky keramiky a zvířecí kosti.

Hrob 22/62 (příloha 30) – sektor I14. Porušuje objekt 6/62. Částečně odkrytý pohřeb dospělého jedince pochovaného na zádech. Skelet od vrchní části tibií ke craniu zůstal v jihozápadní stěně sondy, začištěny byly jenom dochované dolní končetiny. Drobné kůstky vlastní nohou jsou dochovány především u levé končetiny, u pravé fragmentárně. Obložení opukovými kameny je patrné po levé straně nohou pochovaného, jedná se o vrstvu opuky zaregistrovanou již u hrobu 5/62 nad lebkou. Ze zásypu hrobu pochází zlomky keramiky a zvířecí kosti.

Hrob 23/62 (příloha 30) – sektor I14. Porušuje objekt 6/62. Částečně odkrytý pohřeb dospělého jedince pochovaného na zádech. Skelet od poloviny femurů ke craniu zůstal v jihozápadní stěně sondy, začištěny byly jenom dochované dolní končetiny. Drobné kůstky vlastní nohou byly z části stráveny. Levá patella umístěna v neanatomické poloze mezi femury. Stopy obložení opukovými kameny nejsou patrné. Ze zásypu hrobu pochází malé množství zlomků keramiky a zvířecích kostí. Nálezy z hrobu jsem neobjevil, byť v dokumentaci PhDr. Skružného existují jejich kresby. Ze zásypu hrobu pochází malé množství zlomků keramiky a zvířecích kostí.

Hrob 24/62 – sektor I15. Porušuje objekt 6/62. Deník z výzkumu jeho objevení nezaznamenal. Jde i nepatrná shluk kostí dolních končetin, patrně ossa tarsi, ossa metatarsi a ossa digitorum phalanges. Zbytek těla pochovaného se nachází v jihozápadní stěně sondy. Pod dolními končetinami leží dva opukové kameny, patrně součást obložení hrobové jámy. Bez nálezů.

Hrob 25/62 – sektor I14/I15. Deník z výzkumu jeho objevení nezaznamenal. Nález jedné patelly, tibie, fibuly a několika drobnějších kůstek vlastní nohy. Stopy obložení opukovými

kameny nejsou patrné. Kosti nepřiléhají těsně k jihozápadní stěně sondy, proto nelze bezvýhradně předpokládat pokračování pohřbu tímto směrem. Bez nálezů.

Hrob 26/62 (příloha 38) – sektor I14. Deník z výzkumu jeho objevení nezaznamenal. Zachovaný hrob dospělého jednice ležícího na zádech. Vedle pravé scapuly a nalevo od mandibuly jsou svisle postavené opukové kameny, další pak leží vedle levé tibie, pod dolními končetinami a vedle pravého femuru. Dolní polovina těla, vertebrae, mandibula a levá část horní poloviny těla, tj. hrudní koš a levá ruka položená na kyčelním kloubu jsou dochovány velmi dobře a v anatomické poloze. Lebka je dislokována, leží po pravé straně od těla, přibližně v úrovni humeru. Costae pravé poloviny hrudního koše chybí, nebo nejsou z nákresu patrné, dlouhé kosti pravé paže roztroušeny v neanatomické poloze. Drobné kůstky prstů pravé ruky však nacházíme správně, v blízkosti pravého femuru. Ze zásypu hrobu pochází značné množství zlomků keramiky a několik zvířecích kostí.

Hrob 27/62 (příloha 40) – sektor I13. Překrývá hrob 21/62. Deník z výzkumu jeho objevení nezaznamenal. Hrob se nachází pod mohutným závalem tvořeným opukovými kameny. Po jejich odebrání byl odhalen pohřeb dítěte, ležícího na zádech. Skelet byl zachován velmi špatně, lebka rozdrčená, vertebrae chyběli zcela, costae z větší části. V anatomické poloze byly zachyceny oba humery, stejně jako značně poničeny pelvis a oba femury. Zbytek pravé dolní končetiny chyběl, z levé byla zachycena ještě část tibie. Ze zásypu hrobu pochází malé množství zlomků keramiky.

11 Archeologický materiál

V každém zpracování archeologického výzkumu má své nezastupitelné místo vyhodnocení získaného materiálu. Jako jednomu z hlavních zdrojů informací, se kterými badatelé pracují, mu je obvykle věnován značný prostor. V tomto světle se může pozornost, kterou inventáři věnují já, zdát nedostatečná. Je však několik důvodů, které mě vedly k rozhodnutí v této fázi zpracování výzkumů z 60. let analýzu materiálu upozadit. Tím hlavním je bezesporu stav, ve kterém se nacházela dokumentace výzkumů. Mnoho jindy samozřejmých částí chybí, dostupné texty nezřídka nekorespondují, nebo si vyloženě protiřečí s náčrty a fotkami. Popisy a komentáře bývají natolik fragmentární či zkratkovité, že jim nelze dostatečně porozumět. Důkladnější analýza materiálu by za toho stavu připomínala více nežli moderní archeologický přístup starožitnickou činnost.

Pouze dokumentace na vině není. V ideálním stavu se nenachází ani samotný inventář, který je roztroušen v mnoha městech republiky. Naprostá většina se nachází v depozitářích muzea v Hradci Králové. Další části, samozřejmě nejneobvyklejšího nebo unikátního charakteru, se nachází v muzeu v Čelákovících a v Archeologickém ústavu v Praze, kam si je kvůli zpracování dovezli PhDr. Skružný, respektive PhDr. Hrdlička. Jistá část nálezů je uchována ve Vysokém Mýtě. Zdejší soubor je složen především z předmětů získaných při sběrech, které v regionu poslední roky pravidelně organizuje místní archeolog Mgr. David Vích. Přesto nelze vyloučit, že i zde budou při důkladnějším hledání objeveny artefakty starších výzkumů, které sem byly zapůjčeny v květnu 1966 na výstavu. Materiál byl sice navrácen do Hradce Králové, v inventárních číslech odeslaných a přichozích předmětů jsem však objevil drobné neshody. Soubor nálezů získaných výzkumem v roce 1961 je uložen ve Východočeském muzeu v Pardubicích. Ani v tomto případě nemohu vyloučit, že v depozitáři budou uloženy artefakty z mladších archeologických akcí.

Třetím důvodem, pro který není materiál v této práci lépe analyzován, je nesmírná obtížnost takového činění. Z blízkého okolí nebyly doposud publikovány žádné větší soubory materiálu, o které by se bylo možné v hodnocení opřít. Nálezový fond z Vraclavi má jistě dobré předpoklady, aby toto místo zaujal. Práce, která by mu to umožnila však vyžaduje účast zkušenějšího badatele, a navíc se bude svoji kvantitou od obvyklého rozsahu bakalářských prací diametrálně lišit.

Nedlouho před dokončením této práce jsem dospěl k přesvědčení, že vím o všech kumulacích materiálu, pocházejících ze systematických výzkumů na Vraclavi. Někde mi k nim byl přístup umožněn nebo přislíben, jinde jsem byl požádán, abych zajistil jejich převoz

do Hradce Králové, kde by mohlo nejsnáze dojít ke scelení fondu a tím i umožnění plnohodnotné a zbytečností nekomplikované práce.

11.1 Keramika

Nejpočetnější složkou inventáře je přirozeně keramika (přílohy 41 – 48), vyskytující se především v objektech a kulturních vrstvách ve velkých koncentracích. Nejblíží keramický soubor, který prošel plnohodnotnou analýzou, pochází z Chrudimi. Jeho publikace (*Frolík – Sigl 1995a; 1999*) poskytuje chronologické opory využitelné i pro práci s mladohradištní keramikou z Vraclavi. K dispozici jsou také četné články z menších výzkumů okolí, psané *Davidem Víchem (2000a; 2000b; 2007; 2008a; 2008b)*. Jistě ne bez zajímavosti bude srovnání charakteru vraclavské keramiky s nálezy z jiných hradišť, například z druhé fáze osídlení Libice nad Cidlinou (*Mařík 2009*). V budoucnu bude zajisté potřeba hledět i na východ, již nyní byly v materiálu pozorovány moravské vlivy (*Goš 1977*).

Z výzkumu v roce 1962 pochází zhruba 13 656 zlomků keramiky. Kompletní nádoba nebyla objevena žádná. Důvodem může být jejich deponování jinde než v Hradci Králové. Těsto je povětšinou ostřeno slídou (srov. *Frolík – Sigl 1995a*, 69), objevují se také střepy hlazené. Zbarvené jsou nejčastěji do šeda, šedočerna, šedohněda nebo okrova, objevují se však i další odstíny. Z hlediska morfologie nádob se nejčastěji objevují misky, případně hrnce. Několikrát byl zaznamenán výskyt lahve. Do této chvíle prostudovanou keramiku (přibližně 8% celkového objemu) lze datovat do 11. – 1. poloviny 13. století. Doposud nebyl objeven jediný zlomek kolonizační, červeně malované keramiky, ani žádný jiný střep zařaditelný do druhé poloviny 13. století. V určitých místech se nacházely koncentrace tuhové keramiky. Naopak silně přepálené střepy se vyskytovaly v blízkosti neporušených souborů.

Střepů s patrným zdobením je podle velmi předběžných propočtů kolem 45%. Nejčastějším typem výzdoby je jednoznačně rytá šroubovice, často se objevují jednoduché vlnice, pravidelné i nepravidelné. Běžné jsou i vrypy rádýlkem, v několika případech se objevuje zdobení vrypy nebo vpichy za pomoci hřebenu. Ojedinělá je plastická výzdoba. Velmi často dochází ke kombinaci několika typů zdobení.

Profilace okrajů se vyznačují nesmírnou variabilitou. Setkáváme se jak s jednoduchou, tak s esovitou profilací. Méně častý je kyjovitý okraj, objevující se v okolí od 12. století. U jednoduchých profilací se občas setkáváme s náznakem vytažení horní hrany. Zřejmě moravské vlivy přináší do oblasti okraje se žlábkem v podhrdlí. Nečetné jsou exempláře s

kalichovitým nebo římsovým okrajem. V prvním případě by se mohlo jednat o vlivy z pražské kotliny.

11.2 Kovové předměty a struska

Základní charakteristikou kovového inventáře z Vraclavi (příloha 49) je jeho neúplnost. Jednotlivé nálezy podle výpůjčních reversů procestovaly mnoho měst a dnes se jen obtížně shánějí opět dohromady. Víme tak například o nálezech záušnic v hrobech i v objektech, stejně jako o nálezech nožů, zlomků ostruh i kováních věder, k jejich vyhodnocení ale zatím nelze přistoupit. K dispozici jsou naopak poměrně časté nálezy strusky. Na akropoli tedy s velkou pravděpodobností probíhala tavba železa.

11.3 Nálezy kamenů a kostí

Ze sondy II/62 bylo získáno také několik kamenných a kostěných artefaktů. Mimo několika nálezů pravěké štípané industrie jde především o přesleny (příloha 50), dochovávané v celku i fragmentárně. Hroby a kúlové jamky byly velmi často záměrně obkládány deskami opukových kamenů. Z výplně několika objektů byly získány čedičové kameny, jejichž výskyt na ostrožně je z geologického hlediska nepřírozený. Nezvykle četné jsou nálezy kosterních pozůstatků zvířat. Setkáváme se jak s doklady domestikovaných (nejčastěji prase a tur domácí) i divokých tvorů (kančí kly v zásypech hrobů). Kostěné předměty jsou reprezentovány několika hřebeny a šídly, především však ze splachových vrstev zkoumaných v roce 1963.

12 Závěr

Výzkumy, které na hradě Vraclavi proběhly v první polovině 60. let, čekaly na zpracování téměř půl století. Tento fakt dává sám o sobě velmi dobře tušit, že se úplné informace tehdy získané již nikdy do literatury a tím do povědomí veřejnosti nedostanou. Situace však není natolik tragická, jak se domnívá mnoho archeologů, se kterými jsem měl možnost hovořit. Povodeň a nešťastná náhoda, jak příčinu ztráty dokumentace nazývá PhDr. Skružný, zničily pouze část dokumentace, navíc nikoliv tu nejdůležitější.

Pohled na roli hradu v 11. – 13. století bude asi sotva výrazně změněn na základě archeologických výzkumů akropole. Ani v historických pramenech již patrně nedojde k zásadnějším objevům, které by mohly výrazně pozměnit naši představu o raném středověku. K drobným posunům v našem vnímání historie však dochází stále, o čemž velmi dobře svědčí dvě ukázky z blízkého okolí. V první řadě dochází k pomalému vystřízlivění odborné veřejnosti ve věci mytické Trstenické stezky. Její přítomnost v myšlenkách autorů pokrývala pohled na celou řadu hodnocení nejednoho historického problému a její popření tak bude stát o mnoho více sil a času. Přirozeně se vyvíjí také naše znalosti o osídlení lokality. Nejlépe to vystihuje glosa hradeckého archeologa PhDr. Jiřího Kalfersta, který mi při jedné konzultaci sdělil, že osídlení Litomyšlska a Vysokomýtska má dvě etapy: „*před Víchem a po Víchovi*“. Tento jadrný komentář však problém vystihuje zdaleka nejlépe, o čemž přesvědčí pohled na mapu slovanského osídlení regionu vytvořenou *Petrem Charvátem* v jeho disertační práci (1978) a její srovnání s dnes známými hradištními lokalitami.

Zjišťovací sonda na hradišti přirozeně přinesla mnohem více otázek než odpovědí. Řešení podoby obvodového opevnění a opukové kry v jižní části akropole bylo ponecháno na následující rok. Liniový charakter výkopu nabídl pouze velmi povšechné informace o nalezených objektech, které navíc nejvíce postihla ztráta dokumentace. Nejpozoruhodnější je tak objev pohřebiště. Velká koncentrace pochovaných na relativně malém prostoru svědčí o jeho delším využívání. Pomyslnou třešničkou na dortu se mohl stát nález sakrální stavby, kvůli které se dokonce rozšiřovala sonda do sektoru J13. Zjištění však v tomto případě bylo negativní.

K vyhodnocení archeologického materiálu v nezbytném rozsahu se protentokrát nepříkročilo. Rozptýlení nálezového fondu po velké části republiky a stále ještě ne zcela vyřešené kontexty nálezů by neumožnily efektivně pracovat na smysluplné analýze. Koncentrování předmětů do depozitáře v Hradci Králové však probíhá. Až zpracování následující etapy výzkumu přinese další nálezové okolnosti, bude možno zahájit rozbor

získaného inventáře a tím se výrazně přiblížit definitivnímu zhodnocení archeologického snažení na Vraclavi v letech 1961 – 1963.

13 Seznam použití literatury

- Adámek, K. V.* 1892: O rozloze a hranicích někdejšího Vratislavska se zřetelem k Čáslavsku, Chrudimsku, Hradecku a sousední Moravě, Časopis muzea království českého 66, 442 – 457.
- Beková, M.* 2009: Slovanské pohřebiště ve Vraclavi, okr. Ústí nad Orlicí, *Studia Mediaevalia Pragensia* 4, 67 – 74.
- Benešová, J.* 1995: Příspěvek ke slovanskému osídlení východních a severovýchodních Čech, *Pojizerský sborník* 2, 110 – 141.
- Boháč, Z.* 1972: Patrocinia kostelů českých královských měst z období vrcholné kolonizace, *Acta regionalia* 1971 – 1972, 16 – 22.
- Březinová, H.* 2007: Textilní výroba v českých zemích ve 13. – 15. století. Poznání textilní produkce na základě archeologických nálezů, *Dissertationes archaeologicae brunenses/Pragensesque* 2.
- Cendelín, D.* 2003: Poznámka k využití anoikonym při určování historických komunikací, *Acta onomastica*, 7 – 14.
- 2005a: Znovu k metodice studia „úvozových cest“ (a jejich reliktnů), *Staré stezky* 10, 9 – 14.
- 2005b: Přechod horní Loučné a lokalizace zemské brány na raně středověké cestě z Čech na Moravu, *Staré stezky* 10, 73 – 95.
- Cendelín, D. – Bolina P.* 2011 (v tisku): „Výchozí body“ – z teorie a praxe výzkumu starých dopravních cest, *Studia Mediaevalia Pragensia* 10.
- Čechová, G.* 1978: Úsobrná celnice (Příspěvek k historii trstenické stezky), In *memoriam Zdeňka Fialy – Z pomocných věd historických*, 25 – 40.
- Dejmek, J.* 1991: Děpoltici (K mocenskému postavení a osudům jedné vedlejší větve Přemyslovců), *Mediaevalia Historica Bohemica* 1, 89 – 144.
- Frolík, J., - Sigl, J.* 1995a: Chrudimsko v raném středověku. Vývoj osídlení a jeho proměny. Hradec Králové.
- Frolík, J. – Sigl, J.* 1995b: Příspěvek k dějinám vybraných královských měst ve východních Čechách na základě nových archeologických výzkumů. In: Wachowski, K. (red.), *Kultura Średniowiecznego Śląska i Czech, Miasto, Wrocław*, 81 – 91.
- Frolík, J. – Sigl, J.* 1999: Mladohradištní valové opevnění v Chrudimi, *Archeologie ve středních Čechách* 3/2, 443 – 464.

- Goš, V. 1977:* Slovanská keramika 10. – 13. stol. na severní Moravě, *Vlastivědný věstník moravský* 29/3, 291 – 303.
- Hrdlička, L. 1964:* Vraclav, poloha „hradisko“, okres Ústí nad Orlicí, *Bulletin záchranného oddělení* 1, 90 – 95.
- 1966: Bourgwail de Vraclav près de Vysoké Mýto (Bohême). In: Filip, J. (red.), *Investigations archéologiques en Tchécoslovaquie*, Prague, 233.
 - 1973: Nález skalpelu na slovanském hradišti ve Vraclavi, *Historická geografie* 10, 219–224.
 - 1993: Poznámky ke chronologii pražské keramiky, *Archeologické rozhledy* 45, 93 – 112.
- Charvát, P. 1978:* Slovanské osídlení Vraclavska do poloviny 13. století, kandidátská disertace uložena ve Státním okresním archívu Svitavy se sídlem v Litomyšli, sbírka vědeckých a literárních rukopisů sign. R. 196.
- 1980a: Slovanské osídlení Vraclavska do poloviny 13. století, *Archeologické rozhledy* 32, 274 – 279.
 - 1980b: Hrutov – včerejšek a dnešek jednoho problému, *Folia historica Bohemica* 2, 39 – 76.
 - 1982a: Říkovice u Litomyšle a koncentrace osídlení ve středověku, *Archaeologia historica* 7, 225 – 228.
 - 1982b: Dolní Újezd u Litomyšle a otázka vesnických refugií v Čechách, *Archaeologia historica* 7, 429 – 430.
 - 1985: Poznámky k německé kolonizaci východních Čech, *Archaeologia historica* 10, 75 – 81.
 - 1994: Z dějin Litomyšle do počátku 14. století. In: Skřivánek, M. (red.), *Litomyšl – duchovní tvář českého města*, 9 – 27.
 - 1997: Hrady v podlesí: Středověké Vraclavsko do roku 1300, *Pomezí Čech a Moravy* 1, 7 – 41.
 - 2004: „Better it is to go wide – go wide“ Hranice a její překračování ve středověkých Čechách, *Archaeologia historica* 29, 129 – 140.
- Ječný, H. a kol. 1984:* Praha v raném středověku. Jeden ze současných pohledů na vývoj středověkého města, *Archaeologica Pragensia* 5/2, 211 – 289.
- Ježek, M. 1998:* Nálezová zpráva čj. 2426/98 v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha (1998).

- Ježek, M. – Sigl, J. – Vokolek, V. 1998: Výzkum bývalého kostela sv. Václava ve Vraclavi, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 24, 111 – 126.*
- Ježek, M. – Sommer, J. 2001: Bývalý kostel sv. Václava ve Vraclavi. Průzkumy památek 8/2, 97-109.*
- Jireček, H. 1856a: O starých cestách z Čech a z Moravy do zemí sousedních, Časopis národního muzea 30/2, 114 – 129.*
- *1856b: Stezky přes pomezí české a moravské v ohledu válečném a obchodním, Časopis národního muzea 30/3, 90 – 107.*
- *1859: O některých starožitnostech v Chrudimsku, Památky archeologické a místopisné 3, 367 – 368.*
- *1884: Královské věnné město Vysoké Mýto, Vysoké Mýto.*
- Kalferst, J. – Profantová, N. 1999: Nové poznatky o hradišti Kal, okr. Jičín, Archeologie ve středních Čechách 3, 293 – 335.*
- Klápště, J. 2005: Proměna českých zemí ve středověku, Praha.*
- Kolář, M. 1889: O potomcích Vršovců, Památky archeologické a místopisné 14, 171 – 176.*
- Krajč, R. 2003: Sezimovo Ústí, Archeologie středověkého poddanského města 3., Kovárna v Sezimově Ústí a analýza vzorků ze železa, díl 1. – 2. Praha – Sezimovo Ústí – Tábor.*
- Krzemieńska, B. – Třeštík, D. 1965: Přemyslovská hradiště a služební organizace přemyslovského státu, Archeologické rozhledy 17, 624 – 644, 649 - 655.*
- Kubů, F. – Zavřel, P. 1994: Terénní průzkum české části Zlaté stezky, Zlatá stezka 1, 54 – 76.*
- *1996: Blažejovický systém Zlaté stezky, Zlatá stezka 3, 28-53.*
- Květ, R. 2002: K metodologii výzkumu starých stezek, Staré stezky 7, 19 – 21.*
- Lacina, J. 1893: Česká kronika, 1. díl. Praha.*
- Loskot, F. 1908: Kronika vracavská. Praha.*
- Malý, J. 1876: Vlastenecký slovník historický, Praha.*
- Mařík, J. 2009: Libická sídelní aglomerace a její zázemí v raném středověku, Dissertationes archaeologicae brunenses/Pragensesque 7.*
- Militký, J. 2001: Exkurs: Mince z hrobu č. 13 z míst presbytáře kostela sv. Václava ve Vraclavi, Průzkumy památek 8/2, 109 – 112.*
- Nekuda, V. – Reichertová, K. 1968: Středověká keramika v Čechách a na Moravě. Brno.*
- Palacký, F. 1928: Dějiny národa českého v Čechách a na Moravě, svazek 1., nové vydání. Praha.*

- Petrtyl, J. 1966: Nálezy mincí v oblasti Trstenické stezky na Litomyšlsku a jejich historická dokumentárnost. Litomyšl.*
- 1973 – 1974: K nálezové mincovní struktuře severovýchodních Čech, Numismatický sborník 13, 229 – 234.
- Píč, J. L. 1908: Nový výzkum na Levém Hradci, Památky archeologické a místopisné 22, 103 – 110.*
- 1909: Starožitnosti země české, Díl 3, Svazek 1., Čechy za doby knížecí. Praha.
- Pleiner, R. 1979: K vývoji slovanské nožířské techniky v Čechách, Archeologické rozhledy 31, 245 – 256, 354 – 360.*
- 1993: Die Technologie der Messerherstellung in der frühmittelalterlichen Fürstenburg von Budeč, Böhmen, Památky archeologické 84/2, 69 – 92.
 - 2003: Exkurz 1, Metalografický rozbor středověkých železných nástrojů ze Sezimova Ústí, In: Krajíc, R. (red.), Archeologie středověkého poddanského města 3., Kovárna v Sezimově Ústí a analýza vzorků ze železa, díl 2., Praha – Sezimovo Ústí – Tábor, 173 – 194.
- Profous, A. – Svoboda, J. 1957: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny, díl 4., S – Ž. Praha.*
- Reichertová, K. 1977: Vývoj historického jádra města Litomyšle. In: Richter, M. (red.), Středověká archeologie a studium počátků měst, Praha, 164 – 174.*
- Richter, M. 1994: Hrnčířská pec ze Starého Mýta (K otázce počátků vrcholně středověké keramiky), Mediaevalia Archaeologica Bohemica 1993, Památky archeologické – Supplementum 2, 145 – 157.*
- Richter, M. – Sigl, J. 1989: Archeologický výzkum Starého Mýta v roce 1988, Zpravodaj KMVČ v Hradci Králové 16, 35 – 38.*
- 1991 – 1992: Archeologický výzkum Starého Mýta v roce 1991, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 18, 73 – 74.
- Severin, K. 2000: Trstenickou stezkou cestou necestou (K vývoji názorů na průběh středověké komunikace), Pomezí Čech a Moravy 4, 353 – 388.*
- 2001a: Metodika hledání středověkých cest, Staré stezky 6, 7 – 21.
 - 2001b: K metodice studia úvozových cest, Staré stezky 6, 22 – 30.
 - 2001c: Voštica, Acta onomastica 16 – 17, 143 – 183.
 - 2006: Bazilika panny Marie a její význam v dějinách Litomyšle, Archaeologia historica 31, 291 – 301.

- 2007: Litomyšl, Benátky a Čistá: hradiště a středověké cesty, *Archaeologia historica* 32, 269 – 282.
- Severin, K. – Sviták, Z. 2003: Přeseka, Archaeologia historica* 28, 419 – 429.
- Sigl, J. 1972: Slovanské osídlení východních Čech, diplomová práce uložena v Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy se sídlem v Praze, sign. DP 84.*
- 1977: Předběžné výsledky archeologického výzkumu v poloze „Staré Mýto“ na katastru obce Tisová (o. Ústí nad Orlicí). In: Richter, M. (red.), *Středověká archeologie a studium počátků měst, Praha*, 90 – 99.
- 1980: Výzkum Starého Mýta v roce 1979, *Zpravodaj KMVČ* 7, 14 – 19.
- 1982: Zakončení výzkumu Starého Mýta v roce 1981, *Zpravodaj KMVČ* 9/1, 33 – 39.
- Skružný, L. 1962: Dějiny vracavského hradiska, Zprávy VČM Pardubice*, 8 – 13.
- 1963: Příspěvek k třídění a chronologii slovanských otopných zařízení na území ČSSR, *Památky archeologické* 54/2, 234 – 265.
- 1964: Pekáče – jejich výskyt, funkce a datování, *Památky archeologické* 55, 370 – 391.
- 1965: Slovanské zásobnice. Pardubice.
- Skutil, J. 1947/1948: Z nejdávnější minulosti Litomyšlska a Poličska, Od Trstenické stezky* 23, 4 – 16, 38 – 48, 58 – 62, 75 – 80.
- Sláma, J. 1986: Střední Čechy v raném středověku, II. Hradiště, příspěvky k jejich dějinám a významu. Praehistorica* 11. Praha.
- Sláma, J. – Hrdlička, L. 1967 – 1968: Nález denárů na vracavském hradišti, Numismatický sborník* 10, 213.
- Stránská, P. 2009: Raně středověké hroby z Vracavi, okr. Ústí nad Orlicí (Antropologický rozbor), Studia Mediaevalia Pragensia* 4, 75 – 80.
- Šembera, A.W. 1845: Wysoké Mýto, kráľowské wěnné město w Čechách, Olomouc.*
- Štefan, I. 2010: Příspěvek k chronologii a výpovědním možnostem esovitých záušnic, Studia Mediaevalia Pragensia* 9, 171 – 206.
- Štěpánek, M. 1968: Patrocinia a středověké cesty. Příspěvek k dějinám osídlení 4, Československý časopis historický* 16, 563 – 564.
- Tomek, W. W. 1852: O panství rodu Slawnikowa w Čechách (Pokus o vyjasnění zpráv o něm), Časopis českého museum.* 26/4, 41 – 61.
- Tomková, K. 2007: Olivovité korálky v Čechách z pohledu dějin jejich studia, Archeologie ve středních Čechách* 11/2, 531 – 548.

- Vaniček, V. 1988: Šlechta a český stát za vlády Přemyslovců (K formování ideologie české šlechty od 11. do počátku 14. století), Folia historica Bohemica 12, 65 – 122.*
- 2007: Soběslav I., Přemyslovci v kontextu evropských dějin v letech 1092 – 1140. Praha – Litomyšl.
- Vávra, I. 1971: Trstenická stezka, Historická geografie 6, 77 – 132.*
- 1972: Zaniklá sídliště na Litomyšlsku a Trstenická stezka, Zpravodaj místopisné komise ČSAV 13, 768 – 774.
- Velímský, T. – Černá, E. 1990: Výsledky rekognoskace středověké cesty z Mostu do Freiburgu, Archaeologia historica 15, 477 – 487.*
- Vermouzek, R. 1983: Středověký vůz, Archaeologia historica 8, 311 – 325.*
- Vích, D. 2000a: Raně středověké nálezy z Vraclavska, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 26, 57 – 96.*
- 2000b: Vrcholně středověké nálezy na Litomyšlsku v soukromých sbírkách, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 26, 132 – 136.
- 2004: Středověké nálezy z povrchových sběrů na k. ú. Tisová (okr. Ústí nad Orlicí), Zpravodaj muzea v Hradci Králové 30, 212 – 225.
- 2006: Středověké nálezy z katastrálního území Vysoké Mýto, Pomezí Čech, Moravy a Slezska 7, 149 – 160.
- 2007: Přehled archeologických akcí Regionálního muzea ve Vysokém Mýtě za rok 2006, Pomezí Čech, Moravy a Slezska 8, 175 – 204.
- 2008a: Záchranný archeologický výzkum v areálu zemědělského družstva v Cerekvici nad Loučnou, Pomezí Čech, Moravy a Slezska 9, 199 – 224.
- 2008b: Archeologický výzkum při přístavbě ZŠ ve Vraclavi, Archeologie ve středních Čechách 12/2, 773 – 776.
- Vokolek, V. 1954: Nálezová zpráva čj. 2845/54 v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha (1954).*
- 1996: Nálezová zpráva čj.1012/96 v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha (1996).
- 1996a: Středověké nálezy z Vraclavi, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 22, 71 – 77.
- Wirth, Z. 1902: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Vysokomýtském, Praha.*
- Wocel, J. E. 1868: Pravěk země České. Praha.*

Zelinka, K. 1970: Zaniklá sídliště na Litomyšlsku v předhusitské době, Zprávy z muzeí od Trstenické stezky 10, 3 – 21.

Zeman, J. 1976: Nejstarší slovanské osídlení Čech, Památky archeologické 62, 115 – 235.

Žemlička, J. 1978: Přemyslovská hradská centra a počátky měst v Čechách, Československý časopis historický 26, 559 – 586.

- 1995: K dotváření hradské sítě za Břetislava I. („Přemyslovská“ jména v názvech českých a moravských hradišť), Historická geografie 28, 27 – 47.

- 1997: Čechy v době knížecí. Praha.

14 **Prameny**

CDB – Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, I. (805 – 1197). Ed. G. Friedrich, Pragae 1904 – 1907.

CDB V: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomus V. Fasciculus 1, edd. J. Šebánek et S. Dušová, Pragae 1974.

Dalimil – Staročeská kronika tak řečeného Dalimila, 1 – 2. Vydání textu a veškerého textového materiálu. K vydání připravili J. Daňhelka, K. Hádek, B. Havránek, N. Kvítová, Praha 1988.

Jarloch – Letopis Jarlocha, opata kláštera milevského, in: Fontes rerum Bohemicarum II. Ed. J. Emler, Praha 1874, s. 461 – 516.

Kosmas – Cosmae Pragensis chronica Boemorum. MGH SS, Nova series II. Ed. B. Bretholz, Berolini 1923.

Vincentius – Letopis Vincencia, kanovníka kostela pražského, in Fontes rerum Bohemicarum II. Ed. J. Emler, Praha 1874, s. 407 – 460.

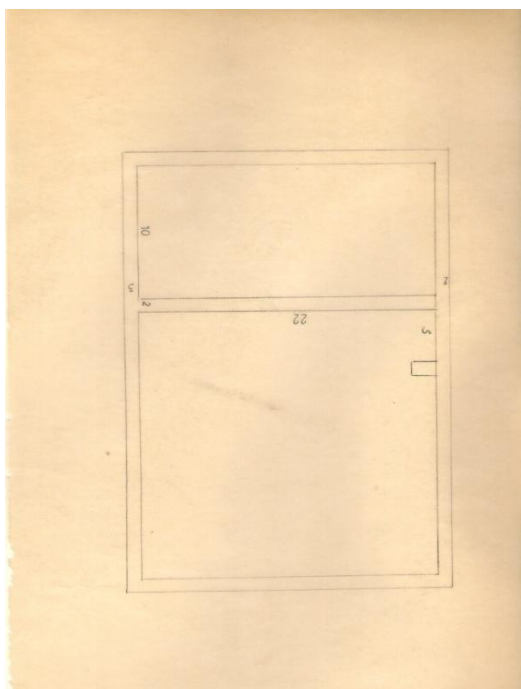
15 Seznam příloh

- Obr. 01. Plánek palácové stavby odkryté Dr. J.L.Píčem.
- Obr. 02. Průběh příkopu zkoumaného Vítem Vokolkem v roce 1954.
- Obr. 03. Dům č. p. 8.
- Obr. 04. Plánek Vraclavi s vyznačenou polohou kostela sv. Václava a raně středověkého pohřebiště.
- Obr. 05. Kostel sv. Václava - fotografie z 31.07.2011.
- Obr. 06. Letecký diapozitiv – ostrožna.
- Obr. 07. Akropole hradiště, pohled z valu - fotografie z 31.07.2011.
- Obr. 08. Val, pohled z akropole - fotografie z 31.07.2011.
- Obr. 09. Val, pohled z pole, na kterém proběhl výzkum v roce 1954 - fotografie z 31.07.2011.
- Obr. 10. Plán hradiště, šedou barvu zvýrazněna sonda II/62.
- Obr. 11. Půdorys sondy - objekty, sektory 1 – 4.
- Obr. 12. Půdorys sondy - objekty, sektory 5 – 8.
- Obr. 13. Půdorys sondy - objekty, sektory 9 – 12.
- Obr. 14. Půdorys sondy - objekty, sektory 13 – 16.
- Obr. 15. Půdorys sondy - objekty, sektory 17 – 19.
- Obr. 16. Půdorys sondy - objekty, sektory 2 - 3, 1 metr široká sonda.
- Obr. 17. Půdorys sondy - objekty, sektory 20 - 21, opuková kra.
- Obr. 18. Profil severovýchodní stěny sondy, 0 - 25 metrů.
- Obr. 19. Profil severovýchodní stěny sondy, 26 - 50 metrů.
- Obr. 20. Profil severovýchodní stěny sondy, 51 - 75 metrů.
- Obr. 21. Profil severovýchodní stěny sondy, 76 - 100 metrů.
- Obr. 22. Profil severovýchodní stěny sondy, 101 - 115 metrů, značení vrstev profilu.
- Obr. 23. Hroby č. 18/62 a 19/62 (nohy), v pozadí objekt č. 1/62, pohled od SSZ.
- Obr. 24. Objekt č. 2/62, pohled od J. Terénní fotodokumentace.
- Obr. 25. Výplň objektu č. 3/62, pohled od JV. Terénní fotodokumentace.
- Obr. 26. Kůlová jáma č. 2/62 u západního rohu objektu č. 3/62, pohled od JJZ. Terénní fotodokumentace.
- Obr. 27. Detail hrobu č. 18/62, porušujícího objektu č. 5/62 s tmavou výplní (vlevo), pohled od SV. Terénní fotodokumentace.

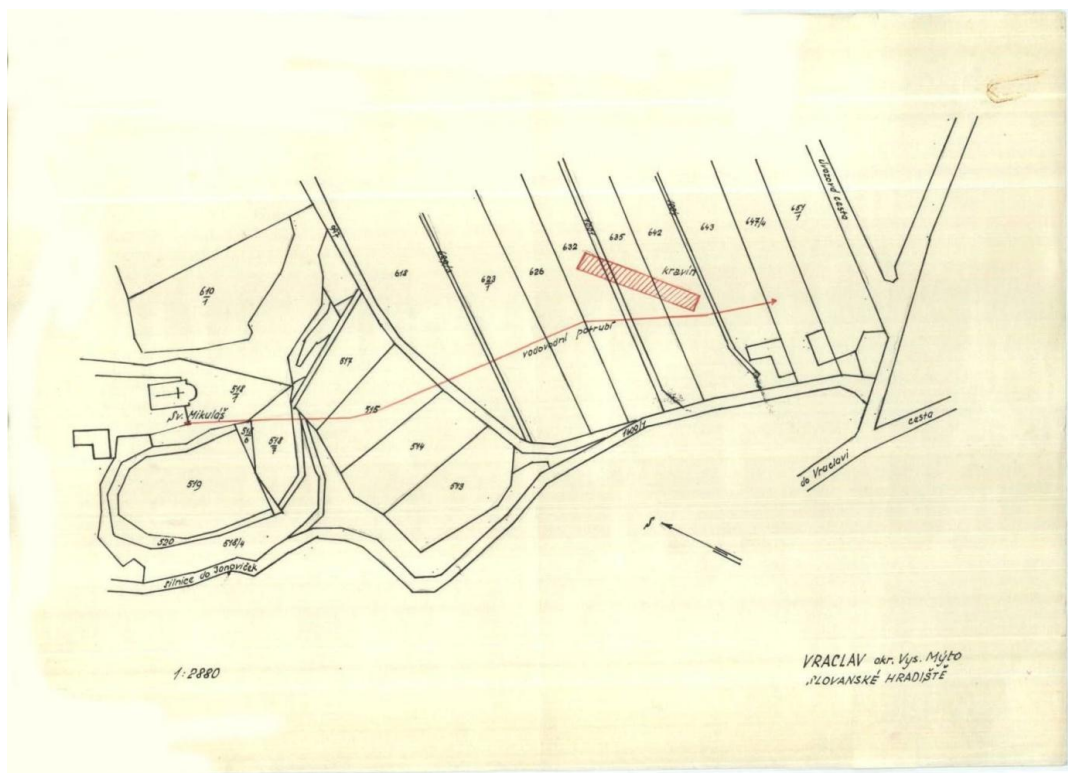
- Obr. 28. Hrob č. 8/62 porušující objekt č. 6/62 s tmavou výplní, pohled od VSV . Terénní fotodokumentace.
- Obr. 29. Hroby č. 4/62, 5/62, 9/62, porušující objekt č. 6/62 s tmavou výplní, pohled od S. Terénní fotodokumentace.
- Obr. 30. Hroby č. 5/62, 22/62 a 23/62, porušující objekt č. 6/62 s tmavou výplní., pohled od SVS. Terénní fotodokumentace.
- Obr. 31. Objekt č. 6/62, detailní záběr dna objektu a profilu v jihozápadní stěně sondy, pohled od SV. Terénní fotodokumentace.
- Obr. 32. Objekt č. 8/62, celkový pohled na kru spálené hlíny, pohled od SZ. Terénní fotodokumentace.
- Obr. 33. Objekt č. 9/62 po vybrání výplně, pohled od V. Terénní fotodokumentace.
- Obr. 34. Objekt č. 16/62 po vybrání výplně s ponechaným kontrolním blokem, směrem jihojihovýchod – severoseverozápad, pohled od JV. Terénní fotodokumentace.
- Obr. 35. Sektor I2, kúlová jáma č. 19/62 v jihovýchodním konci 1 m široké sondy, pohled od SZ. Terénní fotodokumentace.
- Obr. 36. Detail hrobů č. 02/62 (vpředu) a 03/62, pohled od JV. Terénní fotodokumentace.
- Obr. 37. Detail hrobu č. 10/62, pohled od VSV. Terénní fotodokumentace.
- Obr. 38. Hrob č. 26/62, vlevo dole část hrobu č. 10/62, pohled od SV. Terénní fotodokumentace.
- Obr. 39. Hrob č. 15-16/62, pohled od SV. Terénní fotodokumentace.
- Obr. 40. Hrob č. 20/62 (dítě) a č. 21/62 (nohy), částečně překrytý kamenným závalem hrobu č. 27/62, pohled od VSV. Terénní fotodokumentace.
- Obr. 41. Kresebná dokumentace zdobených výdutí z objektu č. 1/62.
- Obr. 42. Kresebná dokumentace profilací okrajů z objektu č. 1/62.
- Obr. 43. Kresebná dokumentace vzorku keramiky ze zásypu objektu 4/62.
- Obr. 44. Kresebná dokumentace vzorku keramiky ze zásypu objektu 6/62.
- Obr. 45. Kopírovaná dokumentace vzorku keramiky ze zásypu hrobu 6/62.
- Obr. 46. Kopírovaná dokumentace vzorku keramiky ze zásypu hrobu 10/62.
- Obr. 47. Kopírovaná dokumentace vzorku keramiky ze zásypu hrobu 15, 16/62.
- Obr. 48. Kopírovaná dokumentace vzorku keramiky ze zásypu hrobu 21/62.
- Obr. 49. Kresebná dokumentace vzorku kovových předmětů nalezených v letech 1962 a 1963.
- Obr. 50. Kresebná dokumentace vzorku přeslenů nalezených v roce 1962.

16 Přílohy

Obrázek 1

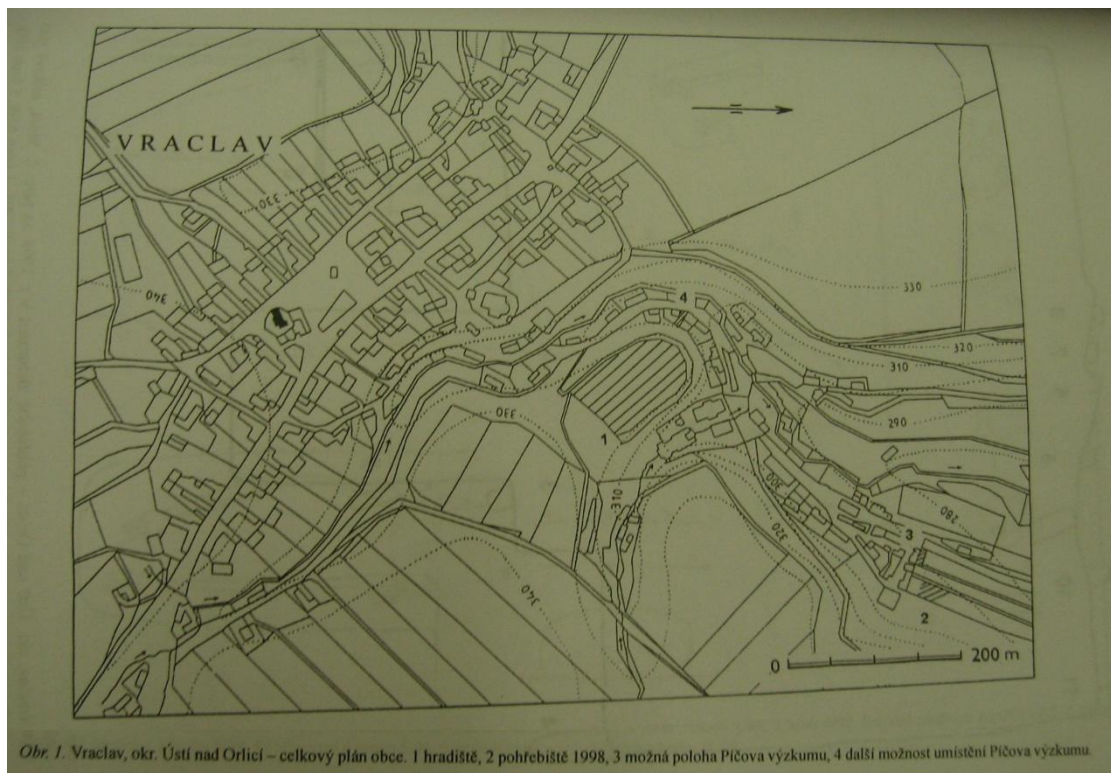
Obrázek 2

Obrázek 3

Obrázek 4

Obrázek 5

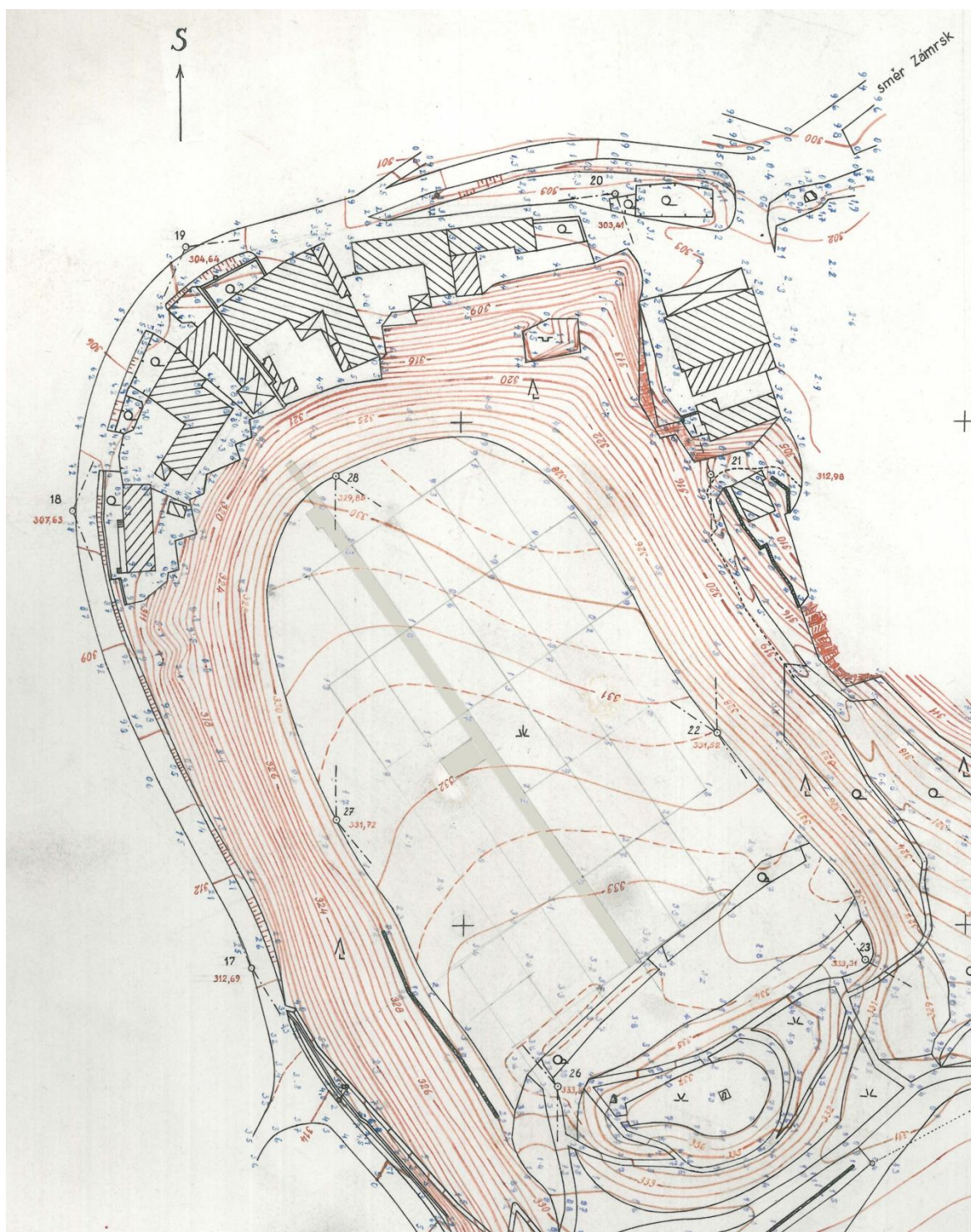
Obrázek 6, 7

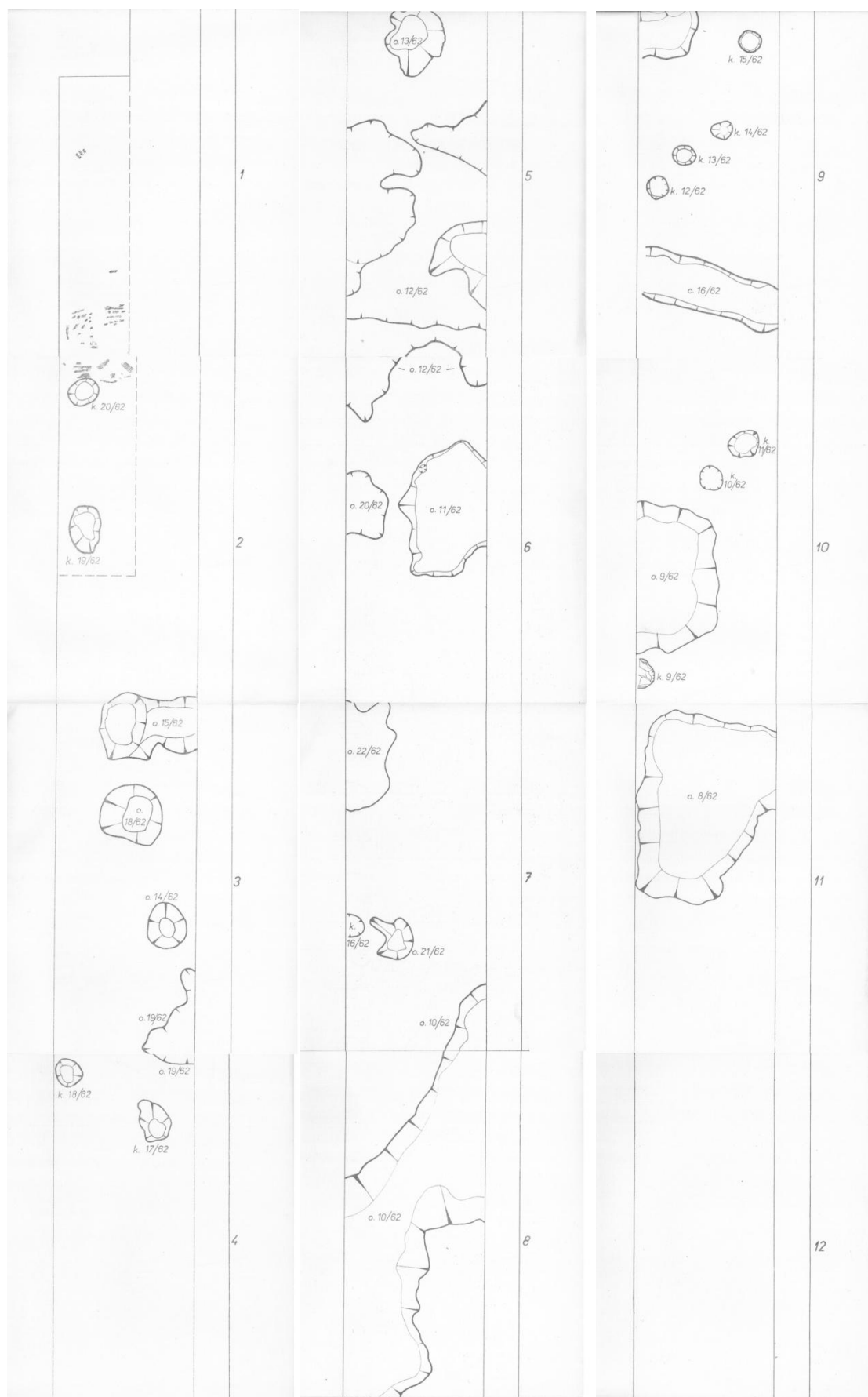
Obrázek 8, 9

Obrázek 10

Obrázek 11, 12, 13

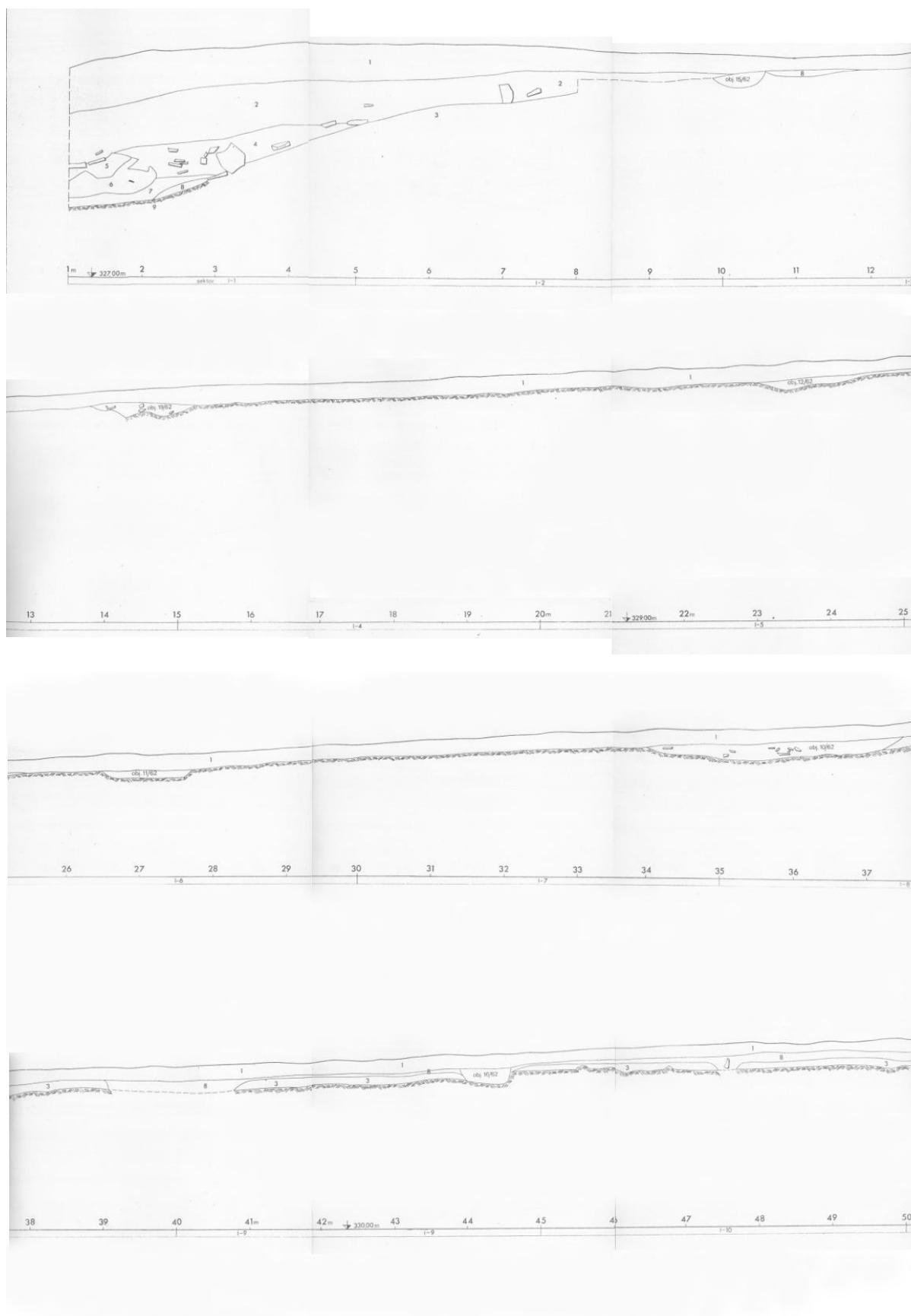
Obrázek 14, 15

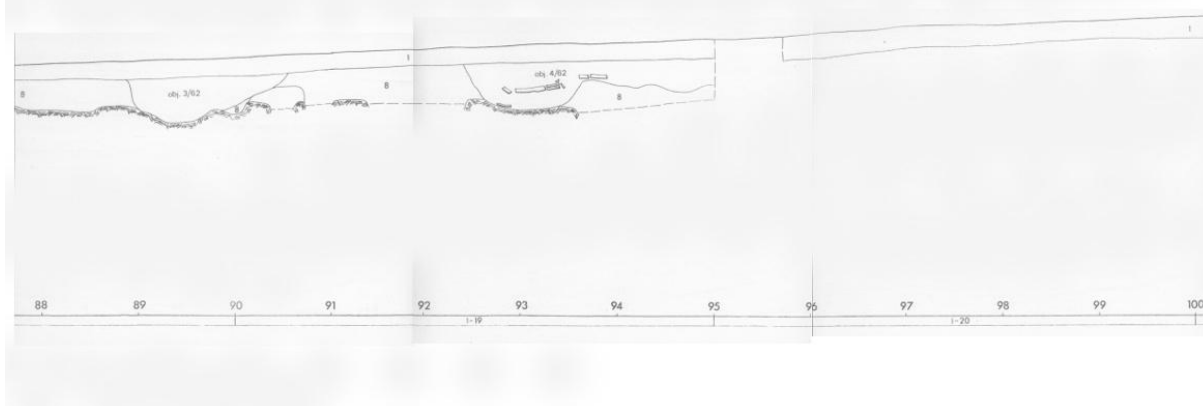
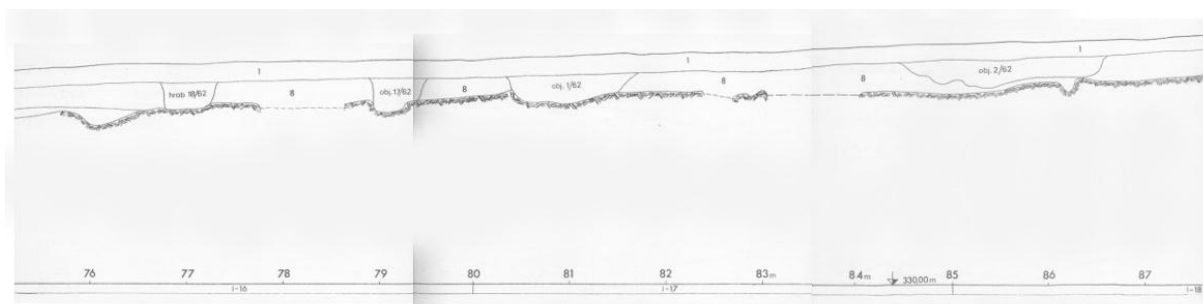
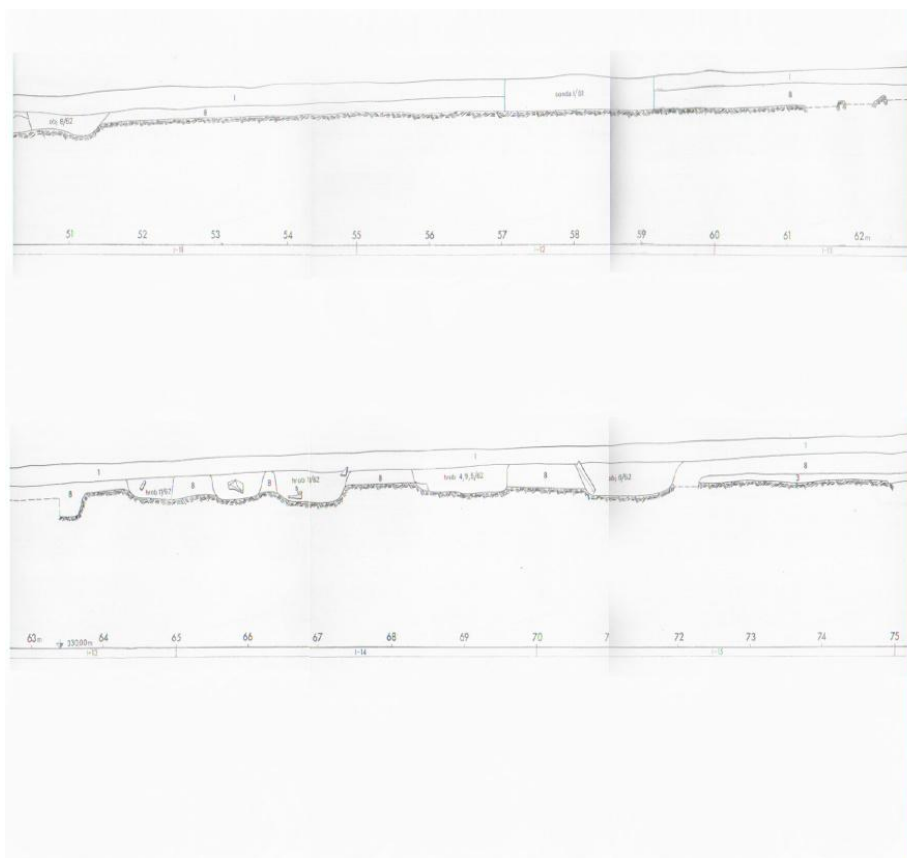
Obrázek 16, 17

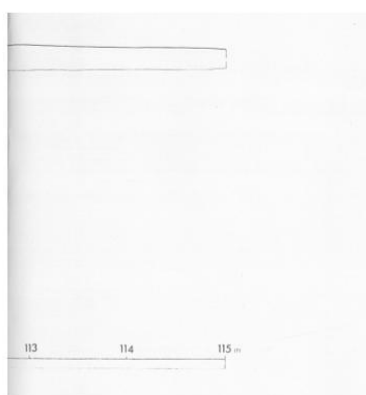
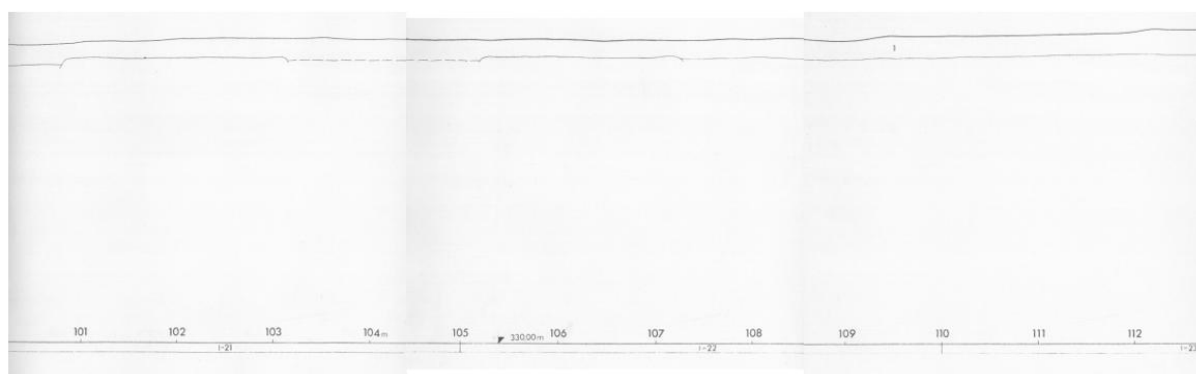
Obrázek 18, 19

Obrázek 20, 21

Obrázek 22

Stratigrafie na Vracelvi

- 1) omíčka
- 2) šedohnědá až tmavě hnědá humusovitá hlína
- 3) světlé hnědý hlinitý jíl
- 4) šedohnědá, místy hnědá až popelovitá hlína
s uhlíky a kousky do červena vypálené hlíny
- 5) drobná opuková drť se stopami ohně
- 6) jemná sypká, světle okrová zemina
- 7) sazovitě černá hlína a ojedinělé uhlíky
- 8) hnědý hlinitý jíl
- 9) zvětralá opuka

Obrázek 23, 24

Obrázek 25, 26

Obrázky 27, 28

Obrázek 29, 30

Obrázek 31, 32

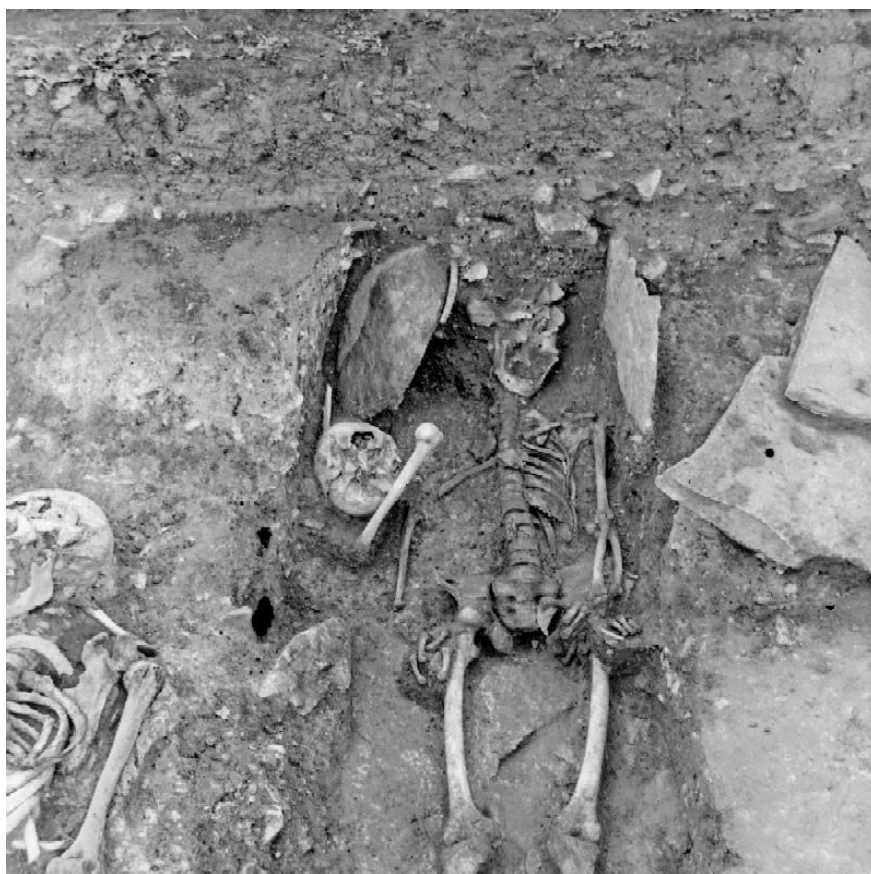
Obrázek 33, 34

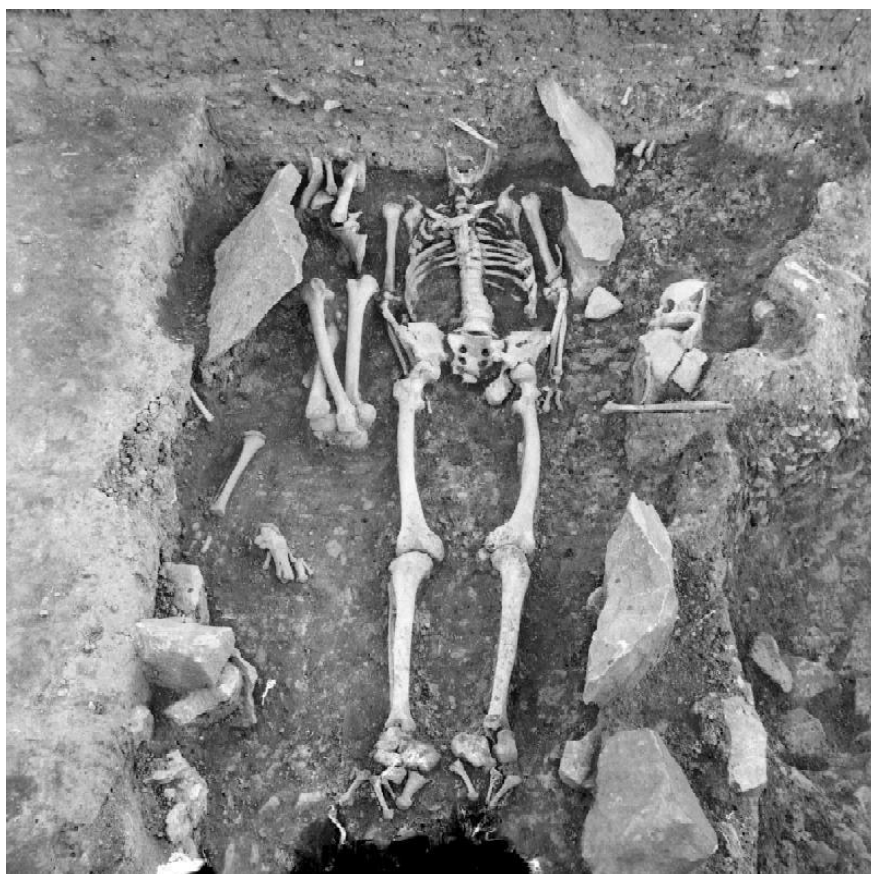
Obrázek 35, 36

Obrázek 37, 38

Obrátky 39, 40

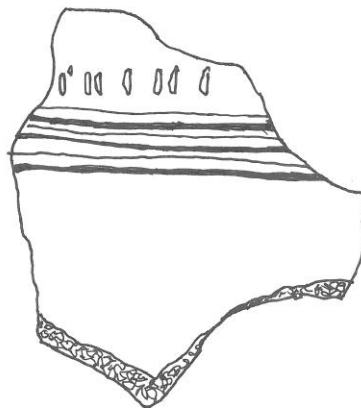

Obrázek 41

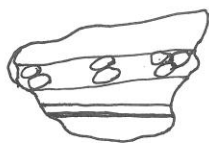
Objekt č.1

94+95/62

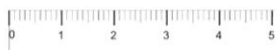
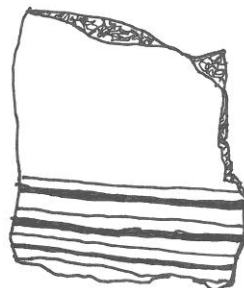
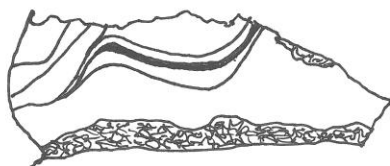
21b+22/62

94+95/62

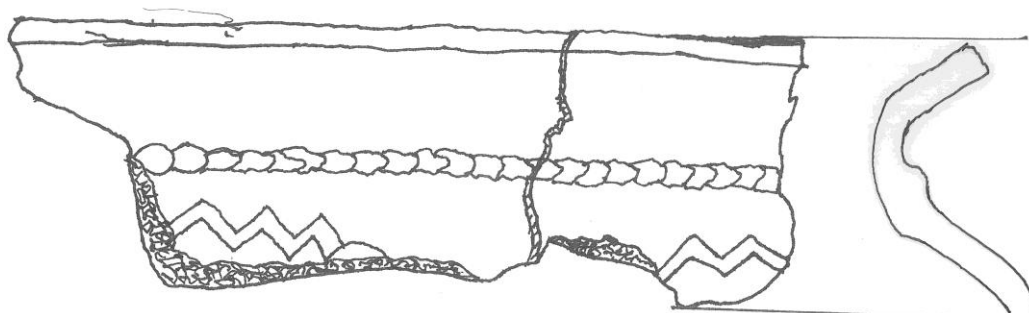

21a+22/62

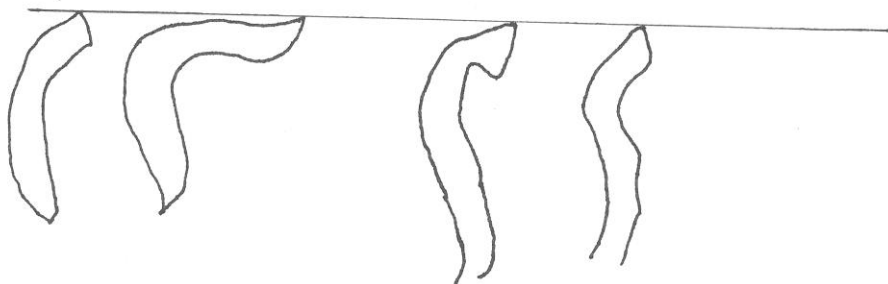
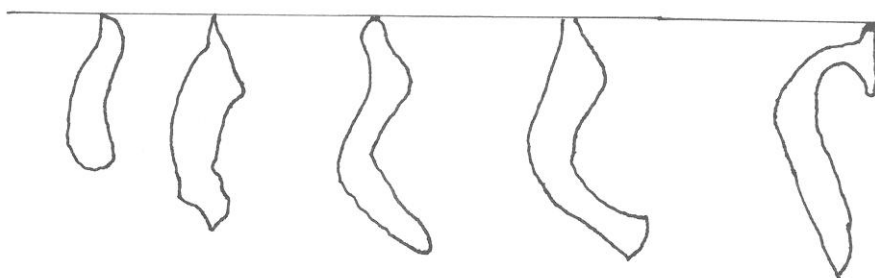

Obrázek 42

Objekt č. 1

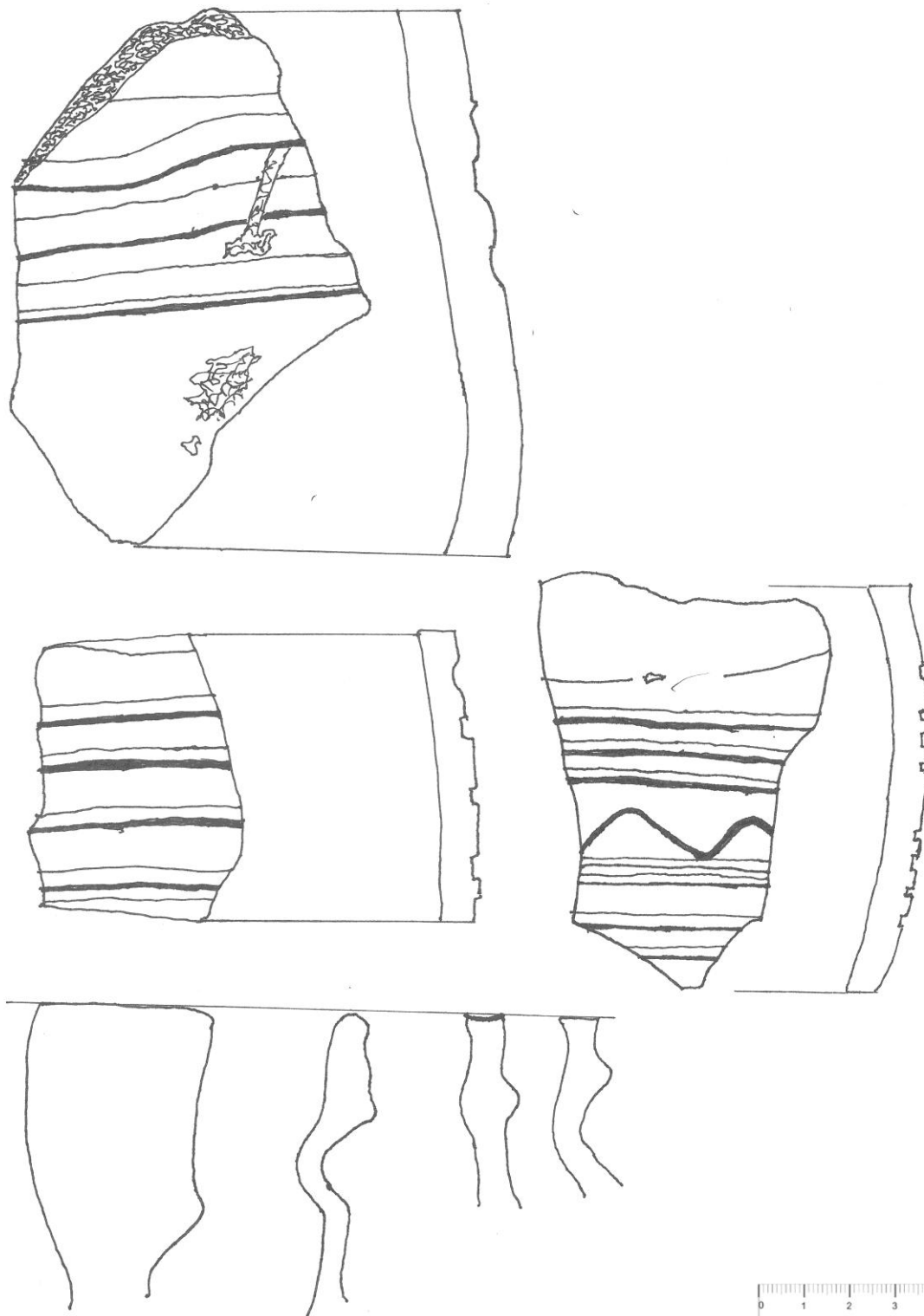
21a+21b/62

Obrázek 43

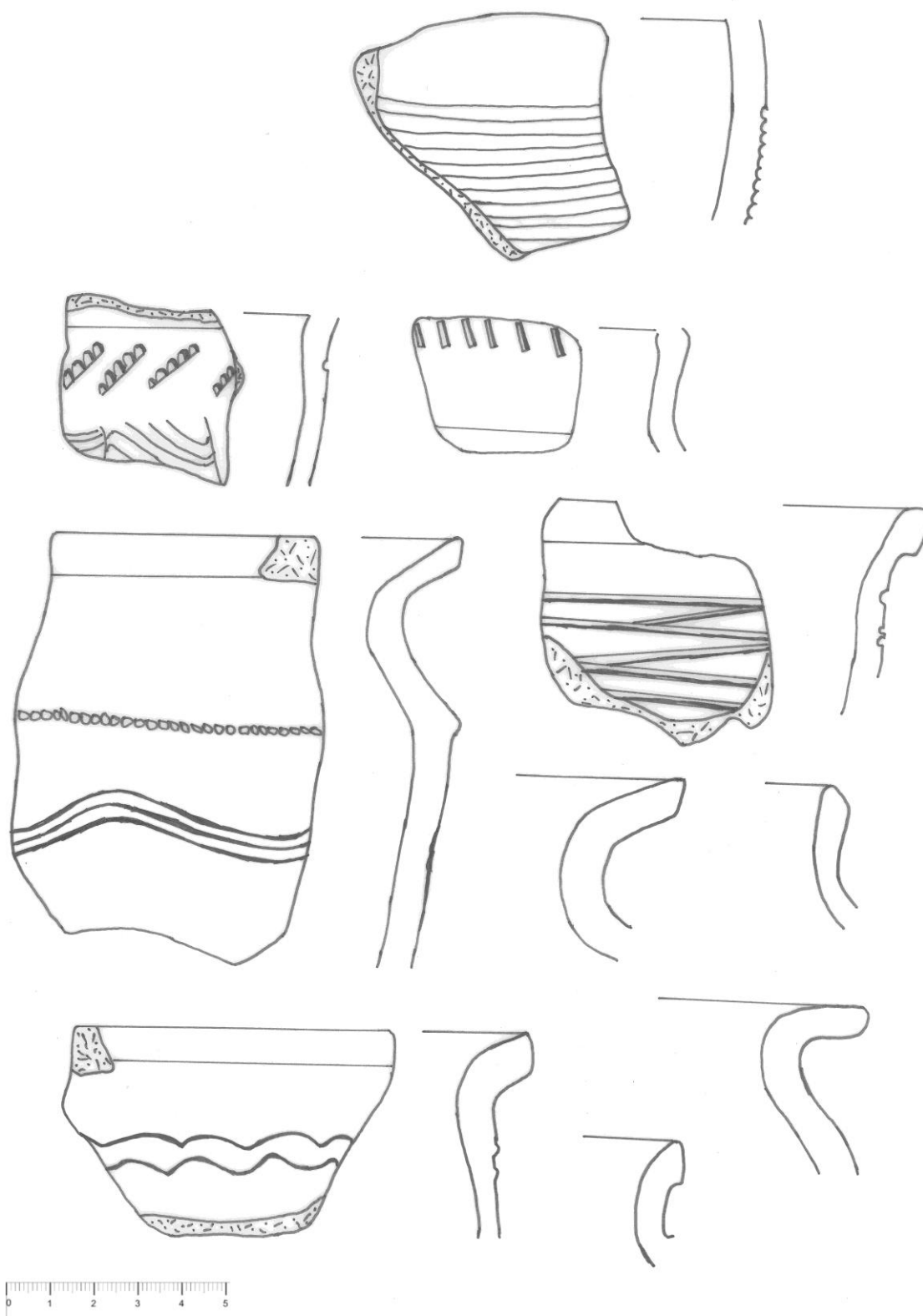
Objekt č. 4

31+32/62

Obrázek 44

Objekt č. 6

Obrázek 45

Hrob č. 6
305/62

Obrázek 46

Hrob č. 10

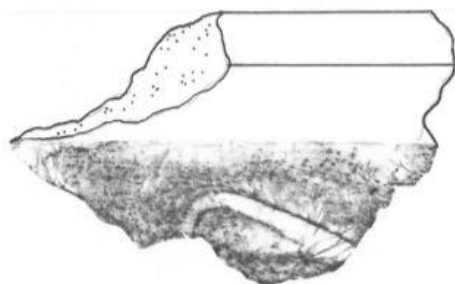
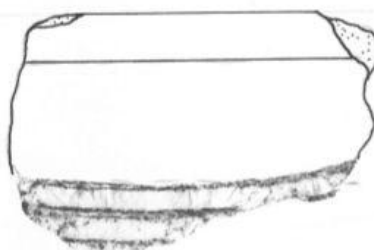
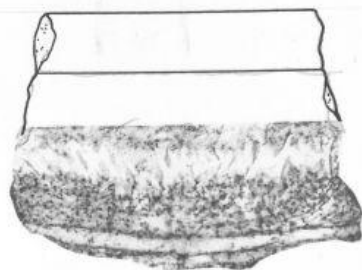
66/62

Obrázek 47

Hrob č. 15-16

149/62

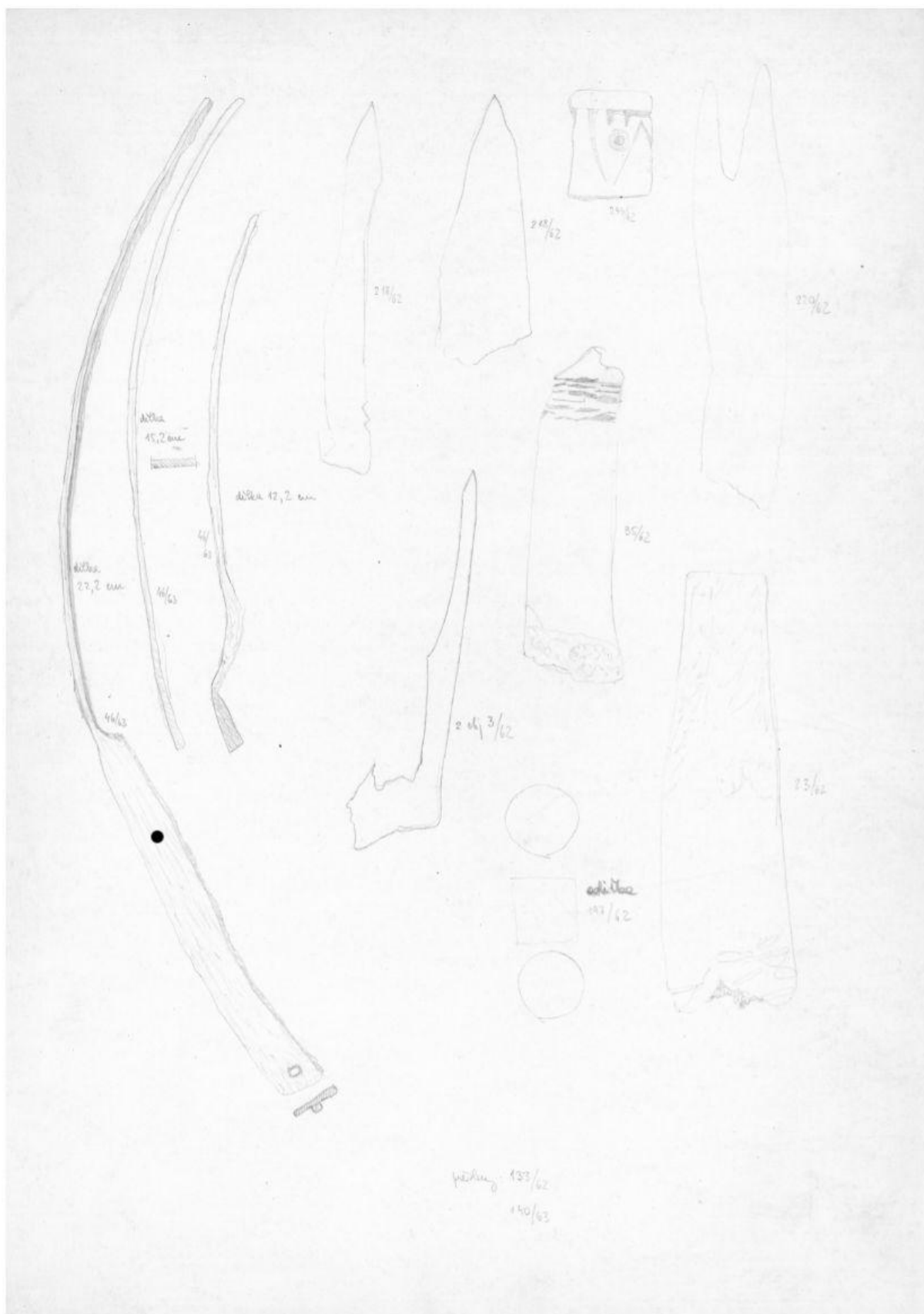
Obrázek 48

Hrob č. 21

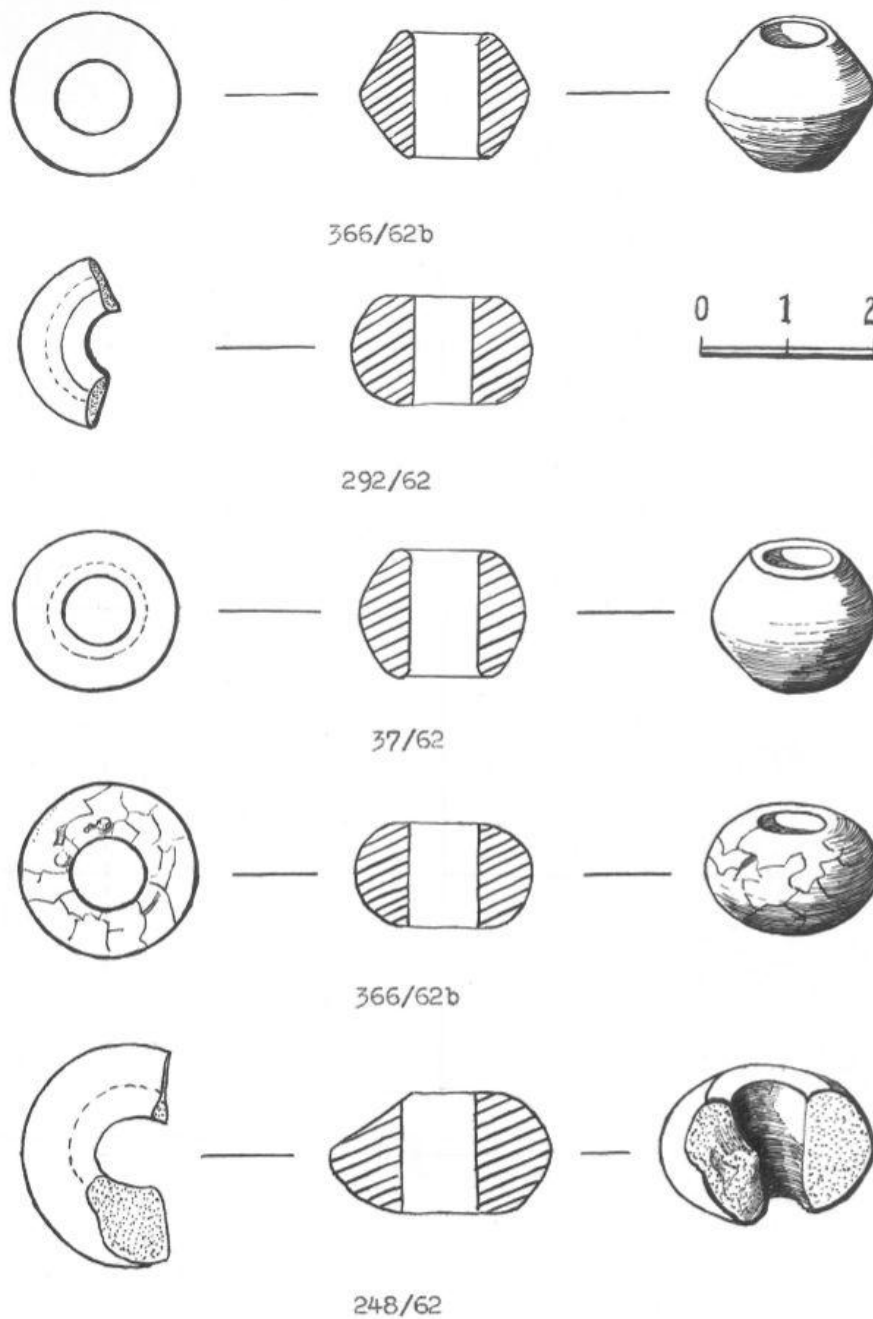
242/62

Obrázek 49

Obrázek 50

VRACLAV, okr. Ústí n. Orlicí - výzkum 1962